Переклад Віктора Шовкуна

Аґата Крісті

ТРИНАДЦЯТЬ ЗАГАДКОВИХ ВИПАДКІВ

Присвячується Леонардові та Кетрін Вулі

Розділ перший

ВІВТОРКОВИЙ ВЕЧІРНІЙ КЛУБ

— Нерозгадані таємниці…

Реймонд Вест випустив із рота хмару диму й повторив ці слова з відтінком такої собі самовдоволеної втіхи:

— Нерозгадані таємниці…

Він озирнувся довкола себе з помітним схваленням. То була старовинна кімната з широкими чорними сволоками під стелею, обставлена гарними, поважного віку меблями, що їй пасували. Це й стало причиною схвального погляду Реймонда Веста. Письменник за фахом, він полюбляв, щоб атмосфера навколо нього була бездоганною. Будинок тітки Джейн завжди йому подобався з огляду на облаштування, що цілком відповідало її особистості. Він подивився в бік каміна, де вона сиділа, випроставшись на великому стільці свого діда. Міс Марпл була в сукні з чорної парчі, сильно завуженій у талії. Брабантське мереживо хвилями спадало на корсаж. На руках були чорні мереживні рукавички, а капелюшок із чорного мережива накривав високу копицю її сніжно-білого волосся. Вона плела — щось біле, м'яке й пухнасте. Її побляклі блакитні очі, лагідні й добрі, дивилися на небожа та його гостей із

виразом поблажливої втіхи. Спочатку вони зупинилися на самому Реймонді з його сором'язливо-чемною зовнішністю, потім — на Джойс Лампрієр, художниці з коротко підстриженим чорним волоссям і незвичайними брунатно-зеленими очима, потім — на елегантній постаті сера Генрі Клітерінґа. У кімнаті було ще двоє людей: доктор Пендер, уже літній священик, котрий служив у цій парафії, та містер Петерік, адвокат, сухенький чоловічок в окулярах, що дивився понад їхніми скельцями, а не крізь них. Міс Марпл приділила всім цим людям трішечки уваги й повернулася до свого плетіння з лагідною усмішкою на вустах.

Містер Петерік коротко й сухо кахикнув — це було звичайною передмовою до його реплік.

— Що ви хочете цим сказати, Реймонде? Нерозгадані таємниці? І до чого тут вони?

— Вони тут ні до чого, — сказала Джойс Лампрієр. — Реймонд просто полюбляє чути звуки слів, а надто, коли їх сам промовляє.

Реймонд Вест подивився на неї докірливим поглядом, який змусив її відкинути назад голову й засміятися.

— Він пустопорожній балакун, ви зі мною згодні, міс Марпл? — запитала вона. — Адже ви знаєте його краще, ніж хтось інший.

Міс Марпл відповіла їй лагідною усмішкою, однак не сказала нічого.

— Саме життя — нерозгадана таємниця, — поважно промовив священик.

Реймонд випростався на стільці й відкинув свою цигарку імпульсивним жестом.

— Я зовсім не те мав на увазі. Не філософію, — сказав він. — Я думав про факти буденного й прозаїчного життя, про події, які відбуваються, однак ніхто не здатний їх пояснити.

— Я розумію, що ти хотів сказати, любий, — озвалася міс Марпл. — Наприклад, учора вранці в місіс Карутерс трапилась дуже дивна подія. Вона купила дві баночки добірних креветок у крамниці Еліота. Після цього заходила ще до двох крамниць, а коли прийшла додому, то виявила, що креветок у неї немає. Вона відвідала обидві крамниці, куди заходила, коли верталась додому, але креветки зникли, не лишивши по собі жодного сліду. Хіба не дивна подія?

— Досить підозріла історія, — зауважив сер Генрі Клітерінґ із найсерйознішим виразом обличчя.

— Існує, звісно, кілька можливих пояснень, — сказала міс Марпл, і її щоки злегка порожевіли від збудження. — Наприклад, хтось інший…

— Моя люба тітонько, — зауважив Реймонд Вест із легкою іронією, — я не мав на увазі такі повсякденні сільські події. Я думав про вбивства та про зникнення людей — факти, про які сер Генрі міг би дещо нам розповісти, якби захотів.

— Але я ніколи не розповідаю про речі, що стосуються моєї служби, — скромно зауважив сер Генрі. — Ні, про це я не розповідаю ніколи.

Сер Генрі Клітерінґ донедавна служив комісаром у Скотленд-Ярді.

— Думаю, чимало вбивств і всіляких злочинів так ніколи й не було розкрито поліцією, — сказала Джойс Лампрієр.

— Як на мене, то це очевидний факт, — погодився містер Петерік.

— Хотів би я знати, — сказав Реймонд Вест, — чиї мізки досягають найбільших успіхів у розгадуванні таємниць? У мене завжди таке відчуття, що пересічним поліційним детективам бракує фантазії та уяви.

— Це погляд дилетанта, — сухо кинув сер Генрі.

— Вам потрібно створити комітет, який надавав би їм допомогу, — сказала Джойс, усміхаючись. — Адже письменникам якраз не бракує ані психології, ані уяви.

І вона кинула на Реймонда іронічний погляд, однак той залишився серйозним.

— Мистецтво письменника допомагає проникати в людську сутність, — зауважив він. — Гадаю, письменник здатний бачити мотиви, що їх пересічна людина зазвичай не помічає.

— Я знаю, любий, — утрутилася до розмови міс Марпл, — що твої книжки дуже розумні. Але невже ти думаєш, ніби люди справді такі непривабливі, якими ти їх зображуєш?

— Моя люба тітонько, — лагідно відповів їй Реймонд, — зберігай свою віру. Боронь боже, щоб я похитнув її так чи інак.

— Я мала на увазі, — промовила міс Марпл, трохи наморщивши лоба, бо саме рахувала петлі на своєму плетиві, — що більшість людей не здаються мені ані поганими, ані добрими, а лише, щоб ти знав, дурними й безмозкими.

Містер Петерік знову коротко й сухо кахикнув.

— А вам не здається, Реймонде, — сказав він, — що ви надаєте уяві надто великої ваги? Уява — дуже небезпечна річ, і нам, адвокатам, це аж надто добре відомо. Зуміти відшукати докази й неупереджено їх

просіяти, зібрати факти й розглянути їх як факти — це, як на мене, єдиний логічно виправданий метод, який може відкрити нам істину. Хочу також додати, що в моїй практиці лише він провадив мене до успіху.

— Даруйте! — вигукнула Джойс, відкинувши назад голову та струснувши своїм чорним волоссям. — Ладна закластись, що перемогла б усіх вас у цій грі. Адже я не лише жінка — бо хоч би що ви там казали, а жінки обдаровані інтуїцією, яка й не снилася вам, чоловікам, — я ще й художник. Я здатна бачити те, чого ви не бачите. А крім того, як художнику, мені ще й довелося поштовхатися серед людей усіх видів та різновидів. Боюся, навіть наша люба міс Марпл не знає життя так добре, як його знаю я.

— Життя, як ви уявляєте його собі, я, може, й справді не знаю, люба, — сказала міс Марпл. — Але й у наших селах часом трапляються події сумні й трагічні.

— Можна й мені втрутитись до розмови? — посміхнувшись, запитав доктор Пендер. — Нині стало модним принижувати священство, я знаю, але нам доводиться багато чого чути, і нам відомі такі риси людської вдачі, які для зовнішнього світу — закрита книга.

— Мені здається, — сказала Джойс, — сьогодні в нас тут зібралася вельми авторитетна компанія. Чом би нам не створити клуб? Який нині маємо день? Вівторок? Тож назвімо його Вівторковим вечірнім клубом. Ми збиратимемося щотижня, і по черзі кожен член клубу пропонуватиме свою проблему для спільного обговорення. Це буде таємнича історія, про яку йому відомо, і розгадку таємниці він, звичайно, теж повинен знати. Нумо, подивімося, скільки нас тут. Один, два, три, чотири, п'ять. Нам треба шість.

— Ви забули про мене, моя люба, — мовила міс Марпл, подарувавши Джойс осяйну усмішку.

Джойс була захоплена цією реплікою зненацька, але зуміла приховати свою розгубленість.

— Буде просто чудово, якщо й ви візьмете участь у нашій грі, міс Марпл, — сказала вона. — Я лише думала, ви не захочете клопотати собі цим голову.

— Мені здається, така гра може бути вельми цікавою, — зауважила міс Марпл, — а надто за участі стількох розумних джентльменів. Я не вважаю себе такою розумною, як вони, але чимало років, прожитих у Сент-Мері-Мід, трохи навчили мене зазирати в таємниці людської натури.

— Я певен, ваша участь буде дуже вагомою, — люб'язно зауважив сер Генрі.

— Із кого почнемо? — запитала Джойс.

— Гадаю, жодних сумнівів бути тут не повинно, — сказав доктор Пендер, — адже нам випала щаслива нагода мати в нашому товаристві таку визначну людину, як сер Генрі...

І, не закінчивши своєї фрази, він чемно вклонився в тому напрямку, де сидів сер Генрі.

Останній помовчав хвилину чи дві. Нарешті зітхнув, закинув ногу на ногу й почав:

— Мені нелегко підібрати тему, яка вочевидь зацікавила б вас, але, здається, я можу пригадати випадок, котрий майже досконало відповідає умовам нашої гри. Можливо, ви щось читали про нього в газетах десь близько року тому. Тоді цю справу відклали вбік як нерозгадану таємницю, але зрештою проблему було розв'язано, і відповідь на неї потрапила до мене лише кілька днів тому.

Факти були дуже простими. Троє людей сиділи за столом і вечеряли, серед інших страв там були, зокрема, й консерви з омара. Пізніше, уже вночі, усім трьом стало погано, і терміново викликали лікаря. Двоє одужали, а третій учасник тієї вечері помер.

— Он як! — вихопилося в Реймонда.

— Отже, повторюю, факти були дуже простими. Смерть пояснили харчовим отруєнням, було видане відповідне свідоцтво, і небіжчицю поховали як годиться. Але на цьому справу не закрили.

Міс Марпл із розумінням кивнула головою.

— Гадаю, виникло багато балачок, — сказала вона. — Без пліток у таких випадках не обходиться.

— А тепер спробую описати учасників тієї невеличкої драми. Чоловіка й дружину я назву містером і місіс Джонс, а подругу дружини — міс Кларк. Містер Джонс був комівояжером і працював на фірму, що виготовляла хімічну продукцію. То був показний чоловік, котрий відзначався квітучою грубуватою красою, років п'ятдесяти. Його дружина була нічим не прикметною жінкою, десь років сорока п'яти. Компаньйонка дружини, міс Кларк, мала приблизно шістдесят, така весела жінка в тілі, з рум'яним обличчям, яке променіло безтурботною радістю. Ніхто з тієї трійці, так би мовити, нічим особливим не відзначався.

Тривожні звістки дали про себе знати в досить дивний спосіб. Попередню ніч містер Джонс перебув у невеличкому провінційному готелі в Бірмінгемі. Сталося так, що в той день у папку з промокальним папером було вставлено свіжі аркуші, а покоївка — певно, не знаючи, чим себе розважити, — стала роздивлятися в дзеркалі аркуш промокального паперу, відразу після того як містер Джоне промокнув ним свого листа, якого там написав. А коли за кілька днів у газетах

з'явилося повідомлення про смерть місіс Джонс унаслідок отруєння консервами омара, покоївка розповіла своїм подругам-служницям про те, які слова прочитала тоді на промокальному папері. Вона розібрала такі уривки фраз: "Цілком залежу від своєї дружини...", "Коли вона помре, я...", "сотні й тисячі..."

Ви, певно, пам'ятаєте, що незадовго перед тим відбувся суд над дружиною, котра отруїла свого чоловіка. Тож розігріти уяву служниць було зовсім неважко. Покоївка нашіптувала їм, що містер Джонс надумав позбутися дружини й успадкувати сотні тисяч фунтів! До того ж одна з тих дівчат мала родичів у невеликому ярмарковому містечку, де мешкало подружжя Джонсів. Вона написала їм, а ті їй відповіли. Стало відомо, нібито містер Джонс виявляв великі знаки уваги до дочки тамтешнього лікаря, вельми привабливої молодої жінки, якій було тридцять три роки. Скандальні чутки швидко поширилися. Хтось надіслав запит до міністра внутрішніх справ. Дощ анонімних листів посипався на Скотленд-Ярд, і в кожному з них містера Джонса звинувачували в убивстві дружини. Мушу тепер зізнатися вам, що ми жодної миті не схилилися до думки, що в усьому тому було щось істотніше, аніж спричинене нудьгою пусте базікання та плітки, без яких годі собі уявити сільське життя. Але щоб заспокоїти громадську думку, було віддано наказ про ексгумацію тіла. І виявився один із тих рідкісних випадків, коли людське марновірство, не підкріплене жодними ґрунтовними аргументами, отримало несподіване підтвердження. Унаслідок розтину трупа в ньому було знайдено миш'як у достатній кількості для того, щоб усунути будь-які сумніви: небіжка померла від отруєння миш'яком. Скотленд-Ярдові разом із місцевою владою було доручено з'ясувати, як і хто застосував миш'як для такої злочинної мети.

— О! — вигукнула Джойс. — Це мені до вподоби. І справді дуже цікава історія.

— Природно, що насамперед під підозрою опинився чоловік. Адже смерть дружини була йому вигідна. Щоправда, йому дістались у спадок від неї не фантастичні сотні тисяч, які виникли в романтичній уяві

покоївки, але досить-таки пристойна сума — вісім тисяч фунтів. Він не мав інших грошей, крім тих, що заробляв на своїй службі, і був чоловіком доволі екстравагантних звичок, що віддавав очевидну перевагу товариству жінок. З усією можливою делікатністю ми розслідували чутки про його прихильність до лікаревої дочки; та хоч і не випадало сумніватися, що протягом певного часу їх поєднувала міцна дружба, але не менш очевидним було й те, що за два місяці перед тим вони несподівано припинили свої стосунки і, схоже, після того жодного разу не бачилися. Що ж до лікаря, то цей літній чоловік, людина прямої й щиросердої вдачі, котру важко було запідозрити в чомусь поганому, був приголомшений результатами розтину трупа. Його викликали опівночі до трьох людей, які страждали від гострого болю. Він відразу побачив, що місіс Джонс перебуває в особливо важкому стані, й послав помічника до своєї аптеки, щоб той приніс кілька пігулок опію для пом'якшення болю. Та, попри всі його зусилля, жінка померла; утім, він ні на мить не запідозрив, що з нею було щось не так. Був певний, що її смерть була спричинена якимось різновидом ботулізму. На вечерю в той день було подано консервованого омара, салат, трайфл,[1] хліб і сир. На жаль, від омара нічого не залишилося — його з'їли, а бляшанку викинули. Лікар розпитав молоду служницю, Ґледіс Лінч. Вона була в розпачі, уся в сльозах і дуже схвильована, і йому було нелегко примусити її говорити по суті, однак вона знов і знов повторювала, що бляшанка нітрохи не здулась і їй тоді здалося, що омар у пречудовому стані.

Такими були факти, з якими нам довелося мати справу. Якщо Джонс зумисне отруїв власну дружину миш'яком, то здавалось очевидним, що миш'як не міг бути в жодній зі страв, поданих на вечерю, бо вечеряли всі троє. А крім того, була ще одна обставина: Джонс повернувся з Бірмінгема вже тоді, коли вечерю було подано на стіл, а отже, він просто не мав нагоди заздалегідь обробити миш'яком хай там яку зі страв.

— А як щодо компаньйонки? — запитала Джойс. — Огрядної жінки з добродушним виразом обличчя?

Сер Генрі кивнув.

— Ми не обминули увагою міс Кларк, можу вас у цьому запевнити. Однак вельми сумнівно, щоб у неї був якийсь мотив для скоєння цього злочину. Місіс Джонс не залишила їй жодного спадку, і прямим наслідком смерті її працедавця став той факт, що їй треба було шукати для себе якусь нову можливість прилаштуватися.

— Схоже, це виключає її з кола підозрюваних, — замислено промовила Джойс.

— Та невдовзі один з моїх інспекторів виявив вельми значущий факт, — провадив далі сер Генрі. — Після вечері, про яку йдеться, містер Джонс вийшов на кухню й попросив Ґледіс Лінч приготувати для своєї дружини відвар із кукурудзяного борошна, бо тій, мовляв, стало зле. Він зачекав на кухні, поки Ґледіс готувала цей відвар, а потім власноруч відніс чашку з відваром до спальні дружини. Мені тоді здалося, що цей факт усував будь-які сумніви.

Адвокат кивнув головою.

— Маємо мотив, — почав він, загинаючи пальці. — Маємо сприятливу нагоду й можливості: працюючи комівояжером у фармацевтичній фірмі, він міг легко здобути потрібну йому отруту.

— А до того ж він був людиною слабких моральних підвалин, — докинув священик.

Реймонд Вест не відривав від сера Генрі пильного погляду.

— У цьому прихована якась загадка, — сказав він. — Адже ви не заарештували його, так?

Сер Генрі посміхнувся дещо таємничою посмішкою.

— Не так уже все було очевидно в цій справі. Досі все нібито котилося гладко, але згодом наша версія наштовхнулася на очевидні перешкоди. Ми не заарештували містера Джонса, бо під час допиту міс Кларк розповіла нам, що всю чашку з відваром кукурудзяного борошна випила вона, а не місіс Джонс.

Отож схоже, що вона, як зазвичай, увійшла до кімнати місіс Джонс. Місіс Джонс сиділа в ліжку, а чашка з відваром кукурудзяного борошна стояла біля неї.

"Я щось не дуже добре себе почуваю, Міллі, — сказала вона. — Так мені й треба, щоб не їла на ніч омара. Я попросила Елберта принести мені чашку відвару з кукурудзяного борошна, але тепер, коли вона переді мною стоїть, я, здається, зовсім утратила апетит до нього".

"Шкода, — зауважила міс Кларк, — відвар дуже добре приготовано, без грудочок. Ґледіс справді дуже добра куховарка. Я знаю сьогодні мало дівчат, здатних приготувати відвар із кукурудзяного борошна як годиться. Я б сама випила його з великим задоволенням, бо щось мені дуже їсти хочеться".

"Бачу, ти вперто не відмовляєшся від своїх дурних звичок", — сказала місіс Джонс.

— Тут я повинен пояснити, — зазначив сер Генрі, відхиляючись від головної теми, — що міс Кларк, налякана своєю дедалі більшою повнотою, вдавалася до лікування, яке ми знаємо під назвою "голодна дієта".

"Це недобре для тебе, Міллі, справді недобре, — правила своєї місіс Джонс. — Якщо Господь створив тебе гладкою, то Він хотів, щоб ти була гладкою. Випий-но цей відвар із кукурудзяного борошна, і тобі відразу стане набагато краще".

Міс Кларк із великою втіхою припала до чашки й дуже швидко її спорожнила. Тож, як бачите, цей факт розбив ущент нашу версію про безпосередню причетність чоловіка до смерті власної дружини. Коли Джонса попросили пояснити значення його слів, знайдених на промокальному папері, він охоче дав необхідні пояснення. То була відповідь, пояснив він, на лист його брата з Австралії, у якому той просив допомогти йому грішми. Містер Джонс відписав йому, що в питанні грошей він цілком залежить від своєї дружини. Коли вона помре, він, мовляв, матиме всі гроші у своєму розпорядженні й допоможе братові, якщо матиме таку можливість. Він жалкував, що тепер не має такої змоги, але додав, що сотні й тисячі людей у світі перебувають у схожому становищі.

— Отже, ваша версія розлетілася на друзки? — спитав доктор Пендер.

— Отже, наша версія розлетілася на друзки, — серйозним голосом підтвердив сер Генрі. — Ми не могли піти на такий ризик — заарештувати Джонса, не маючи проти нього жодних доказів.

Запала мовчанка, а тоді Джойс сказала:

— І на цьому ваша історія закінчилася, чи не так?

— Я розповів, у якому стані ця справа була наприкінці минулого року. Але нещодавно розгадка цієї таємниці стала відома Скотленд-Ярдові, і через два або три дні ви, мабуть, прочитаєте про неї в газетах.

— Розгадка таємниці… — замислено повторила Джойс. — Отже, вона відома. Поміркуймо хвилин п'ять, а тоді почнемо.

Реймонд Вест кивнув на знак згоди й подивився на час на своєму годиннику. Коли п'ять хвилин минули, він глянув на доктора Пендера.

— Ви візьмете слово першим? — запитав він.

Старий похитав головою.

— Мушу зізнатися, — сказав він, — я збитий із пантелику. Я не можу відмовитися від думки, що чоловік причетний до злочину, але як він це зробив, не маю щонайменшого уявлення. Можу тільки припустити, що він дав їй отруту в спосіб, що не відразу пощастило відкрити, але як його можна було з'ясувати після того, як минуло стільки часу, не уявляю.

— Джойс?

— Винна компаньйонка! — рішуче заявила Джойс. — Компаньйонка й ніхто інший! Як ми можемо знати, були в неї мотиви чи не були? Із того, що вона була стара, гладка й негарна, аж ніяк не випливає, що вона не мала любовного зв'язку з Джонсом. Вона могла також ненавидіти його дружину з якихось інших причин. Уявіть-но, як це бути компаньйонкою — завжди виявляти досконалу люб'язність, із усім погоджуватися, в усьому себе стримувати, пригнічувати всі свої бажання й нахили. Одного дня терпець увірвався, і тоді вона вбила її. Либонь, укинула миш'як у чашку з кукурудзяним відваром, а її розповідь про те, що всю чашку вона випила сама, — брехня.

— Містере Петерік?

Адвокат професійним жестом стулив пучки пальців.

— Я не можу дійти певного висновку. На підставі встановлених фактів я не бачу можливості зробити якийсь певний висновок.

— Але ви повинні це зробити, містере Петерік, — сказала Джойс. — Ви не можете брати участь у процесі й, попри те, утриматися від

висловлення власної неупередженої думки. Ви повинні дотримуватись правил гри.

— На підставі встановлених фактів, — промовив містер Петерік, — нічого певного, як мені здається, сказати не можна. Така моя особиста думка, хоч, на жаль, мій великий досвід показує, що аж надто часто в подібних випадках винним буває чоловік. Єдиним поясненням, яке узгоджується з викладеними фактами, може бути, що міс Кларк із тих або тих причин зумисне намагалася його вигородити. Можливо, вони уклали між собою певну угоду фінансового характеру. Він міг відчувати, що на нього впаде підозра, а вона, уявляючи своє злиденне майбутнє, могла погодитись розповісти вигадану історію про те, як випила відвар із кукурудзяного борошна, в обмін на істотну суму грошей, що її він пообіцяв виплатити їй приватно. Якщо справді все відбулося так, то їхні дії були незаконними. Я сказав би, вкрай незаконними.

— Я не згоден із вами всіма, — сказав Реймонд. — Ви всі забули про один фактор, котрий має велику вагу в цій справі. Про дочку лікаря. Зараз я викладу вам свою версію справи. Консервований омар був сумнівної свіжості. Він міг пояснити симптоми отруєння. Послали по лікаря. Він бачить, що місіс Джонс, котра з'їла більшу порцію омара, ніж інші, дуже страждає, і посилає, як ви вже сказали нам, по пігулки опію. Він не йде сам додому, а посилає туди когось. Хто має передати посланцю пігулки опію? Звісно ж, його донька.

Радше за все, вона завжди розпоряджається його ліками й готує їх для нього. Вона закохана в Джонса, і в цю мить усі притаманні її природі погані інстинкти пробуджуються, і вона усвідомлює, що має у своїх руках певний засіб здобути для нього свободу. У пігулках, які вона йому передає, міститься чистий білий миш'як. Така моя версія.

— А тепер, містере Генрі, розкажіть нам, як усе було насправді, — сказала Джойс із очевидним нетерпінням у голосі.

— Одну хвилину, — заперечив сер Генрі. — Міс Марпл іще не висловила своєї думки.

Міс Марпл сумно похитала головою.

— Ой, лишенько мені! — сказала вона. — Я пропустила ще одну петлю. Мене так зацікавила ця історія! Сумна подія, дуже сумна подія. Вона нагадала мені про старого містера Гарґрейвза, котрий жив на горі. Його дружина ні про що не здогадувалася, доки він не помер і не заповів усі свої гроші іншій жінці, з якою, як з'ясувалося, жив і від котрої мав п'ятьох дітей. Протягом певного часу вона була їхньою домашньою служницею. Така приємна дівчина, любила казати місіс Гарґрейвз, на неї завжди можна було покластися в тому, що вона сумлінно перестелить їхні постелі, — крім п'ятниць, звичайно. І виявляється, старий Гарґрейвз утримував цю особу, купивши для неї будинок у сусідньому місті, хоч і далі виконував обов'язки церковного старости й щонеділі обходив парафіян із тарілкою.

— Моя люба тітонько Джейн, — сказав Реймонд із деяким нетерпінням у голосі. — Який стосунок може мати до нашої справи Гарґрейвз, якого давно вже нема на світі?

— Ця історія відразу ж нагадала мені про нього, — сказала міс Марпл. — Адже факти такі схожі, хіба ні? Сподіваюся, бідолашна дівчина вже зізналась, і саме тому вам усе стало відомо, Генрі.

— Яка дівчина? — запитав Реймонд. — Моя люба тітонько, про кого ви говорите?

— Про ту бідолашну дівчину, Ґледіс Лінч, — а про кого ж іще? — що була в такому розпачі та в сльозах, коли лікар її розпитував, та і як могла вона не впасти в розпач, сердешна дитина. Сподіваюся, того мерзотника Джонса повісять за те, що він зробив бідолашну дівчину вбивцею. Либонь, і її повісять, сердешну.

— Мені здається, міс Марпл, що ви трохи хибно зрозуміли… — почав містер Петерік.

Але міс Марпл уперто похитала головою й подивилася через усю кімнату на сера Генрі.

— Правильно я вгадала чи ні? Справа здається мені геть очевидною. Сотні й тисячі — і трайфл; одне слово, тут усе перед вами, як на долоні, і помилитися просто неможливо.

— А до чого тут трайфл і сотні й тисячі? — вигукнув Реймонд.

Тітка обернулася до нього.

— Кухарки майже завжди посипають трайфл дрібним кольоровим цукровим горошком, що його ми зазвичай називаємо "сотнями-й-тисячами", мій любий небоже, — сказала вона. — І коли я почула, що їм було подано на вечерю трайфл і що чоловік писав комусь про сотні й тисячі, я, природно, пов'язала ці два факти між собою. Саме там і був миш'як — у сотнях і тисячах. Він залишив його дівчині й написав їй, щоб вона притрусила ним трайфл.

— Але так не могло бути, — швидко сказала Джойс. — Адже всі вони їли трайфл.

— Ой ні, — сказала міс Марпл. — Компаньйонка була на голодній дієті, ви пам'ятаєте. Ви ніколи б не стали їсти щось подібне до трайфлу, якби були на голодній дієті. А щодо самого Джонса, то, думаю, він просто зішкріб сотні-й-тисячі зі своєї порції й залишив їх десь на краю тарілки. То був надзвичайно розумний задум, але й надзвичайно підлий.

Усі погляди прикипіли до сера Генрі.

— Можна тільки дивом дивуватися, — повільно проказав він, — але міс Марпл відразу розгадала, як усе насправді було. Джонс завів Ґледіс Лінч у халепу, як то кажуть. Вона була майже в розпачі. Він задумав прибрати дружину зі своєї дороги й пообіцяв Ґледіс, що одружиться з нею, коли його дружина помре. Відповідно обробив сотні-й-тисячі й дав їй разом з інструкціями, як їх використати. Ґледіс Лінч померла тиждень тому. Дитина в неї народилася мертвою, і Джонс покинув її, знайшовши собі іншу жінку. Перед смертю вона в усьому зізналась.

На кілька хвилин запала мовчанка, а тоді Реймонд промовив:

— Правду кажучи, тітко Джейн, ви мене здивували. Не можу збагнути, як вам пощастило так відразу знайти правильне розв'язання проблеми. Мені ніколи й на думку не спало б запідозрити дівчину-служницю, котра виконує свої скромні обов'язки на кухні.

— Нічого дивного, любий небоже, — сказала міс Марпл, — адже ти не знаєш життя так добре, як його знаю я. Мені чудово відомо, чого можна сподіватися від чоловіків, схожих на того Джонса — брутальних і схильних до втіхи. Як тільки я почула, що в домі була вродлива молода дівчина, зрозуміла відразу: він не міг її оминути. Такі історії завжди призводять до великого лиха, і говорити про це не вельми приємно. Ви собі уявити не можете, як була приголомшена місіс Гарґрейвз і як довго про це базікали в усьому селі.

Розділ другий

ПОГАНСЬКА СВЯТИНЯ АСТАРТИ

— А тепер, докторе Пендер, що захочете розповісти ви?

Старий священик лагідно всміхнувся.

— Моє життя минало в спокійних місцях, — сказав він. — Дуже мало прикметних подій перетинали мені шлях. Проте якось, іще зовсім замолоду, я пережив одну дивну й трагічну пригоду.

— Справді? — заохочувально кинула Джойс Лампрієр.

— Я ніколи не міг про це забути, — провадив священик. — Ця пригода справила на мене тоді надзвичайно глибоке враження, і навіть тепер, варто мені трохи напружити пам'ять, я знову зазнаю почуття благоговійного жаху, що охопило мене тієї жахливої миті, коли людина була вражена смертю, яка вдарила її невідомо як і з'явилася невідомо звідки.

— Ви вселяєте мені забобонний жах, Пендере, — поскаржився сер Генрі.

— Я сам тоді пережив забобонний жах, як ви це назвали, — відповів старий священик. — Відтоді я ніколи не сміюся з тих людей, котрі вживають слово "атмосфера". Така річ існує. Існують певні місця, настільки насичені й просякнуті духом добра чи зла, що це відчуваєш відразу.

— Будинок, який називають "Модрини", — то дуже нещасливе місце, — докинула міс Марпл. — Старий містер Смайзерс утратив усі свої гроші й мусив його покинути, потім у ньому оселився Джонні Карлслейк, і Джонні Карслейк упав зі сходів і зламав собі ногу, а місіс Карслейк довелося поїхати на південь Франції лікувати здоров'я, а тепер той дім купили Бердени, і я чула, бідолашний містер Берден мусив лягти на операцію майже відразу по тому.

— Існує надто багато забобонів, пов'язаних із такими подіями, — сказав містер Петерік. — Ці ідіотські чутки, що їх поширюють безвідповідальні особи, завдають великої шкоди нерухомості.

— Я знав одного або двох привидів, наділених досить могутніми м'язами, — зауважив сер Генрі, засміявшись тихо.

— Гадаю, — сказав Реймонд, — нам слід дозволити містерові Пендеру продовжити свою розповідь.

Джойс підвелась і вимкнула обидві лампочки, залишивши кімнату тьмяно освітленою лише полум'ям з каміна.

— Нам потрібна відповідна атмосфера, — сказала вона. — А тепер розповідайте далі.

Доктор Пендер посміхнувся до неї і, відхилившись назад на стільці та знявши пенсне, почав свою розповідь голосом, якому спогади надавали особливої лагідності:

— Я не знаю, чи бодай комусь із вас доводилося чути про плато Дартмур. Місце, про яке я розповідаю, розташоване на краю того плато. То був прегарний маєток, хоча, виставлений на продаж, не міг знайти покупця протягом кількох років. Там було, либонь, дуже вітряно взимку, але краєвиди звідти відкривалися чудові, і сам маєток був наділений певними надзвичайно цікавими та своєрідними властивостями. Зрештою, його купив чоловік на ім'я Гейдон, сер Річард Гейдон. Я знав його ще тоді, коли ми навчалися з ним у коледжі, і хоч на кілька років я втратив його з очей, проте узи давньої дружби, які нас поєднували, збереглись, і я з великою приємністю зустрів його запрошення приїхати до Тихого Гаю, як називався нещодавно куплений ним маєток.

Людей, що їх я застав у тому домі, було не так багато. Сам Річард Гейдон і його брат у перших Еліот Гейдон. Леді Менерінґ зі своєю блідою, нічим не прикметною дочкою на ім'я Віолетта. Капітан Роджерс і його дружина, великі шанувальники їзди верхи, обвітрені на всіх вітрах, котрі не знали в житті іншої радості, крім коней та ловів. Були там також молодий доктор Саймондс і міс Даяна Ешлі. Я трохи чув про цю

останню. Її портрет з'являвся дуже часто у світських газетах, і вона вважалась однією з найвідоміших красунь сезону. Її зовнішність і справді могла вразити кого завгодно. Вона була темноволоса й висока, з чудовою шкірою кремового кольору з блідим відтінком, а примружені, дещо скошені чорні очі надавали їй дивного й екзотичного азіатського вигляду. Вона мала також чудовий голос, глибокий і дзвінкий.

Я відразу побачив, що мій друг Річард Гейдон від неї в захваті, і здогадався, що всі інші гості, яких він запросив до себе, мали правити їй за тло. Щодо її почуттів, то я не був такий упевнений. Вона була надто примхливою у своїх уподобаннях. Одного дня вона розмовляла лише з Річардом і не помічала нікого іншого, а наступного дня вже віддавала очевидну перевагу його кузенові, Еліоту, і, здавалося, майже не помічала, що така особа, як Річард, узагалі існує, а потім знову починала дарувати найзнадливіші усмішки тихому й сором'язливому докторові Саймондсу.

Наступного ранку після мого приїзду наш господар показав нам свій маєток та його околиці. Сам будинок був нічим не прикметний — добрий міцний дім, споруджений з девонширського граніту. Він був збудований задля того, щоб витримати випробування часом і негодою. Не романтичний, однак зручний для життя. Із його вікон відкривалася широка панорама плоскогір'я Дартмур та довгі вервечки пагорбів, увінчаних обвітреними, голими скелястими вершинами.

На схилах найближчого до нас пагорба зі скелястою вершиною виднілися круглі підмурки стародавніх осель, рештки давно минулих днів пізнього кам'яного віку. На іншому пагорбі нещодавно розкопали курган, у якому знайшли якесь бронзове начиння. Гейдон, як мені здалося, дуже цікавився всілякими старовинними раритетами, і розповідав нам про них вельми охоче та з неабияким ентузіазмом. Це місце, пояснив він, було особливо багате на рештки далекого минулого.

"Тут жили мешканці неолітичних хатин, друїди, римляни й навіть було знайдено сліди стародавніх фінікійців. Але місце, на якому стоїть

мій будинок, — найцікавіше з усіх, — сказав він. — Ви знаєте, як воно називається, — Тихий Гай. Не важко здогадатися, звідки воно взяло свою назву".

І він простяг руку, на щось нею показуючи. Навколишня місцевість була досить убогою — скелі, верес і папороть, — але десь за сотню ярдів від будинку виднівся гай густо посаджених дерев.

"Це пам'ятка глибокої давнини, — сказав Гейдон. — Після того як дерева помирали, їх тут висаджували знов, і гай зберігався достоту таким, яким він був у дуже далеку давнину, можливо, ще в часи фінікійських поселенців. Ходімо поглянемо на ці дерева".

Ми всі пішли за ним. Коли ми ввійшли до гаю, якесь гнітюче почуття опанувало мене. Либонь, до цього спричинилася тиша. Здавалося, жодна пташка не намостила собі гнізда на цих деревах. Навколо панувало гостре відчуття пустки й жаху. Я побачив, що Гейдон дивиться на мене з дивною посмішкою.

"Ти щось відчуваєш, дивлячись на це місце, Пендере? — запитав він мене. — Якийсь опір? Або тривогу?"

"Мені воно не подобається", — спокійно відповів я.

"У цьому немає нічого дивного. Тут була фортеця одного з найдавніших ворогів твоєї віри. Це — гай Астарти".

"Астарти?"

"Астарти, або Іштар, або Ашторет, чи як там ти захочеш її назвати. Я віддаю перевагу імені Астарта — так називали її фінікійці. У цій країні, якщо не помиляюся, існує один відомий гай Астарти, на півночі, біля Муру. Я не маю доказів, але мені хочеться вірити, що й тут перед нами

справжній гай Астарти. Тут, у цій гущавині дерев, відбувалися священні церемонії".

"Священні церемонії, — прошепотіла Даяна Ешлі. Її очі, чий погляд був спрямований у невідому далечінь, затуманились. — Якими вони були, хотілося б мені знати?"

"Не дуже пристойними, судячи з тих відомостей про них, які до нас дійшли, — сказав капітан Роджерс, голосно та якось по-дурному засміявшись. — Ті люди мали зовсім інше уявлення про святість".

Гейдон не звернув на його слова жодної уваги.

"У такому священному гаю неодмінно має бути храм, — сказав він. — Мені не часто доводиться відвідувати храми, але тут я дозволив собі догодити своїм невеличким фантазіям".

Цієї миті ми вийшли на галявинку в центрі гаю. Посеред неї стояла невеличка будівля, трохи схожа на літній будиночок, вимурований із каменю. Даяна Ешлі подивилася на Гейдона із запитанням у погляді.

"Я називаю це поганською святинею, — сказав він. — Це поганська святиня Астарти".

Він повів нас ближче. Усередині будиночка на грубо зробленому постаменті з чорного дерева ми побачили дивного ідола — жінку з рогами у формі півмісяця, котра сиділа верхи на леві.

"Астарта — божество фінікійців, — сказав Гейдон. — Богиня Місяця".

"Богиня Місяця! — вигукнула Даяна. — О, влаштуймо сьогодні вночі дику оргію! Одягнімо щось чудернацьке, прийдімо сюди й у світлі місяця влаштуймо врочисту церемонію на честь Астарти".

Я зробив якийсь мимовільний рух, і Еліот Гейдон, кузен Річарда, швидко обернувся до мене.

"Вам не подобається все це, отче, правда ж?" — спитав він.

"Ні, — відповів я дуже серйозним голосом. — Не подобається".

Він подивився на мене з деяким подивом.

"Але ж це не більш як бажання подуріти, розважитись. Дік не може знати, чи тут справді був священний гай Астарти, чи ні. Це тільки його фантазія; йому до вподоби гратися цією думкою. І навіть якби..."

"І навіть якби?"

"Але ж... — і він засміявся з виразом певного збентеження на обличчі, — як священик, ви, звичайно ж, не вірите в такі речі".

"Я зовсім не переконаний у тому, що, як священик, я не повинен вірити в такі речі".

"Але ж усе це було дуже давно й давно закінчилося".

"Я в цьому не впевнений, — сказав я замислено. — Можу лише сказати одне: я ніколи не був дуже чутливим до атмосфери, та тільки-но ввійшов у цей гай, як мене відразу охопило гнітюче й дивне відчуття зла, що ніби згущувалося довкола".

Еліот кинув на мене через плече стривожений погляд.

"Так, — визнав він. — Тут справді відчувається щось дивне. Я знаю, що ви маєте на увазі, але думаю, то тільки наша уява навіює нам такі відчуття. А ви що скажете, Саймондсе?"

Лікар помовчав хвилину чи дві, перше ніж відповів. Потім промовив спокійним голосом:

"Мені тут не подобається. Я не можу вам сказати, чому саме. Та хоч би якою не була причина, мені тут не подобається".

Цієї миті до мене підійшла Віолетта Менерінґ.

"Я ненавиджу це місце! — вигукнула вона. — Воно мені бридке. Ходімо швидше звідси".

Ми рушили геть, і решта пішла за нами. Лише Даяна Ешлі затрималась. Я подивився через плече й побачив, що вона стоїть перед поганською святинею, пильно дивлячись на зображення богині.

День був спекотний і дуже гарний, і пропозицію Даяни Ешлі влаштувати вечірню гулянку з перевдяганням у чудернацьке вбрання всі прийняли з великим ентузіазмом. Приготування до неї супроводжувалися загальним сміхом, шепотінням та гарячковим таємним шиттям, і коли ми почали збиратися на вечерю, знов і знов лунали звичайні в таких випадках вигуки веселого подиву. Роджерс і його дружина перевдяглися на мешканців неолітичних осель, що пояснило несподіване зникнення килимків перед камінами. Річард Гейдон назвався фінікійським моряком, його кузен— ватагом, розбійників, лікар Саймондс був шеф-кухарем, леді Менерінґ — медичною сестрою, а її дочка — черкеською рабинею, і навіть я накрився якимсь надто грубим плащем, щоб бути схожим на ченця. Останньою прийшла Даяна Ешлі, і для всіх було певним розчаруванням побачити, що вона накинула на себе лише якесь безформне чорне доміно.

"Я незнайомка, — безтурботно повідомила вона. — Ось хто я така. А тепер, заради всього святого, ходімо вечеряти".

Після вечері ми вийшли з дому. Ніч була чудова, тепла й лагідна, місяць сходив над обрієм.

Ми блукали по околиці, базікали, і час минав досить швидко. Але десь через годину ми помітили, що Даяни Ешлі з нами нема.

"Немає жодного сумніву, що спати вона не пішла", — зауважив Річард Гейдон.

Віолетта Менерінґ похитала головою.

"Звичайно, ні, — сказала вона. — Я бачила, як вона пішла в тому напрямку близько чверті години тому".

І, мовивши це, вона показала рукою на гай, що здавався зовсім чорним і відкидав чорну тінь у місячному світлі.

"Цікаво знати, що вона там тепер виробляє. Якусь чортівню, ладен заприсягтися. Ходімо й побачимо".

Ми попрямували туди всією компанією, дещо заінтриговані тим, що там виробляє міс Ешлі. Але щодо мене, то я відчув дивну нехіть заходити під ті дерева, які відкидали чорну тінь і не віщували мені нічого доброго. Щось сильніше, ніж я, здавалося, стримувало мене й благало не йти туди. Тієї миті я почував себе більше ніж будь-коли впевненим: у тім місці є щось справді погане. Думаю, й інші відчували те саме, що відчував я, хоч ніхто не мав бажання зізнатись у цьому. Дерева стояли дуже щільно, і місячне світло не проникало крізь їхні віти. Навколо нас лунали десятки всіляких тихих звуків, шепотіння й зітхання. Відчуття було геть моторошним і, не змовляючись, ми всі намагалися триматись укупі.

Несподівано ми вийшли на відкриту галявину в центрі гаю й застигли від подиву, бо там, на порозі поганської святині, виднілись

невиразні обриси постаті, туго загорнутої в прозору газову тканину, із двома рогами у формі півмісяця, що стриміли з чорної кучми волосся.

"О Господи!" — вигукнув Річард Гейдон, і краплі поту заблищали в нього на обличчі.

Але погляд Віолетти Менерінґ був набагато проникливішим.

"Та це ж Даяна! — вигукнула вона. — Але що вона зробила з собою? Вона стала зовсім не схожа на саму себе!"

Постать у дверях святилища піднесла руки вгору. Вона ступила крок уперед і проспівала високим і дзвінким голосом:

"Я — жриця Астарти. Остерігайтеся наблизитись до мене, бо я тримаю смерть у своїй руці".

"Не робіть цього, люба, — запротестувала леді Меннерінґ. — Ви дуже нас налякали, справді дуже".

Гейдон кинувся до неї.

"Святий Боже, Даяно! — вигукнув він. — Ти чудова!"

Мої очі нарешті звикли до місячного світла, і я став бачити значно краще. Вона й справді, як сказала Віолетта, була зовсім не схожа на себе. Риси її обличчя стали більш азіатськими, очі перетворилися на вузькі щілини, у блиску яких відчувалося щось жорстоке, а на губах грала дивна посмішка, якої я раніше ніколи за нею не помічав.

"Стережіться! — крикнула вона, і в її голосі пролунало грізне попередження. — Не наближайтеся до Богині. Той, хто доторкнеться до мене, відразу помре".

"Ти чудова, Даяно, — знову вигукнув Гейдон, — але припини, будь ласка! Не знаю, чому, але мені — мені це не до вподоби".

Він ступив до неї кілька кроків по траві, і вона викинула перед собою руку.

"Стій! — крикнула вона. — Ще крок, і я вдарю тебе чарами Астарти".

Річард Гейдон засміявся та прискорив ходу, але тієї миті сталася дивна річ. Він зупинився, ніби вагаючись, потім, здавалося, спіткнувся й упав на живіт.

Він уже не підвівся, а лежав там, де впав, витягшись долілиць на землі.

Несподівано Даяна засміялась істеричним сміхом. То був дивний і моторошний звук, що порушив мертву тишу галявини.

Вилаявшись, Еліот кинувся вперед.

"Мені це остогидло! — вигукнув він. — Підводься, Діку, вставай-но, чоловіче".

Проте Річард Гейдон залишився лежати там, де впав. Еліот Гейдон підійшов до нього, опустився навколішки й обережно перекинув його на спину. Він нахилився над ним і подивився йому в обличчя.

Потім рвучко підхопився на ноги і якусь хвилину стояв, ледь помітно хитаючись.

"Лікарю, — сказав він. — Лікарю, підійдіть, заради Бога. Я... я думаю, він мертвий".

Саймондс побіг уперед, а Еліот приєднався до нас, ідучи дуже повільно. Він дивився на свої руки поглядом, якого я не міг зрозуміти.

Цієї миті пролунав дикий зойк Даяни:

"Я вбила його! — кричала вона. — О, святий Боже! Я зовсім цього не хотіла, але я вбила його..."

І вона впала непритомна на траву, де й лежала нерухомо, наче купа зім'ятого одягу.

Пролунав іще один моторошний крик — це розпачливо зойкнула місіс Роджерс.

"О, тікаймо швидше від цього клятого місця! — заскиглила вона. — Тут усе з нами може статись. О, який жах!"

Еліот ухопив мене за плече.

"Цього не може бути, чоловіче, — прошепотів він. — Я хочу сказати, так не буває! Людина не може бути вбитою так. Це — супроти законів Природи".

Я спробував заспокоїти його.

"Існує якесь пояснення, — сказав я. — Можливо, у вашого кузена несподівано відмовило серце. Потрясіння та збудження..."

Він не дав мені договорити.

"Ви не розумієте", — сказав він. Він показав мені свої долоні, і я помітив на них червону пляму крові. — "Дік помер не через душевне

потрясіння, він був заколотий. Заколотий у саме серце, але там немає ніякої зброї".

Я подивився на нього з недовірою. Цієї миті Саймондс закінчив оглядати тіло й підійшов до нас. Він був блідий і весь тремтів.

"Чи ми всі збожеволіли? — спитав він. — Що це за місце, якщо тут можуть відбуватися такі речі?"

"То це правда?" — спитав я.

Він кивнув.

"Рана в тілі така, ніби його вдарили довгим тонким кинджалом, але... ніякого кинджала там нема".

Ми всі витріщились одне на одного.

"Але він мусить там бути! — вигукнув Еліот Гейдон. — Певно, випав із рани. Десь лежить на землі. Треба пошукати".

Ми довго й марно оглядали навколишній ґрунт. Несподівано Віолетта Менерінґ сказала: "Даяна щось тримала в руці. Схоже на кинджал. Я бачила його. Бачила, як воно зблискувало, коли вона погрожувала йому".

Еліот Гейдон похитав головою.

"Він не підійшов до неї навіть на відстань трьох ярдів", — заперечив він.

Леді Менерінґ нахилилася над дівчиною, котра лежала нерухомо на землі.

"Зараз у неї в руці нічого нема, — оголосила вона, — і на землі я нічого не бачу теж. Ви певні, що бачили той зблиск, Віолетто? Я нічого такого не бачила".

Доктор Саймондс підійшов до дівчини.

"Ми повинні віднести її в дім, — сказав він. — Роджерсе, ви мені допоможете?"

Гуртом ми віднесли непритомну дівчину до будинку. Потім повернулися й забрали тіло сера Річарда.

Доктор Пендер урвав розповідь і подивився на своїх слухачів із таким виразом обличчя, ніби хотів попросити в них вибачення.

— Сьогодні ми знаємо про такі речі набагато більше, — сказав він, — завдяки поширенню літератури детективного жанру. Кожному вуличному хлопчику відомо, що тіло треба залишити там, де його знайдено. Але в ті дні ми знали набагато менше, ніж сьогодні, а тому принесли тіло Річарда Гейдона до його спальні у квадратному гранітному будинку, а дворецького послали на велосипеді до поліційного відділка — щоб дістатися туди, він мав подолати відстань не меншу ніж дванадцять миль.

І ось тоді Еліот Гейдон відвів мене вбік.

"Послухайте-но, — сказав він. — Я повертаюся до гаю. Цю зброю треба знайти".

"Якщо там була якась зброя", — зауважив я із сумнівом у голосі.

Він схопив мене за руку й став люто її трясти.

"Ваша голова напхана забобонними дурницями. Ви думаєте, його смерть була надприродною. Але я повернуся до гаю й перевірю цю версію".

З якогось дива мені страшенно не хотілося, щоб він туди йшов. Я доклав усіх зусиль, щоб відмовити Еліота від його наміру, та вони були марними. Від самої думки про гущавину тих дерев мене проймав жах, і я мав сильне передчуття, що може статися ще одне лихо. Але Еліот уперся, мов баран. Він був, як мені здалося, теж наляканий, але нізащо не зізнався б у цьому. Він пішов, озброєний незламною рішучістю проникнути в цю таємницю, до самого її дна.

То була жахлива ніч, ніхто з нас не міг заснути, та й не намагався. Коли прибули поліцейські, то не повірили нашій розповіді. Вони виявили сильне бажання влаштувати перехресний допит міс Ешлі, але тут їм довелося поступитися перед доктором Саймондсом, який був категорично проти. Міс Ешлі повернулася до тями чи вийшла зі свого трансу, і він надав їй тривалий час для того, щоб відіспатися. Її за жодних обставин не можна було турбувати, принаймні до наступного дня.

До сьомої години ранку ніхто не думав і не згадував про Еліота Гейдона, а потім раптом Саймондс несподівано запитав, де він. Я розповів йому, що намислив зробити Еліот, і похмуре обличчя Саймондса стало ще похмурішим.

"Ліпше б він туди не йшов. Якщо це відвага, то вона дурна й авантюрна", — сказав він.

"Ви ж не думаєте, що з ним сталося якесь лихо?"

"Сподіваюся, що ні. Думаю, отче, вам і мені слід піти й подивитися".

Його пропозиція була цілком слушною, а проте мені довелося мобілізувати всю свою мужність, аби її прийняти. Ми вийшли з будинку вдвох і знов увійшли до того злощасного гаю. Ми покликали Еліота двічі, але він не відгукнувся. За хвилину чи дві ми вже були на галявині, яка здавалася блідою й примарною в тьмяному передранішньому світлі. Саймондс схопив мою руку, і в мене вихопився здушений вигук. Минулої ночі, коли ми бачили це місце в місячному світлі, там було тіло чоловіка, який лежав долілиць на траві. Тепер уже почало розвиднятися, але перед нами постала така сама картина. Еліот Гейдон лежав точнісінько на тому самому місці, де вночі лежав його брат у перших.

"О Боже, — сказав Саймондс. — Воно вдарило і його".

Ми підбігли до тіла вдвох по траві. Еліот Гейдон був непритомний, проте дихав, і цього разу в нас не виникло сумніву, що саме спричинило трагедію. Довгий кинджал із тонким лезом стримів у рані.

"Він дістав удар у плече, а не в серце. Йому пощастило, — зауважив лікар. — Щиро кажучи, не знаю, що й думати. Хай там як, але він не помер і зможе розповісти нам про те, що з ним сталося".

Але саме цього Еліот Гейдон і не зміг зробити. Його розповідь була вкрай туманною та неясною. Він дуже довго й марно шукав кинджал, поки зрештою не облишив пошуки й зупинився біля поганського святилища, де стояв якийсь час. Саме тоді в нього з'явилося й ставало дедалі тривожнішим відчуття, ніби хтось за ним стежить із гущавини дерев. Він намагався відкинути це відчуття, але ніяк не міг його позбутися. Потім, як він розповів, раптом повіяв дивний холодний вітер. Йому здалося, що він віє не з лісу, а вихоплюється з поганського святилища. Він обернувся й став дивитися туди. Побачив невеличку постать богині й відчув, що стає жертвою оптичного обману. Постать, здавалося, стає більшою й більшою. Потім він раптом відчув якийсь дивний удар, ніби між скронями, від якого завертівся й нахилився назад, а коли вже падав, то відчув і гострий пекучий біль у лівому плечі.

Цього разу було встановлено, що знайдений кинджал нічим не відрізнявся від того, що його було знайдено під час археологічного дослідження кургану і якого купив собі Річард Гейдон. Але де він його тримав — у своєму домі чи в поганській святині в гаю, — ніхто, здавалося, не знав.

Поліція дійшла висновку (і навряд чи коли відмовиться від цієї версії), що міс Ешлі умисне заколола Річарда кинджалом, та позаяк усі свідки підтвердили, що відстань між нею та ним не була меншою, ніж три ярди, вони так і не змогли висунути офіційного звинувачення проти неї. Тож ця подія була й досі залишається таємницею.

Запала мовчанка.

— Що тут скажеш, — нарешті озвалася Джойс Лампрієр. — Це справді було щось жахливе — і дійсно надприродне. Але ви, мабуть, маєте якесь власне пояснення тому, що сталося, чи не так, докторе Пендер?

Старий священик кивнув головою.

— Атож, — сказав він, — я маю власне пояснення, спробу пояснення, якщо висловитися точніше. Воно досить цікаве, проте, як на мене, все ж таки залишає деякі факти непоясненими.

— Мені доводилося бувати на сеансах гіпнотизерів, — сказала Джойс, — і хоч би що про це казали, там іноді відбуваються дуже дивні речі. Як на мене, то події, про які нам розповів доктор Пендер, можна пояснити певним видом гіпнозу. Та дівчина справді перетворилася на жрицю Астарти, і я припускаю, що в якийсь спосіб вона й справді вдарила його тим кинджалом. Можливо, вона потім просто викинула кинджал, який міс Менерінґ побачила в її руці.

— А може, то був дротик, — висловив припущення Реймонд Вест. — Зрештою, місячне світло завжди дуже тьмяне. Вона могла тримати якогось тоненького списа у своїй руці й проткнути чоловіка на відстані, а потім треба буде взяти до уваги ефект масового гіпнозу. Я хочу сказати, всі ви були налаштовані побачити, що він став жертвою потойбічних сил, тому саме це й побачили.

— Я бачив багато всіляких дивовижних фокусів зі зброєю та ножами на різних естрадних концертах, — сказав сер Генрі. — Наприклад, я вважаю цілком можливим, що в гущавині дерев ховався якийсь чоловік і що він міг кинути звідти ніж або кинджал із достатньою влучністю — за умови, звичайно, що був справжнім фахівцем цієї справи. Я ладен погодитись, таке пояснення видається досить-таки надуманим, але схоже, що це єдина вірогідна теорія. Ви ж пам'ятаєте, що другий чоловік перебував під дією дуже сильного враження, ніби хтось спостерігає за ним, ховаючись у гущавині дерев. І той факт, що міс Менерінґ побачила кинджал у руці міс Ешлі, а інші сказали, що нічого такого не бачили, мене не дивує. Якби ви мали мій досвід, то знали б: розповіді п'ятьох осіб про одне й те саме можуть відрізнятися настільки, що жодній із них буває неможливо повірити.

Містер Петерік кахикнув, нагадуючи про себе.

— Але в усіх цих теоріях ми, схоже, пропускаємо один вельми важливий факт, — зауважив він. — Що сталося зі зброєю? Навряд чи міс Ешлі могла б позбутися дротика, адже вона стояла на відкритій галявині; а якби невидимий у гущавині дерев убивця метнув кинджал, то він стримів би в рані, коли тіло вбитого перевернули на спину. Тож, я думаю, нам слід відкинути всі притягнуті за вуха теорії й зосередити увагу на очевидних фактах.

— І куди ці очевидні факти нас приведуть?

— Принаймні, одне уявляється цілком очевидним. Ніхто не був достатньо близько від загиблого, коли той отримав удар кинджалом, тож єдиною особою, яка могла його заколоти, був він сам. Отже, ідеться про самогубство.

— Але з якого дива він би захотів накласти на себе руки? — з великим сумнівом у голосі запитав Реймонд Вест.

Адвокат знову прокашлявся.

— О, тут ми неминуче знову повертаємося до суто теоретичних припущень, — сказав він. — А я на даний момент не схильний довіряти теоріям. Однак мені здається, якщо ми відкинемо втручання потойбічних сил, а в це я категорично не схильний вірити, що запропоноване мною пояснення — єдиний спосіб, у який могло відбутися те, що сталося. Він сам ударив себе кинджалом, а коли падав, то розкинув руки, вихопивши кинджал із рани й відкинувши його далеко в зону дерев. Саме так могло все відбутися, хоч і таке пояснення навряд чи можна визнати бездоганним.

— Я теж не можу сказати, що в чомусь цілком упевнена, — приєдналася до розмови міс Марпл. — Ця історія справді неабияк мене дивує. Але дивні речі часом трапляються. На вечірці, яку леді Шарплей улаштувала торік у своєму саду, чоловік, котрий налаштовував годинник для гольфа, перечепився об один із номерів і, падаючи, так ударився головою, що повернувся до товариства не раніше як хвилин через п'ять.

— Так, люба тітонько, — лагідно зауважив Реймонд, — але ж він не дістав удар кинджалом у груди, чи не так?

— Звісно, ні, мій любий небоже, — сказала міс Марпл. — Саме про це я вам і кажу. Звичайно, що дістати свій удар бідолашний сер Річард міг лише в один спосіб, але насамперед мені хотілося б знати, що

примусило його спіткнутися. Звичайно, це міг бути корінь дерева. Він, певно, дивився на дівчину, у цьому немає нічого дивного, а коли ти біжиш у місячному світлі, то можеш перечепитись об що завгодно.

— Ви сказали, існує лише один спосіб, у який сер Річард міг дістати удар кинджалом у груди, міс Марпл, — сказав священик, із цікавістю дивлячись на неї.

— Це дуже сумно, і мені не хочеться про це навіть думати. Він був правша, чи не так? Оскільки він завдав собі удару в ліве плече, то я думаю, він був правша. Мені завжди так було шкода бідолашного Джека Бейнса. Пам'ятаєте, як під час війни він прострелив собі п'яту після дуже важкої битви під Аррасом? Він розповів мені про це, коли я приходила навідати його в шпиталі, і йому тоді було дуже соромно за свій учинок. Я не думаю, що той сердега, Еліот Гейдон, здобув якісь істотні вигоди за свій підлий злочин.

— Еліот Гейдон? — вигукнув Реймонд. — Ви думаєте, це він зробив?

— Я не бачу нікого іншого, хто б міг це зробити, — сказала міс Марпл, подивившись на свого небожа з лагідним подивом. — Принаймні в тому випадку, коли, як мудро зауважив містер Петерік, ми розглядатимемо лише факти і знехтуємо всю ту ідольську атмосферу поганських богинь, яка, мушу зізнатися, мені дуже не до вподоби. Він підбіг до нього перший і перекинув його на спину, і, безперечно, щоб так зробити, він мусив відвернутися від них, а будучи вдягнений, як ватаг розбійників, він, безперечно, мав за поясом якусь зброю, найімовірніше ніж або кинджал. Я пам'ятаю, як танцювала з чоловіком, що був одягнений розбійником, коли була молодою. Він мав за поясом п'ять ножів і кинджалів різного виду, і ви не можете собі уявити, як це незручно для дівчини, що була його партнеркою у танці.

Усі погляди обернулися до доктора Пендера.

— Я довідався про те, що там насправді сталося, через п'ять років після трагедії, — сказав він. — Правда надійшла у вигляді листа, якого мені надіслав Еліот Гейдон. Як він написав, йому завжди здавалося, що я підозрюю його. То була, як він мені пояснив, раптова спокуса. Він дуже любив Даяну Ешлі, але був лише бідним адвокатом-баристером, що ніяк не міг вибитися зі злиднів. Йому здавалося, коли він усуне зі своєї дороги Річарда й успадкує його титул і маєтності, то перед ним відкриються чудові перспективи. Кинджал випав у нього з-за пояса, коли він опустився навколішки біля кузена, і перш ніж він устиг про щось подумати, устромив його кузену в груди й знову почепив на свій пояс. Згодом він ударив тим же таки кинджалом самого себе, щоб відвернути підозру. Він написав мені напередодні свого від'їзду з експедицією, яка вирушала до Південного полюса, на той випадок — так він мені писав, — якщо ніколи звідти не повернеться. Не думаю, що він мав намір повернутися звідти і, як цілком слушно припустила міс Марпл, він не здобув зі свого злочину ніякої вигоди. "Ці п'ять останніх років, — писав мені він, — я прожив у пеклі. Сподіваюся померти з честю й цим бодай трохи спокутувати свою провину".

Запала мовчанка.

— І він справді помер із честю, — сказав сер Генрі. — Ви змінили імена й прізвища у своїй історії, докторе Пендер, але, гадаю, я впізнав чоловіка, про якого ви розповіли.

— Як я вам уже сказав, — провадив старий священик, — не думаю, що це пояснення цілком відповідає фактам, свідком яких мені випало бути. Я досі думаю, що в тому гаю відчувався вплив якоїсь поганої сили, і саме вона спрямовувала дії Еліота Гейдона. І навіть сьогодні я не можу без тремтіння згадувати про поганську святиню Астарти.

Розділ третій

ЗЛИВКИ ЗОЛОТА

— Я не певен, що історія, яку збираюся вам розповісти, цілком відповідає умовам нашої гри, — почав Реймонд Вест, — бо не знаю відповіді на ту загадку, яку вона перед нами поставить. Проте самі факти були такими цікавими й дивними, що мені хотілося б запропонувати її вам як проблему. І можливо, нам разом удасться знайти якесь її логічно обґрунтоване розв'язання.

Ці події сталися два роки тому, коли я поїхав провести перші дні після Трійці з чоловіком на ім'я Джон Ньюмен до Корнуолу.

— До Корнуолу? — перепитала Джойс Лампрієр з очевидним подивом у голосі.

— Атож. А в чому річ?

— Та ні в чому. Але це мені здалося трохи дивним. Історія, що її збиралась вам розповісти я, також трапилась у Корнуолі — у маленькому рибальському селищі під назвою Пацюча Нора. Невже й ваша сталася там?

— Ні, моя відбулась у селі, яке називається Полперан. Воно розташоване на західному березі Корнуолу; це дике й скелясте місце. Із Джоном Ньюменом мене познайомили за кілька тижнів перед тим, і я знайшов у ньому надзвичайно цікавого товариша. Чоловік розумний і забезпечений незалежними засобами до існування, він був також обдарований романтичною уявою. У результаті одного зі своїх останніх захоплень він винайняв будинок, що мав назву Пол-Гаус. Він був великим знавцем єлизаветинської доби й не раз описував мені в яскравих і мальовничих образах розгром іспанської непереможної Армади. Розповідав про це з таким ентузіазмом, що хотілося повірити: він був безпосереднім свідком тієї знаменитої морської битви. Чи є якась частка істини в уявленнях про реінкарнацію? Хотілось би знати — і дуже хотілось би.

— Ти такий романтичний, мій любий Реймонде, — сказала міс Марпл, подивившись на нього з поблажливою приязністю в очах.

— Романтичним мене аж ніяк не назвеш, — відповів Реймонд із легким роздратуванням у голосі. — Але той чоловік, Ньюмен, був напхом-напханий цією романтикою, і він зацікавив мене як дивовижний пережиток минулого. Нібито один із кораблів, що входили до складу Армади і на яких були великі скарби, — переважно золото, вивезене з іспанських колоній, — зазнав аварії біля корнуольського узбережжя на знаменитих і дуже небезпечних підводних Зміїних скелях. Як розповів мені Ньюмен, протягом кількох років здійснювалися спроби знайти затонулий корабель і підняти з дна морського його скарб. Мені не раз доводилося чути такі історії, хоча кількість міфічних затонулих кораблів зі скарбами набагато перевищує кількість справжніх. Було створено спеціальну компанію, але вона збанкрутувала, і Ньюменові пощастило за безцінь купити права — чи як там це називається — на пошуки того корабля та його скарбів. Він був сповнений ентузіазму. Якщо вірити йому, то успіх у знайденні корабля та його скарбів залежав тільки від правильного застосування останніх досягнень науки та найсучаснішої апаратури. Золото було там, на дні моря, і він не мав жодного сумніву, що його можна звідти підняти.

Слухаючи його, я думав про те, як дуже часто буває, що багатий чоловік — такий, як Ньюмен, — досягає успіху в таких задумах, майже не докладаючи для цього зусиль, а проте реальна вартість знахідки мало його цікавить. Мушу зізнатися, його ентузіазм заразив і мене. У своїй уяві я бачив, як пливуть понад нашим узбережжям іспанські ґалеони, як налітає шторм і розбиває їх на чорних скелях, як вони розколюються там і йдуть на дно. Саме слово "ґалеон" звучало для мене романтично й загадково. Не тільки англійський школяр, а й дорослий англієць, не можуть не затремтіти від хвилювання, почувши слова "іспанське золото". Крім того, я в той час працював над романом, деякі сцени з якого відбувалися в шістнадцятому сторіччі, і побачив перспективу здобути від чоловіка, котрий запросив мене в гості, надзвичайно цінні для мене знання з місцевої екзотики.

Того ранку в п'ятницю я виїхав із Паддінґтона в піднесеному настрої, наперед утішаючись своєю мандрівкою. Вагон був порожній, крім одного пасажира, що сидів у протилежному кутку й дивився на мене. То був високий чоловік із військовою виправкою, і я не міг позбутися відчуття, що вже десь бачив його раніше. Я марно сушив собі над цим голову протягом певного часу; але зрештою таки пригадав. Моїм попутником був інспектор Бедворт, і я зустрічався з ним тоді, коли писав низку статей про справу зі зникненням Еверсона.

Я нагадав йому про себе, і ми досить швидко розговорилися. Коли я сказав йому, що їду до Полперана, він відповів мені, що це якийсь дивний збіг, бо він також прямує до того села. Я не хотів видатися надто цікавим, а тому виявив обережність і не став розпитувати, які справи його туди покликали. Натомість став розповідати про свій власний інтерес до того місця та згадав про затонулий іспанський ґалеон. На мій превеликий подив, інспектор, схоже, знав про цю історію геть усе.

"Той корабель називався "Хуан Фернандес", — сказав він. — Ваш друг буде не першим із тих, хто розлучився з великими грішми, сподіваючись добути гроші з дна морського. Це романтична легенда".

"І мабуть, уся ця історія — чистий міф, — сказав я. — Жоден корабель узагалі там ніколи не затонув".

"О ні, корабель там затонув справді, — сказав інспектор, — причому він пішов на дно не сам-один, а у великому товаристві інших. Ви здивувалися б, якби знали, як багато кораблетрощ відбувається на тій ділянці узбережжя. Власне кажучи, саме тому я туди й прямую. Бо саме там півроку тому затонув "Отранто"."

"Пригадую, я щось про це читав, — сказав я. — Ніхто там не загинув, я сподіваюся?"

"Ні, там ніхто не загинув, — сказав інспектор. — Але дещо все-таки там пропало. Про це мало кому відомо, але "Отранто" перевозив золоті зливки."

"Справді?" — спитав я, вельми зацікавлений.

"У таких випадках ми посилаємо водолазів, щоб вони підняли з дна те, що становить особливу цінність, але тут… золото зникло, містере Вест".

"Зникло! — вигукнув я, витріщившись на нього. — Але як могло воно зникнути?"

"У цьому вся проблема, — промовив інспектор. — Скелі пробили велику дірку в корабельному сейфі. Водолазам було неважко туди дістатись, але вони знайшли сейф порожнім. Питання в тому, коли золото було вкрадене — до кораблетрощі чи після неї? Чи було воно взагалі в сейфі?"

"Дуже дивна історія", — зауважив я.

"Це надзвичайно дивна історія, коли взяти до уваги, що це таке — зливок золота. Це не намисто з діамантів, що його ви можете покласти собі в кишеню. Коли подумаєш про те, який він громіздкий і який важкий, то вся історія з крадіжкою здається абсолютно неможливою. Схоже, золото поцупили ще до того, як корабель відплив; але якщо ні, то воно було вкрадене вже під водою, десь протягом останніх шести місяців — і я їду туди саме для того, щоб розслідувати цю справу".

Я побачив Ньюмена на пероні станції — він прийшов мене зустрічати. Він вибачився, що без свого автомобіля — відіслав його до міста Труро на ремонт. Тому був змушений зустріти мене на вантажівці, яку взяв зі свого маєтку.

Я вмостився поруч із ним, і ми поїхали, обережно петляючи вузькими вуличками рибальського селища. Ми піднялися на досить крутий схил, проїхали невеличку відстань по звивистому провулку й між двома гранітними колонами в'їхали у ворота садиби Пол-Гаус.

Будинок був просто чарівний: споруджений на вершині високої скелі, з чудовим видом на море. До збудованої ще триста або чотириста років тому частини було додане сучасне крило. З боку суходолу до будинку прилягала ділянка поля площею близько семи-восьми акрів.[2]

"Ласкаво просимо до Пол-Гаусу, — сказав Ньюмен. — І до знаку Золотого Ґалеона".

І показав мені на передні двері, на яких висіла майстерна репродукція іспанського ґалеона під усіма напнутими вітрилами.

Мій перший вечір був надзвичайно приємним і пізнавальним. Чоловік, котрий запросив мене в гості, показав мені давні рукописи, що мали стосунок до "Хуана Фернандеса". Він розгорнув переді мною морські карти й пунктирними лініями зробив на них деякі позначки, а потім показав креслення підводного апарата, які, мушу зізнатися, неабияк містифікували й спантеличили мене.

Я розповів йому про свою зустріч з інспектором Бедвортом, і моя розповідь надзвичайно його зацікавила.

"На цьому узбережжі живе чимало дивних людей, — сказав він замислено. — Контрабанда й кораблетрощі в їхній крові. Коли якийсь корабель іде на дно неподалік від їхнього узбережжя, вони просто неспроможні дивитися на нього по-іншому, ніж як на законне джерело грабунку, з якого можна поповнити свої кишені. Тут є один чоловік, із яким я хотів би вас познайомити. Досить цікавий раритет із минулого".

Світанок наступного дня був ясним і прозорим. Ми з Ньюменом пішли до Полперана, і там він познайомив мене зі своїм водолазом, чоловіком на прізвище Гіґінс. То був індивід із дерев'яним обличчям, дуже мовчазний, котрий докинув до нашої розмови лише кілька односкладових слів. Після короткої дискусії, що відбулася між ними на суто технічні теми, ми пішли до "Трьох Якорів". Кухоль пива зробив трохи балакучішим неоціненного фахівця.

"Детективний джентльмен із Лондона вшанував нас своїм візитом, — пробурчав він. — Кажуть, ніби корабель, який затонув минулого листопада, мав на борту величезну кількість золота. Що ж, то був не перший корабель, що пішов тут на дно, і він не буде останнім".

"Ми чули про це, чули, — долучився до розмови власник "Трьох Якорів". — І ти правду сказав, Біле Гіґінс".

"Ще б пак, містере Келвін", — відказав Гіґінс.

Я з цікавістю подивився на шинкаря. То був чоловік із дуже прикметною зовнішністю: темноволосий і смаглявий, із дивовижно широкими плечима. Очі в нього були налиті кров'ю, і він мав напрочуд дивну здатність уникати будь-чийого погляду. Я здогадався, що це той самий чоловік, про якого розповідав мені Ньюмен, назвавши його цікавим раритетом із минулого.

"Ми не хочемо бачити чужинців на цьому узбережжі", — сказав він досить брутальним тоном.

"Ти маєш на увазі поліцію?" — усміхаючись, запитав Ньюмен.

"Я маю на увазі поліцію — та решту, — відказав Келвін із очевидним натяком у голосі. — Не забувайте про це, містере".

"А знаєте, Ньюмене, я сприйняв його слова як очевидну погрозу", — сказав я, коли ми підіймалися вгору схилом, повертаючись додому.

Мій новий друг засміявся:

"Дурниці! Я не роблю людям, які тут живуть, нічого поганого".

Я похитав із сумнівом головою. У Келвіні було щось зловісне й нецивілізоване. Я відчував, що його розум може вирушити в несподіваному й незбагненному напрямку.

Думаю, відчуття тривоги опанувало мене саме від тієї хвилини. Свою першу ніч тут я проспав досить добре, але другої ночі мій сон був неспокійним і раз у раз уривався. Світанок наступного недільного дня був темний і похмурий, із захмареним небом і погрозливим передчуттям грому в повітрі. Я ніколи не вмів приховувати власних почуттів, і Ньюмен зауважив переміну, що відбулася в мені.

"Що з вами діється, Весте? Ви сьогодні нагадуєте клубок нервів".

"Не знаю, що зі мною діється, — щиро зізнався я, — але мене охопили жахливі передчуття якогось невідворотного лиха".

"Це від погоди".

"Атож, можливо".

Я нічого більше не сказав. Пополудні ми вийшли в море на моторному човні Ньюмена, але полив такий рясний дощ, що ми були раді повернутися на берег і перевдягтися в сухе.

А ввечері моя тривога тільки посилилась. За стінами будинку завивав і гуркотів шторм. Десь на десяту годину буря нарешті вгамувалася. Ньюмен визирнув із вікна.

"Небо прояснюється, — сказав він. — Я не здивуюся, якщо через півгодини настане бездоганно чудова ніч. Якщо так, то я піду прогуляюся".

Я позіхнув.

"Мені страшенно хочеться спати, — сказав я. — Минулої ночі я майже не спав. Гадаю, що сьогодні я порину в сон дуже рано".

Так я і зробив. Попередньої ночі я спав мало. Цієї ночі мій сон був безпробудним. Безпробудним, та аж ніяк не спокійним. Мене досі гнітило жахливе передчуття лиха. На зміну одному моторошному сновидінню приходило інше. Мені снилися бездонні провалля, поміж якими я блукав, знаючи, що кожен необережний крок загрожує мені смертю. Коли я прокинувся, то побачив, що стрілка мого годинника вказує на восьму ранку. Голова мені розколювалася від болю, і жах нічних кошмарів досі тиснув на мене.

Моя тривога була такою сильною, що коли я підійшов до вікна й підтягнув його вгору, то відсахнувся назад із новим відчуттям жаху, бо першим, кого я побачив — або думав, що побачив, — був чоловік, котрий копав яму для могили.

Мені знадобилася ціла хвилина чи навіть дві, щоб цілком опанувати себе; і тоді я зрозумів, що гробокопач був садівником Ньюмена, а "могила" призначалася для того, щоб прийняти в себе три саджанці трояндових дерев, що вони лежали на траві, чекаючи тієї хвилини, коли будуть висаджені в ґрунт, а їхнє коріння — присипане землею.

Садівник підняв голову, побачив мене й доторкнувся пальцями до капелюха.

"Доброго ранку, сер. Чудова сьогодні погода, сер".

"Авжеж, чудова", — сказав я без переконливості в голосі, досі неспроможний струсити з себе тягар, який пригнітив мій дух.

Проте, як слушно зауважив садівник, ранок і справді був чудовий. Сонце сяяло, і небо було забарвлене у світло-голубий колір, що обіцяв гарну погоду на цілий день. Я пішов снідати, насвистуючи якусь мелодію. Ньюмен не тримав у домі служниць. Дві його вже немолоді сестри, які жили на фермі неподалік, щоранку приходили, щоб задовольнити його невибагливі потреби. Одна з них саме ставила на стіл кавник, коли я ввійшов до кімнати.

"Доброго ранку, Елізабет, — сказав я. — Містер Ньюмен іще не прийшов снідати?"

"Він, мабуть, дуже рано вийшов із дому, сер, — відповіла вона. — Його не було вдома, коли ми прийшли".

Відчуття тривоги знов опанувало мене. Два попередні ранки Ньюмен дещо запізнювався до сніданку, і в мене не було жодних підстав уважати його ранньою пташкою. Стривожений своїми передчуттями, я побіг до його спальні. Вона була порожня, більше того, було очевидно, що в його ліжку ніхто цієї ночі не спав. Побіжний огляд його кімнати підказав мені ще дві речі. Якщо Ньюмен вийшов на прогулянку, то він, певно, зробив це у своєму вечірньому одязі, бо його в спальні не було.

Тепер я був переконаний, що моє передчуття лиха мене не ошукувало. Ньюмен вийшов — адже він мені вчора про це сказав — на вечірню прогулянку. Але з якоїсь невідомої причини досі не повернувся.

Чому? З ним стався якийсь нещасливий випадок? Упав зі скелі? Треба було негайно організувати пошуки.

Через кілька годин я зібрав велику компанію помічників, і разом ми обстежили в усіх напрямках скелястий берег та розсипи каміння під скелями. Але від Ньюмена ніде не було жодного знаку.

Зрештою, охоплений відчаєм, я знайшов інспектора Бедворта. Його обличчя враз споважніло.

"Схоже, тут не обійшлося без якогось насильства, — сказав він. — Тут живе чимало суб'єктів із вельми сумнівними поглядами на мораль. Ви зустрічали такого собі Келвіна, власника шинку "Три якорі"?"

Я відповів, що бачив його.

"А ви знаєте, що він вийшов із в'язниці лише чотири роки тому? Фізичне насильство та образа діями".

"Це мене не дивує", — відповів я.

"У цій околиці, схоже, панує загальна опінія, що ваш друг надто полюбляє встромляти свого носа в ті справи, які його не стосуються. Сподіваюся, до найгіршого не дійшло".

Пошуки відновилися з подвоєною енергією. І лише пізно пополудні наші зусилля були нарешті винагороджені. Ми знайшли Ньюмена в глибокій канаві на розі його власних володінь. Руки й ноги йому були зв'язані міцною мотузкою, а рот надійно заткнутий носовичком, щоб зробити його неспроможним подати голос.

Він був дуже виснажений і терпів великий біль, проте після того як йому добре розтерли зап'ястки та щиколотки й дали зробити добрячий ковток віскі з баклаги, він зміг розповісти про те, що з ним сталося.

Коли небо зовсім прояснилося, він вийшов на прогулянку— було десь близько одинадцятої вечора. Він пішов понад скелями, і ноги принесли його до місця, що його всі знали під назвою затоки Контрабандистів, що, мабуть, пояснювалося великою кількістю розташованих тут печер. Там він помітив людей, які щось вивантажували з невеличкого човна, і спустився вниз до моря — глянути, що там робиться. Клунки, які вони діставали з човна, схоже, були дуже важкі, і вони переносили їх до однієї з найдальших печер.

Ньюменові навіть на думку не спало, що тут може відбуватися щось незаконне, а проте він був заінтригований і підійшов до них якомога ближче, намагаючись залишатися непоміченим. Несподівано пролунав крик тривоги, і двоє могутніх чоловіків, у яких він відразу впізнав людей моря, накинулися на нього й оглушили до непритомності. Коли він згодом прийшов до тями, то виявив, що лежить у кузові якоїсь машини, котра, наскільки він міг здогадатися, підстрибуючи на вибоях, бралася вгору покрученим провулком, що вів від узбережжя до села. Він вельми здивувався, коли вантажівка в'їхала у ворота його власної садиби. Там після тривалого перешіптування чоловіки витягли його з кузова й укинули в канаву, у такому місці, де її глибина була достатньою, щоб його не могли там знайти протягом певного часу. Потім вантажівка від'їхала, і, як він гадає, з території його садиби через інші ворота, які були на чверть милі ближче до села. Він не міг точно описати своїх нападників, крім того, що вони були, безперечно, людьми моря, а судячи з їхньої мови, — корнуольцями.

Інспектор Бедворт виявив велику цікавість до розповіді Ньюмена.

"Судячи з усього, саме там вони заховали вкрадене золото! — вигукнув він. — У якийсь спосіб вони змогли підняти його з морського дна й склали в одній із далеких печер. Кожен знає, що ми обшукали всі печери поблизу від затоки Контрабандистів і тепер пішли далі, й очевидно вони вирішили перевезти вночі золото до однієї з тих печер, які були вже обшукані, і навряд чи хтось стане шукати там знову. На жаль, вони мали у своєму розпорядженні щонайменше вісімнадцять

годин для того, щоб переправити золото до іншого місця. Якщо вони схопили містера Ньюмена минулої ночі, то я дуже сумніваюся, що ми тепер знайдемо золото там, де воно лежало тоді".

Інспектор поквапився, щоб обшукати те місце. Він знайшов очевидні докази, що зливки золота знаходились там, як вони й припускали, але знову були кудись перевезені, і ніщо не вказувало на місце їхньої останньої схованки.

Один ключ усе-таки був, інспектор сам указав мені на нього наступного ранку.

"Тим провулком машини їздять дуже рідко, — сказав він, — і в одному чи двох місцях нам пощастило виявити дуже чіткі сліди від автомобільних шин. З однієї був вирваний трикутний шматок, і він залишив сліди, які неможливо сплутати ні з чим іншим. Ці сліди ведуть у ворота; то там, то там можна виявити також слабкі ознаки того, що машина виїхала через інші ворота, тож ми маємо дуже мало підстав сумніватися в тому, що це саме та машина, яку ми шукаємо. Але чому вони виїхали через далекі ворота? Це здається мені очевидним доказом того, що вантажівка приїхала із села. А в цьому селі не так багато людей, котрі володіють вантажівками — не більш як двоє чи троє. Келвін, власник шинку "Три Якорі", має у своїй власності вантажівку."

"А яким був колишній фах Келвіна?" — запитав Ньюмен.

"Мені дивно, що ви запитуєте мене про це, містере Ньюмен. У свої молоді роки Келвін був професійним водолазом".

Ньюмен і я подивились один на одного. Окремі деталі головоломки стали складатися докупи, шматочок за шматочком.

"Ви не впізнали Келвіна серед тих людей, яких бачили на березі?" — спитав інспектор.

Ньюмен похитав головою.

"Боюся, про це я нічого не можу сказати напевне, — із жалем відповів він. — Я просто не мав часу, аби щось роздивитись".

Інспектор люб'язно дозволив мені супроводжувати його до "Трьох Якорів". Гараж був у кінці бічного провулка. Великі двері були зачинені, але звернувши на стежку, яка його огинала, ми знайшли невеличкі двері, що виявились відчиненими. Побіжний огляд шин цілком задовольнив інспектора.

"Тепер він наш, клянуся Юпітером! — вигукнув він. — Ось та трикутна виїмка завбільшки з мою долоню в задньому лівому колесі. Тепер, містере Келвіне, не думаю, щоб у вас вистачило клепки виплутатися з цього!"

Реймонд Вест урвав свою мову.

— Оце й усе? — сказала Джойс. — Поки що я не бачу тут проблеми, яку нам треба було б розв'язувати — хіба що вони ніколи так і не знайшли золота.

— Вони й справді ніколи не знайшли золота, — сказав Реймонд. — І також не змогли приперти до стіни Келвіна. Схоже, він був надто розумний для них, але я досі не можу збагнути, як йому це вдалося. Його справді заарештували, поклавши в основу звинувачення проти нього слід від автомобільної шини. Але одна несподівана деталь зруйнувала всю справу. Якраз навпроти великих дверей гаража був котедж, що його винайняла на літо одна художниця.

— Просто лихо з цими художницями! — зі сміхом вигукнула Джойс.

— І справді, як ви зауважили цілком слушно, просто лихо з цими художницями. Та з них, про яку я розповідаю, хворіла протягом кількох

тижнів, і, як наслідок, дві медсестри з лікарні приходили доглядати її. Медсестра, котра чергувала біля хворої в ту ніч, підтягла своє крісло до вікна, штори на якому були підняті. Вона заявила, що вантажівка ніяк би не могла залишити гараж перед її вікном без того, щоб вона її не побачила, і вона заприсяглася, що тієї ночі машина з гаража не виїздила.

— Не думаю, що це створює якусь проблему, — сказала Джойс. — Медсестра могла задрімати. Вони завжди сплять на чергуванні.

— Таке справді… е… е… трапляється, — розважливо докинув містер Петерік, — але здається мені, що ми приймаємо факти без достатньої перевірки. Перш ніж прийняти свідчення від тієї медсестри, ми повинні були б дуже пильно перевірити, чи можна їй довіряти. Алібі, що встановлюється з такою підозрілою поквапністю, може викликати слушні сумніви в його юридичній обґрунтованості.

— Але художниця також дала свої свідчення, — повідомив Реймонд. — Вона заявила, що почувала себе дуже зле і майже не спала тієї ночі й що вона, безперечно, почула б гуркіт вантажівки, адже це був би незвичний звук посеред дуже тихої ночі, яка настала після шторму.

— Гм…м, — сказав священик, — це й справді вельми істотний додатковий факт. А щодо самого Келвіна, чи було в нього якесь алібі?

— Він заявив, що був удома й ліг спати ще о десятій вечора, але не може назвати свідків, котрі підтвердили б його слова.

— Медсестра заснула, — сказала Джойс, — і її пацієнтка теж. Хворим людям завжди здається, що вони не спали жодної хвилини вночі.

Реймонд Вест запитливо глянув на доктора Пендера.

— Знаєте, мені дуже шкода того чоловіка, Келвіна. Це вельми нагадує мені випадок, відомий під назвою "Досить дати собаці погане ім'я". Келвін сидів у в'язниці. Але ж крім позначки на шині, яку й справді треба визнати дуже важливим фактом, що навряд чи може свідчити про простий збіг, проти нього не було нічого серйозного — тільки нещасливе минуле.

— А що скажете ви, сер Генрі?

Сер Генрі похитав головою.

— Річ у тому, — сказав він, — що я трохи знаю про обставини розслідування тієї справи. Тому мені не випадає висловлювати свої припущення.

— Тоді слово надається вам, тітонько Джейн. Ви маєте щось нам сказати?

— Зачекай-но хвилинку, любий, — сказала міс Марпл. — Боюсь, я неправильно полічила. Дві виворітні, дві лицьові, одну пропустила, дві виворітні — так, усе начебто гаразд. Що ти сказав, мій любий?

— Якою буде ваша думка?

— Тобі не сподобається моя думка, любий. Молодим людям вона рідко подобається. Ліпше промовчати.

— Не кажіть нісенітниць, тітко Джейн. Ну ж бо, викладайте свою опінію.

— То я ось що тобі скажу, любий Реймонде, — промовила міс Марпл, відклавши плетиво вбік і подивившись через усю кімнату на свого племінника. — Тобі варто бути обережнішим у виборі друзів. Ти такий довірливий, мій любий небоже, тебе так легко ошукати. Мабуть,

причина в тому, що ти письменник і наділений надто багатою уявою. Повірити в історію з іспанським ґалеоном! Якби ти був старший і мав більше життєвого досвіду, то насторожився б відразу. Повірити чоловікові, з яким знайомий лише кілька тижнів!

Сер Генрі несподівано гучно зареготав і ляснув долонею себе по коліну.

— Так вам і треба, Реймонде, — сказав він. — Міс Марпл, ви просто чудова. Ваш друг Ньюмен, мій хлопче, має інше прізвище — кілька різних прізвищ насправді. У даний момент він перебуває не в Корнуолі, а в Девонширі — на Дартмурі, якщо бути точним, — і сидить там у Принстаунській в'язниці. Щоправда, ми спіймали його не на вкрадених зливках золота, а на зламі сейфа в одному з лондонських банків. Після цього ми перевірили його послужний список і знайшли чималу частку того золота, що було закопане в його саду у садибі Пол-Гаус. Його задум був майже бездоганний. На всьому корнуольському узбережжі розповідають історії про затонулі ґалеони, навантажені золотом. Це пояснювало, навіщо йому знадобився водолаз, а згодом мало стати поясненням того, звідки в нього з'явилося золото. Але треба було знайти цапа-відбувайла, і Келвін виявився ідеальним кандидатом на цю роль. Ньюмен зіграв свою невеличку комедію дуже добре, а нашого друга Реймонда, з його славою відомого письменника, використав у ролі важливого свідка.

— А позначка на шині? — заперечила Джойс.

— О, я тут відразу все зрозуміла, люба, хоча нічогісінько не знаю про автомобілі, — сказала міс Марпл. — Люди міняють колеса, я не раз бачила, як вони це роблять, і, звичайно ж, для них не становило труднощів зняти колесо з вантажівки Келвіна, винести його через невеличкі двері на стежку й приладнати на вантажівку містера Ньюмена, потім із одних воріт виїхати цією вантажівкою на берег моря, навантажити її золотом і повернутися на територію садиби через інші ворота, після чого вони, звичайно, віднесли колесо назад і знову

приладнали його до вантажівки містера Келвіна, тоді як, думаю, хтось інший із них зв'язав містера Ньюмена й залишив його лежати в канаві. Лежати там було йому вкрай незручно, і знайшли його, мабуть, значно пізніше, ніж він сподівався. Думаю, його зв'язав і вкинув до канави саме той чоловік, який назвався його садівником.

— А чому ви кажете "назвався", тітонько Джейн? — із цікавістю запитав Реймонд.

— Але ж він ніяк не міг бути справжнім садівником, чи не так? — сказала міс Марпл. — Садівники не працюють у понеділок після Трійці. Усі про це знають.

Вона усміхнулась і згорнула своє плетиво.

— Саме цей невеличкий факт і вивів мене на правильний слід, — сказала вона й подивилася через кімнату на Реймонда. — Коли ти станеш домовласником, любий, і матимеш власний сад, то знатимеш про ці невеличкі речі.

Розділ четвертий

КРОВ НА БРУКІВЦІ

— Це може видатися дивним, — сказала Джойс Лампрієр, — але мені не дуже хочеться розповідати вам свою історію. Та пригода трапилася зі мною досить давно — п'ять років тому, якщо сказати точніше, — але відтоді вона переслідує мене в усіх моїх мареннях. Вона ніби складається з двох частин: суто зовнішньої — усміхненої та світлої, і внутрішньої — прихованої й бридкої. І дивна річ, але той ескіз, що його я тоді намалювала, позначений такою самою атмосферою. Коли ви дивитеся на нього вперше, ви бачите перед собою лише грубу замальовку невеличкої та крутої корнуолської вулички, осяяної сонячним світлом. Та коли ви дивитесь на нього довго, щось зловісне

заповзає в цю осяйну картину. Я ніколи не намагалася її продати, проте й не дивлюся на неї. Ескіз живе в кутку моєї майстерні, повернутий лицем до стіни.

Те місце має назву Пацюча Нора. Це химерне невеличке корнуольське рибальське село, дуже мальовниче — занадто мальовниче, мабуть. Либонь, воно надміру позначене атмосферою "Старого корнуолського шинку". Там є крамниці, в яких коротко підстрижені дівчата в смокінґах малюють на пергаменті епіграфи й гасла, прикрашаючи їх витонченим орнаментом та мініатюрами. Воно гарне й ексцентричне, але в його ексцентричності відчувається щось ніби боязке та сором'язливе.

— Чи ж я не знаю, — сказав Реймонд Вест із гірким смутком у голосі. — Від любителів екзотики там нема порятунку. Хоч би якими крутими й не були стежки та вулички, що ведуть до мальовничого села, воно не може почувати себе в безпеці.

Джойс кивнула головою.

— Атож, дістатися до Пацючої Нори можна тільки дуже вузькими стежками, які до того ж круті, майже прямовисні, наче стіни будинків. Але перейду до своєї історії. Я приїхала до Корнуолу на два тижні, малювати ескізи. У Пацючій Норі є старий готель, що називається "Герб Полгарвіта". Розповідають, ніби то єдина будівля, що залишилася стояти від тих часів, коли іспанці обстрілювали берег своїми артилерійськими снарядами в тисяча п'ятисотому з чимось році.

— Якими артилерійськими снарядами? — сердито ввірвав її Реймонд Вест. — Дотримуйся історичної точності, Джойс.

— Усе одно, чим вони тоді стріляли, але вони вивантажили свої гармати з кораблів, поставили їх уздовж узбережжя й обстрілювали з них прибережні села та будинки, поки все там не зруйнували. Але не в

цьому, зрештою, суть. Той готель — це прегарна стародавня будівля з ґанком, котрий підтримується чотирма стовпами-колонами. Я знайшла дуже зручне місце на крутосхилі й уже налаштувалася малювати, коли з'явився автомобіль, що сповзав, петляючи, вниз із вершини пагорба. Звичайно ж, подумала я, він зупиниться біля готелю, саме там, де зовсім мені не потрібний. З автомобіля вийшли двоє — чоловік і жінка, але я не звернула на них уваги. Вона була в бузковій лляній сукні з ліловим капелюшком на голові.

Потім чоловік знову сів за кермо й, на моє превелике полегшення, відігнав автомобіль униз до набережної, залишивши його там. Він сягнистою ходою пройшов повз мене, повертаючись до готелю. Саме цієї миті з'явився новий паскудний автомобіль, який, петляючи, став спускатися вниз, а потім із нього вийшла жінка, одягнена в сукню з найяскравішого чинцу, що його мені будь-коли доводилося бачити, з малюнком яскраво-червоних пуансетій (гадаю, то були саме вони), а її голову накривав один із тих тубільних солом'яних капелюхів — вони називають їх кубинськими, чи не так? — котрий був також дуже яскравого червоного кольору.

Та жінка не стала зупинятися біля цього готелю, а повела автівку вниз по вулиці до наступного. Потім вийшла з машини, й у чоловіка, що приїхав у першому авті, вихопився здивований вигук: "Керол, невже це ти? Яка чудова несподіванка! Хто б міг сподіватися, що я зустріну тебе в такому глухому закутку! Скільки років минуло! Тут зі мною Марджері — моя дружина. Я хочу, щоб ви познайомились".

Вони рушили разом угору по вулиці до готелю, і я побачила, як інша жінка вийшла з його дверей і пішла їм назустріч. Я лише на коротку мить побачила зблизька жінку на ім'я Керол, коли вони проходили повз мене, і встигла помітити лише біле, густо напудрене підборіддя та яскраво червоні губи, і запитала себе — я лише запитала себе, — чи буде Марджері так уже рада познайомитися з нею. Я не бачила Марджері з близької відстані, але здалеку вона здалася мені вдягненою без будь-якого смаку, а також надміру манірною та добропорядною.

Звичайно ж, мені не було до них ніякого діла, але вам доводиться іноді бачити напрочуд химерні зблиски чужого життя, і ви не можете перешкодити собі робити всілякі припущення щодо незнайомих вам людей. З того місця, де вони всі зупинилися, я могла вловити лише окремі уривки з їхньої розмови, що долинали до мене. Вони розмовляли про купання. Чоловік, якого звали, здається, Деніс, хотів винайняти човен і пройти на веслах понад узбережжям. Десь на відстані однієї милі звідси є знаменита печера, яку варто побачити, сказав він. Керол також хотіла побачити печеру, але запропонувала пройтися гребенем прибережних скель і подивитися на неї згори. Вона сказала, що терпіти не може човнів. Зрештою вони домовилися в такий спосіб: Керол підійде туди по стежці, що в'ється по вершинах скель і зустрінеться з ними біля печери, а Деніс і Марджері візьмуть човна й допливуть туди морем.

Коли я почула, як вони розмовляють про купання, мені теж захотілося скупатися. Ранок був дуже жаркий, і працювалося мені погано. Крім того, я подумала, що світло сонця пополудні створюватиме набагато привабливіші ефекти. Тому спакувала свої речі й пішла до знайомого невеличкого пляжу. Він був у протилежному напрямку від печери, і я вважала його своїм особистим відкриттям. Я з приємністю там скупалася й пообідала консервованим язиком та двома помідорами, а коли сонце повернуло на вечірній пруг, із великою впевненістю та ентузіазмом повернулася на своє місце, щоб закінчити ескіз.

Здавалось, уся Пацюча Нора поринула в сон. Моє припущення про переваги сонячного світла після полудня виявилося цілком слушним, тіні тепер були набагато виразнішими. "Герб Полгарвіта" був головною деталлю мого ескізу. Скісний сонячний промінь відбивався від землі прямо перед готелем і створював надзвичайно цікавий ефект. Я подумала, що нові мешканці готелю щасливо повернулися зі своєї купальної експедиції, бо два купальники, один ясно-червоний, а другий темно-синій, звисали з балкона, сохнучи на сонці.

Щось у мене вийшло не так в одному місці ескізу, і я схилилася над ним на кілька хвилин, намагаючись виправити. Коли підвела погляд, то

побачила чиюсь постать, що притулилася до однієї з колон "Герба Полгарвіта", з'явившись там, здавалося, якимось дивом. Той чоловік мав на собі одяг моряка й цілком міг бути рибалкою. Але в нього була довга чорна борода, і якби мені знадобилася модель для лютого іспанського капітана, я не змогла б уявити собі ліпшої. Тож я з гарячковою поквапністю заходилася малювати, перш ніж він піде геть, хоч його поза була такою, ніби він збирався підпирати стовпи готельного ґанку вічно.

Зрештою, він таки ворухнувся, але, на моє щастя, не раніше, аніж я зробила те, що хотіла. Він підійшов і заговорив до мене. О, як довго він зі мною розмовляв!

"Пацюча Нора, — повідомив він, — колись була дуже привабливим місцем".

Я вже знала, що вона була цікавим місцем, і сказала йому про це, але це мене не врятувало. Мені довелося вислухати всю історію про обстріл села з гармат — тобто про його зруйнування — і про те, як власник готелю "Герб Полгарвіта" став останнім чоловіком серед тих, кого було тут вбито. Про те, як меч іспанського капітана пробив йому груди на порозі дому, як кров бризнула на бруківку і як ніхто не міг її змити впродовж сотні років.

Його розповідь чудово узгоджувалась зі сонливою та млявою атмосферою післяполудневої спеки. Голос у незнайомця був лагідний і чемний, але під ним відчувався якийсь майже моторошний підтекст. Манери в нього були люб'язні, але інтуїція підказувала мені, що ця зовнішня оболонка приховувала жорстоку вдачу. Завдяки йому я зрозуміла інквізицію та все те, що витворяли іспанці, значно ліпше, аніж розуміла це будь-коли раніше.

Упродовж усього того часу, поки він говорив, я не відривалася від малювання, і раптом до мене дійшло, що у своєму збудженні, яке опанувало мене під впливом його розповідей, я намалювала щось таке,

чого там не було. На тому білому квадраті бруківки перед самими дверима "Герба Полгарвіта" я намалювала плями крові. Мені здалося надзвичайно дивним, що розум може виробляти такі трюки з рукою, та коли я знову подивилася в бік готелю, то зазнала ще одного потрясіння. Виявляється, моя рука намалювала тільки те, що побачили мої очі, — на освітленій сонцем бруківці справді червоніли плями крові.

Я тупо дивилася на них протягом хвилини чи двох. Потім заплющила очі, сказала собі: "Не будь дурною, там нічого насправді нема", — знову їх розплющила, але плями крові не зникли.

Раптом мене охопило відчуття, що я більше цього не витримаю. Я обірвала невпинний потік слів рибалки.

"Скажіть мені, — промовила я, — у мене не дуже добрий зір. Чи на тому тротуарі справді видно плями крові?"

Він подивився на мене з поблажливою добротою.

"Сьогодні там немає ніяких плям крові, леді. Те, про що я вам розповідаю, відбувалося п'ятсот років тому".

"Атож, — сказала я, — але тепер... на тротуарі..."

Слова застрягли в мене в горлі. Я знала — знала! — він не побачить того, що бачила я. Підвелася й тремтячими руками стала пакувати свої речі. Поки я їх пакувала, молодий чоловік, що приїхав сюди вранці автомобілем, вийшов із дверей готелю. Він подивився вгору й униз по вулиці спантеличеним поглядом. Нагорі його дружина вийшла на балкон і зібрала купальний одяг, який там сушився. Чоловік рушив до машини, але раптом круто обернувся й через дорогу підійшов до рибалки.

"Скажіть-но, чоловіче, — звернувся до нього він. — Ви не знаєте, чи леді, що приїхала на тому іншому автомобілі, вже повернулася?"

"Леді в сукні, розмальованій квітами? Ні, сер, я її не бачив. Вона пішла по скелях до печери сьогодні вранці".

"Я знаю, знаю. Ми всі там купалися, а потім вона нас покинула й пішла додому, і після того я її не бачив. Ходити по навколишніх скелях не дуже небезпечно, чи не так?"

"Це залежить, сер, від того, якою дорогою ви підете. Найбезпечніше буде піти разом із людиною, що знає цю місцевість".

Він явно мав на увазі себе й почав розбалакувати на цю тему, але молодик його безцеремонно обірвав і побіг назад до готелю, гукаючи до жінки, що стояла на балконі: "Ти собі уявляєш, Марджері, Керол досі не повернулася. Дивно, чи не так?"

Я не чула, що відповіла йому Марджері, але її чоловік кричав далі:

"Але ми вже не можемо чекати довше. Нам треба їхати до Пенрітара. Ти готова? Я прижену машину".

Він зробив, як сказав, і незабаром обоє від'їхали. Тим часом я навмисне накручувала себе, щоб довести самій собі, якими безглуздими були мої фантазії. Коли автомобіль від'їхав, я підійшла до готелю й пильно оглянула бруківку. Звичайно ж, ніяких плям крові там не було. Ні, це видіння весь той час, коли маячило перед моїми очима, було лише результатом моєї спотвореної уяви. І саме тому воно навіювало мені ще більший жах. І раптом, коли я стояла там, геть ошелешена, почувся голос рибалки: "Вам привиділися там плями крові, чи не так, леді?" Він дивився на мене з цікавістю.

Я кивнула.

"Це дуже цікаво, дуже цікаво. У нас тут існує один забобон, леді. Якщо хтось побачить ці плями крові..."

Він зробив паузу.

"Ну, то й що?"

Він провадив своїм лагідним голосом, корнуольським за інтонацією, але неусвідомлено бездоганним та позначеним характеристиками доброго виховання, цілком вільним від корнуольських зворотів мови: "У нас кажуть, леді, коли побачити тут плями крові, то в найближчі двадцять чотири години хтось помре".

"Який жах! Від цього видіння та від ваших слів у мене аж мороз пішов".

Він продовжив повчальним тоном: "У нашій церкві, леді, є дуже цікава табличка, де написано про смерть..."

"Ні, дякую", — сказала я рішучим голосом, крутнулася на підборах і пішла вгору по вулиці до котеджу, в якому я винайняла собі житло.

Коли я вже туди підійшла, то побачила жінку на ім'я Керол, котра поверталася зі своєї прогулянки, ідучи по стежці, що петляла по гребеню скель. Вона дуже поспішала. На сірому тлі скель вона здавалася якоюсь отруйною червоною квіткою. Її капелюх мав колір крові...

Я здригнулась. І справді, кров весь час була в мене на думці.

Згодом я почула гуркотіння її автомобіля. Я запитала себе, чи й вона подалася до Пенрітара; але вона звернула ліворуч, у протилежному напрямку. Я спостерігала, як автомобіль вибрався на вершину пагорба й зник, і, можна сказати, зітхнула з полегкістю. Пацюча Нора знову почала здаватися мені сонним і тихим закутком.

— Якщо це все, — сказав Реймонд Вест, коли Джойс замовкла, — то я відразу оголошую свій вердикт. Нестравність шлунка призводить до того, що після їжі перед очима починають мерехтіти всілякі цятки.

— Ні, це ще не все, — відповіла Джойс. — Ви повинні вислухати й продовження. Я прочитала його в газеті через два дні під заголовком "Нещасливий випадок під час купання". Там розповідалося про те, як місіс Дейкер, дружина капітана Деніса Дейкера, трагічно втопилася в Лендір-Коув, трохи далі на цьому самому узбережжі. Вона та її чоловік зупинилися в тамтешньому готелі й повідомили про своє бажання скупатись, але знявся холодний вітер. Капітан Дейкер сказав, що купатися буде холодно, тож він і ще декілька постояльців готелю пішли грати в гольф на полі, що було неподалік. Проте місіс Дейкер заявила, що їй зовсім не холодно, і пішла сама-одна до затоки. Коли вона не повернулася, чоловік занепокоївся й разом зі своїми друзями спустився до пляжу. Вони знайшли її одяг складеним біля скелі, але жодного сліду від бідолашної жінки ніде не було. Тіло відшукали аж через тиждень, коли хвилі винесли його на берег в іншому місці узбережжя. На її голові був слід від сильного удару, якого було завдано перед смертю, й дійшли висновку, що вона, певно, пірнала в море й ударилася головою об скелю. Згідно з моїми розрахунками, вона померла якраз через двадцять чотири години після того, як я побачила плями крові.

— Я протестую, — сказав сер Генрі. — Це не проблема — це історія про привидів. Міс Лампрієр, певно, медіум.

Містер Петерік, за своїм звичаєм, кахикнув.

— Мене бентежить тут одна деталь, — сказав він. — Отой удар по голові. Отже, нам не слід виключати можливість убивства. Але я не бачу жодних фактів, які ми могли б покласти в основу свого розслідування. Галюцинація чи видіння міс Лампрієр, звичайно, становлять певний інтерес, але я не зовсім ясно розумію, яку саме проблему вона хоче перед нами поставити.

— Нестравлення шлунка та збіг подій, — сказав Реймонд, — а крім того, ми не можемо бути певні, що йдеться про тих самих людей. Тим більше, прокляття, чи що воно там було, може мати стосунок лише до корінних мешканців Пацючої Нори.

— У мене таке відчуття, — сказав сер Генрі, — що зловісний суб'єкт у моряцькому одязі має якийсь стосунок до цієї сумної історії. Але я погоджуюся з містером Петеріком: міс Лампрієр дала нам дуже мало надійних фактів.

Джойс обернулася до доктора Пендера, котрий з усмішкою похитав головою.

— Це надзвичайно цікава історія, — сказав він, — але, боюся, я згоден із сером Генрі та містером Петеріком, що в нас дуже мало фактів, на які ми могли б спертися.

Джойс із цікавістю подивилася на міс Марпл, і та всміхнулася їй у відповідь.

— Я також думаю, що ти трохи несправедлива, моя люба Джойс, — сказала вона. — Безперечно, ми сприймаємо все це зовсім інакше. Тобто ми, будучи жінками, надаємо великої ваги манері вдягатися. Я не вважаю справедливим ставити таку проблему перед чоловіком. Тим більше, що там, певно, ішлося про кілька дуже швидких перевдягань. Але яка підла жінка! І ще підліший чоловік.

Джойс витріщилася на неї.

— Тітонько Джейн, — сказала вона, — тобто міс Марпл, звичайно, мені здається, мені справді здається, ви знаєте істину.

— Річ у тому, моя люба, — сказала міс Марпл, — що для мене було набагато легше розгадати її, сидячи тут спокійно, аніж це було для вас

— а тим більше, що, будучи митцем, ви надто гостро сприймаєте атмосферу, хіба ні? Коли ти просто сидиш тут і плетеш, тобі легко бачити факти такими, якими вони є. Навіть найзатятіший злочинець, побачивши на бруківці червоні плями від крапель, що падали з червоного купальника, який сушився вгорі, не подумав би, що перед ним плями крові. Бідолашна моя дівчинко, бідолашна маленька дівчинко!

— Пробачте мені, міс Марпл, — сказав сер Генрі, — але ви повинні знати, що я досі перебуваю в абсолютній темряві. Схоже, ви та міс Лампрієр знаєте, про що говорите, але ми, чоловіки, досі не маємо найменшого уявлення, про що йдеться.

— А зараз я розповім вам кінець тієї історії, — сказала Джойс. — Це сталося через рік. Я була на одному з морських курортів східного узбережжя й малювала ескізи, коли несподівано мене опанувало дивне відчуття, яке навідує людину тоді, коли перед нею відбувається щось таке, що вже колись відбувалося. Я побачила перед собою двох людей, чоловіка й жінку, і вони якраз вітали третю особу, жінку, на якій була сукня з чинцу, розмальованого червоними пуансетіями.

"Керол, яка чудова несподіванка! Зустрітися з тобою після стількох років! Ти не знайома з моєю дружиною? Джоун, це моя давня приятелька, міс Гардінґ".

Чоловіка я впізнала відразу. Це був той самий Деніс, якого я бачила в Пацючій Норі. Дружина була іншою — Джоун замість Марджері; але вона була того самого типу, молода, недбало вдягнена й досить неприваблива. Мені тоді здалося, що я з'їхала з глузду. Вони стали розмовляти про те, щоб піти скупатися. Я скажу вам, що я тоді зробила. Я пішла прямісінько до поліційного відділка. Я боялася, що здамся їм божевільною, а проте мені було все одно. І, як з'ясувалося, я вчинила цілком правильно. Там був чоловік зі Скотленд-Ярду, і він приїхав туди саме в цій справі. Схоже — о, мені страшно навіть розповідати про це, — що поліція запідозрила Деніса Дейкера. Це не було його справжнім ім'ям

— він брав собі різні імена та прізвища за різних обставин. Він знайомився з дівчатами, зазвичай то були дуже непривабливі дівчата, які не мали багато родичів або друзів, страхував їхнє життя на великі суми, а тоді — о, який жах!.. Жінка на ім'я Керол була його справжньою дружиною, і вони завжди здійснювали один і той самий план. Саме тому вони, зрештою, і спіймали його. У страхових компаній виникли підозри. Він вирушав у якесь не дуже людне місце на морському узбережжі зі своєю новою дружиною, там-таки з'являлась інша жінка, і вони разом ішли купатися. Жінку там убивали, а Керол перевдягалася в її одіж і поверталася разом із ним у човні. Після чого вони від'їжджали з того села чи містечка, хоч би де це було, розпитавши кількох людей про уявну Керол, а коли вони опинялися за його межами, Керол поквапно знову перевдягалась у свою барвисту сукню, накладала на обличчя яскравий грим і поверталася до села, звідки від'їздила вже у своєму автомобілі. Вони з'ясовували напрям морських течій, і ймовірна смерть відбувалася десь в іншому місці за таких самих обставин. Керол виконувала роль дружини, ішла на якийсь безлюдний пляж і залишала там одяг нещасної, а сама знову вдягалась у свою сукню з квітчастого чинцу та спокійно чекала, коли її чоловік приєднається до неї.

— Я думаю, коли вони вбили бідолашну Марджері, то кров трохи забризкала купальний костюм Керол, оскільки ж він був червоний, то вони цього не помітили, як уже зазначила міс Марпл. Та коли вони повісили його сушитися на перилах балкону, краплі крові з нього закапали. Ой! — не змогла вона втриматися від тремтіння. — Я досі бачу ті жахливі плями.

— Звичайно ж, — сказав сер Генрі, — я тепер добре пригадую ту справу. Справжнє прізвище того чоловіка було Девіс. Але з моєї пам'яті зовсім вислизнуло, що одним із його вигаданих прізвищ було Дейкер. То була надзвичайно хитра й розумна пара. Мене завжди дивувало, чому ніхто не помічав, що жінка змінювала свою ідентичність. Мабуть, тому, що, як уже відзначила міс Марпл, люди завжди звертають більше уваги на одяг, аніж на обличчя. Але вони діяли надзвичайно розумно, бо хоч

ми й підозрювали Девіса, висунути проти нього пряме звинувачення було неможливо, адже він, здавалося, завжди мав бездоганне алібі.

— Тітонько Джейн, — запитав Реймонд, дивлячись на неї з гострою цікавістю, — як вам це вдається? Ви прожили таке мирне життя, а проте, схоже, вас ніщо не може здивувати.

— Я завжди знаходжу, що одна річ вельми нагадує іншу на цьому світі, — сказала міс Марпл. — Була така місіс Грін, щоб ви знали, вона поховала п'ятьох дітей, і всі вони були застраховані. Тут просто неминуче виникає підозра.

Вона похитала головою.

— Існує дуже багато підлоти в сільському житті. Я хотіла б вірити, що ви, мої дорогі молоді люди, ніколи не дійдете розуміння, яким насправді підлим є наш світ.

Розділ п'ятий

МОТИВ ПРОТИ СПРИЯТЛИВОЇ МОЖЛИВОСТІ

Містер Петерік прочистив собі горло цього разу старанніше, ніж зазвичай.

— Боюся, моя маленька проблема здасться вам усім нецікавою, — сказав він тоном вибачення, — після сенсаційних історій, що їх ми щойно вислухали. У моїй історії немає пролиття крові, але мені вона здається цікавою та досить дотепною маленькою проблемою, і, на щастя, я знаю правильну відповідь на ті запитання, які вона перед нами ставить.

— Чи не є вона страшенно юридичною? — запитала Джойс Лампрієр. — Я маю на увазі лабіринти закону й заплутані справи зразка Барнабі проти Скінера 1881 року та інші подібні речі.

Містер Петерік подивився на неї схвальним поглядом понад скельцями своїх окулярів.

— Ні, моя люба молода леді. Ви можете не боятися нічого подібного. Історія, яку я маю намір вам розповісти, надзвичайно проста, зрозуміла й доступна будь-якому дилетанту.

— Без юридичних головоломок, — сказала міс Марпл, погрозивши йому своєю спицею для плетіння.

— Обіцяю, їх не буде, — відказав містер Петерік.

— Я не дуже вам вірю, однак послухаймо вашу історію.

— Вона пов'язана з моїм колишнім клієнтом. Я назву його містер Клод — Саймон Клод. Він був багатим чоловіком і мешкав у великому домі недалеко звідси. Його єдиного сина вбили на війні, і після нього залишилася дитина, мала дівчинка. Мати померла при її народженні, а коли помер і батько, вона стала жити в діда, котрий щиро прихилився до неї. Маленька Кріс могла робити зі своїм дідом усе, що заманеться. Я ніколи не бачив чоловіка, що так безтямно любив би дитину, і я неспроможний описати вам його горе й розпач, коли у віці одинадцяти років дівчина захворіла на запалення легень і померла.

Бідолашний Саймон Клод був невтішний. Його брат нещодавно помер у злиднях, і Саймон великодушно запропонував свій дім для братових дітей — двох дівчат, Ґрейс і Мері, та хлопця, Джорджа. Але, будучи добрим і великодушним до свого небожа та племінниць, старий ніколи не дарував їм стільки любові й відданості, як своїй маленькій онуці. Він прилаштував Джорджа Клода на службу до найближчого банку, а Ґрейс одружилася з розумним молодим ученим-хіміком на ім'я Філіп Ґарод. Мері, тиха й стримана дівчина, жила вдома й доглядала дядька. Думаю, вона любила його, але по-своєму, тихо й без показних емоцій. За всіма зовнішніми ознаками життя в цьому домі тривало мирно

й спокійно. Я повинен сказати, що після смерті маленької Крістобел Саймон Клод прийшов до мене й доручив скласти для нього новий заповіт. За цим новим заповітом його статок, досить значний, мав бути порівну поділений між племінником та племінницями, по однаковій частці на кожного.

Минув час. Випадково зустрівшись одного дня з Джорджем Клодом, я запитав його про дядька, якого не бачив досить довго. На мій подив, обличчя Джорджа спохмурніло.

"Може, ви змогли б навернути дядька Саймона на здоровий глузд? — сказав він зі смутком у голосі. Його щире, проте не позначене блиском особливого таланту обличчя було спантеличене й стурбоване. — Ці спіритичні сеанси завдають йому дедалі більшої шкоди".

"Які спіритичні сеанси?" — запитав я, дуже здивований.

І тоді Джордж розповів мені всю історію. Розповів про те, як його дядько став дедалі більше цікавитися цими речами і як на самому піку своєї цікавості випадково познайомився з американським медіумом, місіс Евридикою Спреґ. Та жінка, яку Джордж не завагався охарактеризувати як шахрайку без сорому й сумління, здобула величезний вплив на Саймона Клода. Вона практично не виходила з його дому та знов і знов улаштовувала йому сеанси, під час яких дух Крістобел зустрічався зі здитинілим дідом.

Я повинен відразу сказати, що не належу до тих людей, котрі ставляться до спіритизму зі зневагою та насмішкою. Як уже вам казав, я схильний вірити фактам і очевидним доказам. І, як на мене, коли ми подивимося на цю проблему неупереджено й об'єктивно зважимо всі докази на користь спіритизму, то в ньому залишається багато такого, що не можна назвати чистим ошуканством або недбало відкинути. Тому я знову повторюю, що не належу ані до тих, хто в нього вірить, ані до

тих, хто наперед його відкидає. Існують певні аргументи на його користь, із якими просто не можна не погодитись.

З іншого боку, спіритизм дуже легко скочується до обману й шахрайства, й у міру того як молодий Джордж Клод розповідав мені про ту місіс Евридику Спреґ, я дедалі більше схилявся до думки, що Саймон Клод потрапив у погані руки і що місіс Спреґ, мабуть, була шахрайкою найгіршого гатунку. Цей старий чоловік хоч і мав гострий розум у практичних справах, проте був цілком безпорадним там, де йшлося про його любов до померлої онуки.

Що довше я про це думав, то більшу тривогу відчував. Я любив молодих Клодів, Мері та Джорджа, і я розумів, що місіс Спреґ із її впливом на їхнього дядька може спричинити великі ускладнення в майбутньому.

За першої ж нагоди я відшукав привід, аби навідати Саймона Клода. Я виявив, що місіс Спреґ жила в його домі як шанована й дружня гостя. А коли її побачив, то мої найгірші побоювання справдились. То була гладка жінка середнього віку, одягнена в барвистому та яскравому стилі. Її мова була засмічена жаргонними й лицемірними фразами, такими як "наші любі, що нас покинули" та іншими зворотами подібного штибу.

Її чоловік також жив у цьому домі, такий собі містер Абсалом Спреґ, худий і млявий суб'єкт із меланхолійним виразом обличчя та хитрими злодійкуватими очима. За першої ж нагоди я відвів Саймона Клода вбік і тактовно почав із ним розмову на цю тему. Він був сповнений ентузіазму. Евридика Спреґ чудова! Йому послано її у відповідь на його молитви! Вона байдужа до грошей, їй досить тієї радості, яку вона знаходить у тому, щоб допомогти душі, котра потрапила в біду! У неї материнське почуття до маленької Кріс. Він почав ставитися до неї майже як до своєї дочки. Потім став розповідати мені подробиці: як він чув голос своєї Кріс, яка щаслива вона тепер була з батьком та матір'ю. Далі розповів мені про інші почуття, що ними ділилася з ним його

дівчинка і які видалися мені вкрай неприродними — адже в мене були свої спогади про малу Крістобел. Вона особливо наголошувала на тому, що "тато й мама люблять дорогу місіс Спреґ".

"Але, — несподівано він урвав свою мову, — ви глузуєте з усього цього, Петеріку".

"Ні, я глузую не з усього. Аж ніяк. Свідчення деяких авторів, що писали на цю тему, я готовий прийняти без жодних вагань, і до будь-якого медіума, що його вони мені рекомендували б, я поставився б із пошаною та довірою. Сподіваюся, ця місіс Спреґ має добрі рекомендації?"

Саймон поринув у справжній екстаз, заговоривши про місіс Спреґ. Вона була послана йому Небом. Він зустрів її на водах, куди виїздив на два місяці влітку. Випадкова зустріч, але які чудові результати!

Я пішов від нього в препоганому настрої. Мої найгірші побоювання справдились, але я не знав, що можу зробити. Після тривалих роздумів і вагань написав листа Філіпові Ґароду, котрий недавно, як я вже згадував, одружився зі старшою племінницею Клода, Ґрейс. Я описав йому всю ситуацію, намагаючись, звичайно ж, бути якомога стриманішим у власних оцінках та характеристиках. Я вказав на те, до яких небезпек може призвести посилення впливу такої жінки на розум старого чоловіка. І я запропонував познайомити містера Клода, якщо вдасться, зі спіритичними колами, що мають добру репутацію. Я вважав, що для Філіпа Ґарода це буде неважко організувати.

Ґарод не став баритися. Він розумів те, чого я спершу не взяв до уваги, що здоров'я в Саймона Клода було дуже слабке, і, як людина практична, не мав наміру дозволити, щоб його дружина або її сестра чи брат були позбавлені спадщини, на яку мали цілковите право. Він навідався до дядька своєї дружини вже наступного тижня, привівши із собою не кого іншого, як знаменитого професора Лонґмана. Лонґман

був ученим найвищої категорії, людиною, чий зв'язок зі спіритизмом спонукав багатьох, ставитися з повагою до цієї галузі знань. Він був не лише блискучим ученим, а й людиною бездоганної чесності та порядності.

Результат того першого візиту був украй невдалим. Схоже, Лонґман говорив дуже мало під час свого перебування в оселі Саймона Клода. Там відбулися два сеанси — за яких умов, мені невідомо. Лонґман поводився ухильно, поки там був, але після того як він покинув дім Клода, то написав листа Філіпові Ґароду. У ньому зізнався, що не зміг спіймати місіс Спреґ на ошуканстві, проте, на його думку, ті явища, які вона демонструвала, не були справжніми. Він писав, що дозволяє містерові Ґароду показати свого листа дядькові дружини, якщо він визнає це за потрібне, та пообіцяв, що особисто познайомить містера Клода з медіумом бездоганної репутації.

Філіп Ґарод відразу пішов із цим листом до Саймона Клода, однак результат виявився зовсім не таким, якого він сподівався. Старий не на жарт розлютився. Це все змова з метою дискредитувати місіс Спреґ, святу жінку, котру хочуть обмовити й зганьбити! Вона вже розповіла йому, як заздрять їй у цій країні. Адже й Лонґман був змушений визнати, що він не виявив ознак ошуканства. Евридика Спреґ прийшла до нього в найчорнішу пору його життя, вона надала йому допомогу й підтримку, і він готовий боронити її честь, навіть якщо через це йому доведеться посваритися з усією своєю родиною. Вона означає для нього більше, аніж будь-хто інший на цьому світі.

Філіпа Ґарода було безцеремонно виставлено з дому, і, внаслідок цього нападу гніву, стан здоров'я в Саймона Клода різко погіршився. Цілий місяць по тому він майже не вставав, і було схоже, що відтепер він залишиться прикутим до ліжка калікою, аж доки його не визволить смерть. Через два дні після візиту Філіпа мене терміново викликали до мого клієнта, і я поквапився прийти до нього. Клод був у ліжку і, хоч я нічого не тямлю в медицині, здався мені справді дуже хворим.

"Тепер мені скоро кінець, — сказав він. — Я відчуваю. Не намагайся мене втішити, Петеріку. Але перед тим як померти, я хочу виконати свій обов'язок щодо однієї людини, яка зробила для мене більше, аніж будь-хто у світі. Я хочу скласти новий заповіт".

"Це ваше право, — сказав я, — і якщо ви дасте мені свої розпорядження, я складу чернетку заповіту й надішлю її вам".

"Це мене не влаштовує, — сказав він. — Ти хіба не розумієш, чоловіче, що я можу не пережити цієї ночі? Я вже написав те, що хочу, воно в мене тут, — і він став нишпорити в себе під подушкою, — і ти мені зараз скажеш, годиться воно чи ні".

Він дістав із-під подушки аркуш паперу з кількома нашкрябаними на ньому олівцем словами. Там усе було цілком ясно й очевидно. Він заповідав своїм племінницям та племінникові по п'ять тисяч фунтів кожному, а решту свого дуже великого статку — Евридиці Спреґ "на знак своєї вдячності та захвату".

Мені це не сподобалось, але дітися не було куди. Я не міг би послатися на психічний розлад: розум у старого був не менш ясний, аніж у будь-кого іншого.

Він подзвонив своїм двом служницям. Ті прийшли негайно. Покоївка Емма Ґонт була високою жінкою середніх літ, що перебувала тут на службі багато років і самовіддано доглядала Клода. З нею прийшла також кухарка, повногруда тридцятирічна жінка з квітучим здоров'ям. Саймон Клод подивився на них пронизливим поглядом з-під своїх кущуватих брів.

"Я хочу, щоб ви були свідками мого заповіту. Еммо, подай мені мою авторучку".

Емма слухняно підійшла до письмового столу.

"Не там, не в лівій шухляді, дівчино, — роздратовано кинув старий Саймон. — Ти хіба не знаєш, що вона лежить у правій шухляді?"

"Ні, вона тут, сер", — сказала Емма, дістаючи авторучку.

"Тоді ти поклала її не туди минулого разу, — пробурчав старий. — Терпіти не можу, коли речі кладуть не на свої місця".

Усе ще з бурчанням він узяв у неї авторучку й переписав свій власний чернетковий текст, підправлений мною, на чистий аркуш паперу. Потім поставив під ним свій підпис. Емма Ґонт і кухарка Люсі Девід поставили свої підписи теж. Я згорнув заповіт і вклав його в довгий синій конверт. Він був, як ви розумієте, написаний на звичайному аркуші паперу.

Коли служниці вже виходили з кімнати, Клод відкинувся назад на подушки, захрипівши, з перекривленим судомою обличчям. Я стривожено нахилився над ним, а Емма Ґонт швидко повернулася. Проте старий прийшов до тями й слабко усміхнувся.

"Усе гаразд, Петеріку, не тривожся. У кожному разі тепер я помру легко, після того як зробив те, що хотів зробити".

Емма Ґонт подивилася на мене запитально, чи можна їй тепер покинути кімнату. Я ствердно кивнув головою, і вона вийшла, спершу зупинившись, щоб підняти синій конверт, який випав у мене з рук у хвилину тривоги. Вона подала його мені, я поклав його в кишеню свого пальта, й тоді вона вийшла.

"Ти невдоволений, Петеріку, — сказав Саймон Клод. — Ти упереджений проти неї, як і решта".

"Річ не в упередженні, — відказав я. — Місіс Спреґ може бути такою чудовою й незрівнянною, якою себе вважає. Я не став би заперечувати,

якби ви залишили їй невеличку спадщину на знак своєї вдячності. Але я скажу вам відверто, Клоде, що позбавляти спадщини свою плоть і кров на користь чужої людини — не годиться".

Сказавши це, я обернувся й вийшов. Я зробив усе, що міг, і висловив свій протест.

Мері Клод вийшла з вітальні й перестріла мене в передпокої.

"Вип'єте чаю перед тим, як піти, чи не так? Заходьте сюди", — і вона провела мене до вітальні.

Вогонь горів у каміні, і кімната здавалася затишною й приємною. Мері допомогла мені скинути пальто, і тут її брат Джордж увійшов до кімнати. Він узяв у неї моє пальто й поклав його на стілець у далекому кутку кімнати, а тоді підійшов до вогню, де ми пили чай. Поки ми пили та їли, розмова торкнулася деяких питань, що стосувалися маєтку. Саймон Клод сказав, що він не стане клопотати собі ним голову й доручив вирішувати всі питання Джорджеві. Джордж був дещо знервований покладеною на нього відповідальністю. На мою пропозицію, ми зайшли після чаю до кабінету, і я переглянув папери, про які йшлося. Мері Клод супроводжувала нас.

За чверть години я наготувався йти. Пам'ятаючи, що залишив своє пальто у вітальні, я пішов туди, щоб узяти його. У кімнаті була лише місіс Спреґ, що стояла навколішки біля стільця, на якому лежало моє пальто. Вона робила щось непотрібне з кретоновою оббивкою стільця. Вона підвелася з дуже червоним обличчям, коли ми ввійшли.

"Ця оббивка перекосилася, — сказала вона. — Я прилаштувала її, як годиться".

Я взяв своє пальто, одягнув його, а тоді помітив, що конверт, що в нього я поклав заповіт, випав із кишені й лежав на підлозі. Я поклав його в кишеню, попрощався й пішов.

Тепер я ретельно опишу всі свої дії, які вчинив, після того як повернувся до своєї контори. Я зняв пальто й дістав заповіт із кишені. Я тримав його в руці й стояв біля столу, коли ввійшов мій клерк. Хтось бажав поговорити зі мною по телефону, а апарат на моєму письмовому столі вийшов із ладу. Тому я вийшов із клерком до зовнішньої контори й залишався там хвилин п'ять, розмовляючи по телефону.

Коли я закінчив розмову, то побачив, що мій клерк стоїть неподалік і чекає.

"Прийшов містер Спреґ і хоче вас бачити, сер. Я провів його до вашого кабінету".

Я пішов туди й побачив, що містер Спреґ сидить біля мого столу. Він підвівся й привітав мене в трохи догідливій манері, потім виголосив довгу й досить безладну промову. Головним чином, це було дещо стривожене виправдання себе та своєї дружини. Він боїться, що люди балакають, і таке інше, і таке інше. Його дружина ще з дитинства була відома чистотою свого серця та своїх мотивів... і таке інше, і таке інше. Я, боюся, відповідав йому надто різко. Наприкінець, я думаю, він зрозумів, що його візит не увінчався успіхом і досить несподівано пішов. І тоді я згадав, що залишив заповіт лежати на столі. Я взяв його, запечатав конверта, зробив на ньому відповідний напис і поклав його в сейф.

Тепер я підійшов до головної загадки, яка лежить в основі моєї історії. За два місяці містер Саймон Клод помер. Я не стану розводити довгі дискусії, повідомлю лише голі факти. Коли я відкрив запечатаного конверта, в якому зберігався заповіт, то знайшов там аркуш чистого паперу.

Містер Петерік зробив паузу, окинувши поглядом коло зацікавлених облич. Він усміхнувся з певним самовдоволенням.

— Ви, звичайно, зрозуміли, в чому тут загадка? Протягом двох місяців запечатаний конверт лежав у моєму сейфі, й у цей час ніхто не міг до нього доступитися. Тобто йдеться про дуже короткий відрізок часу, від тієї хвилини, коли заповіт був підписаний, і до тієї, коли я замкнув його у своєму сейфі. Тепер я запитую вас, хто мав можливість його підмінити і в чиїх інтересах було зробити так?

Я перелічу головні пункти, зробивши короткий підсумок своєї розповіді. Заповіт був підписаний містером Клодом, я поклав його в конверт — поки що все гаразд. Потім я засунув його в кишеню свого пальта. Пальто взяла з моїх рук Мері й передала його Джорджеві, котрий був весь час у мене на очах, коли переносив пальто до стільця. Поки я переглядав папери в кабінеті, місіс Евридика Спреґ мала цілком досить часу, щоб витягти конверт із кишені й ознайомитися з його змістом, і той факт, що конверт лежав на підлозі, а не в кишені пальта, здавалося б, підтверджує, що саме так вона й зробила. Але тут ми підходимо до дуже цікавого пункту.

Вона мала сприятливу можливість замінити заповіт чистим аркушем паперу, але не мала мотиву. Заповіт був написаний на її користь і, замінивши його на чистий аркуш паперу, вона позбавила б себе спадщини, яку так мріяла одержати. Той самий аргумент можна застосувати й до містера Спреґа. Він був залишений наодинці з документом, про який ідеться, на дві або три хвилини в моїй конторі. Але знову ж таки йому не було ніякої вигоди так робити. Тож перед нами постає така цікава проблема: двоє людей, які мали сприятливу можливість замінити заповіт на чистий аркуш паперу не мали мотиву для того, щоб так зробити, а двоє людей, які мали такий мотив, не мали сприятливої можливості. До речі, я не виключаю з числа підозрюваних покоївку Емму Ґонт. Вона була віддана своєму молодому хазяїну та молодій хазяйці й ненавиділа Спреґів. Я певен, вона могла б зробити таку підміну, якби це спало їй на думку. Та хоч вона й тримала конверт у

руках, коли підняла його з підлоги й подала мені, вона, безперечно не мала сприятливої можливості ознайомитися з його вмістом і не могла також замінити його іншим конвертом завдяки спритності рук (на яку не була здатна), тому що цього конверта приніс у дім я й дуже мало ймовірно, щоб там міг знайтися його дублікат.

Він розглянувся навколо, окинувши присутніх веселим поглядом.

— Отже, такою є моя невеличка проблема. Сподіваюся, я виклав її цілком ясно, і мені буде цікаво вислухати ваші думки.

На подив усіх присутніх, у міс Марпл вихопився тривалий і тихий сміх. Було таке враження, ніби щось страшенно розвеселило її.

— Що з вами, тітонько Джейн? Ви не хочете відкрити нам свою таємницю, щоб і ми посміялися з вами?.

— Я подумала про малого Томмі Саймондса, він бешкетний хлопчисько, боюся, але іноді витинає дуже дотепні штуки. Один із тих шибеників із невинними дитячими личками, котрі завжди готові скоїти якусь капость. Мені пригадалося, як минулого тижня на уроці в недільній школі він запитав, звертаючись до вчительки: "Як треба правильно сказати, "жовток у яйцях має білий колір" чи "жовток у яйцях мають білий колір"?" А коли міс Дерстен стала пояснювати, що кожен скаже "жовток у яйцях має білий колір" або "жовтки в яйцях мають білий колір", то бешкетник Томмі заперечив: "А я завжди думав, що жовток у яйцях має жовтий колір!" Ну, чи ж не нахабство з його боку, хоч цей жарт і старий, як наші гори. Я знала його, ще коли була дитиною.

— Дуже дотепно, моя люба тітонько Джейн, — лагідно сказав Реймонд, — але ж цей випадок не має ніякого стосунку до тієї цікавої історії, яку розповів нам містер Петерік.

— Має, та ще й який, — не погодилася з ним міс Марпл. — Це пастка. А історія містера Петеріка — також пастка. Це так схоже на адвоката! Ох, мій старий любий друже!

І вона докірливо похитала головою, дивлячись на нього.

— Цікаво, чи ви справді знаєте? — сказав адвокат, підморгнувши їй.

Міс Марпл написала кілька слів на клаптику паперу, згорнула папірець і передала через кілька рук йому.

Містер Петерік розгорнув папірця, прочитав, що на ньому написано, й подивився на неї поглядом, у якому читалося схвалення.

— Мій дорогий друже, — сказав він, — чи є щось таке, чого ви не знаєте?

— Ці фокуси я знала ще дитиною, — сказала міс Марпл. — І навіть гралася з ними.

— Щось я тут нічого не второпаю, — сказав сер Генрі. — Певно, містер Петерік ховає у своєму рукаві якийсь хитрий фокус юридичного зразка.

— Зовсім ні, — сказав містер Петерік. — Зовсім ні. Це досконало проста проблема, без якихось особливих ускладнень. Ви не звертайте уваги на міс Марпл. Вона має свій особливий погляд на речі.

— Не може бути, щоб ми виявилися неспроможними розгадати цю таємницю, — сказав Реймонд Вест із нотками роздратування в голосі. — Адже відомі факти і справді видаються досить очевидними й простими. П'ять осіб реально доторкалися до цього конверта. Немає сумніву, що Спреґи мали можливість поміняти аркуші, але не менш очевидно, що вони цього не робили. Залишаються троє інших. Коли ми згадаємо, які

дивовижні речі можуть утинати фокусники на очах у всіх, то мені здається, що Джордж Клод цілком міг витягти з конверта один аркуш і замінити його на інший за той час, поки переносив пальто в протилежний куток кімнати.

— А я думаю, це зробила дівчина, — сказала Джойс. — Гадаю, покоївка прибігла й сказала їй, що відбувається, і вона знайшла інший синій конверт, і просто замінила один конверт на інший.

Сер Генрі похитав головою.

— Я не згоден із вами обома, — сказав він. — Те, що виробляють фокусники та жонглери, вони виробляють на сцені й у романах, а повторити це в реальному житті неможливо та ще й під пильним поглядом такого чоловіка, як мій друг містер Петерік, що сидить тут із нами. Але в мене промайнула одна думка, хоч це тільки думка й більше нічого. Ми знаємо, що професор Лонґман був у тому домі нещодавно з візитом і під час того візиту говорив дуже мало. Тож цілком розумно припустити, що Спреґи були у великій тривозі щодо результату його відвідин. Якщо Саймон Клод нічого не розповідав їм про свої наміри, — а це цілком імовірно, — то коли він запросив до себе містера Петеріка, вони могли подивитися на ці запросини під зовсім іншим кутом зору. Вони могли подумати, що містер Клод уже склав заповіта, сприятливого для Евридики Спреґ, а тепер, можливо, надумав скласти нового з умисною метою викинути її зі свого заповіту внаслідок викривальних пояснень професора Лонґмана або, як кажете ви, адвокати, після того як Філіп Ґарод переконав свого дядька, пославшись на невід'ємні права його власної плоті й крові. У такому випадку місіс Спреґ могла підготуватися до того, щоб здійснити підміну. Це вона й робить, але несподівана поява містера Петеріка в неслушну хвилину перешкодила їй прочитати реальний документ, і про всяк випадок вона поквапно кидає його у вогонь.

Джойс рішуче похитала головою.

— Вона ніколи б не спалила його, не прочитавши.

— Ця гіпотеза справді досить слабка, — не став заперечувати сер Генрі. — Але чом би не припустити, що… е… е… сам містер Петерік вирішив допомогти Провидінню?

Сер Генрі, звісно, пожартував, але маленький адвокат обурено випростався з виразом ображеної гідності.

— Ваше припущення вкрай образливе й непристойне! — досить різко заявив він.

— А що скаже доктор Пендер? — запитав сер Генрі.

— Я не можу стверджувати, що маю якесь конкретне пояснення. Думаю підміну зробили або місіс Спреґ, або її чоловік, можливо, з тих причин, про які говорив сер Генрі. Якщо вона змогла прочитати заповіт лише після того, як пішов містер Петерік, то перед нею постала непроста дилема, бо їй було важко знайти рішення, як чинити за таких обставин. Зізнатись у своєму вчинку вона не могла й, можливо, поклала заповіт у папери містера Клода, сподіваючись, що його там знайдуть після його смерті. Але чому його там не знайшли, я не знаю. Хоч могло бути — це вже суто умоглядне припущення, — на нього натрапила Емма Ґонт і з відданості своїм працедавцям (яку вона, можливо, розуміла хибно) умисне знищила той документ.

— Я вважаю те розв'язання проблеми, яке запропонував доктор Пендер, найкращим, — сказала Джойс. — Ви згодні, містере Петерік?

Адвокат похитав головою.

— Я продовжу свою розповідь із того місця, де її обірвав. Я був приголомшений і так само спантеличений, як спантеличені тепер ви. Я не думаю, що коли-небудь відгадав би істину — мабуть, що ні, — але

мене просвітили. І, мушу зізнатися, це було зроблено досить-таки розумно.

Десь через місяць по тому Філіп Ґарод запросив мене на обід і під час пообідньої розмови згадав, що недавно йому розповіли про одну досить цікаву справу.

"Я хотів би розповісти про неї й вам, Петеріку, проте, будь ласка, збережіть мої слова в таємниці".

"Обіцяю", — відповів я.

"Один мій друг, котрий сподівався на спадщину від свого родича, був неабияк розчарований, коли довідався, що цей родич надумав облагодіяти одну недостойну особу. Мій друг, боюся, трохи нерозбірливий у своїх методах. У тому домі була служниця, дуже віддана інтересам сторони, яку я схильний назвати законною. Мій друг дав їй надзвичайно прості інструкції. Він дав їй авторучку, наповнену чорнилом. Вона повинна була покласти її в шухляду письмового столу в кімнаті хазяїна, але про всяк випадок не в ту шухляду, де зазвичай зберігалася його авторучка. У тому випадку, якби хазяїн попросив її засвідчити його підпис на якомусь документі й звелів їй подати його авторучку, вона мала принести йому не ту авторучку, яку він просив, а саме цю, що була точною копією тієї. Це було все, що мій друг попросив зробити ту дівчину. Більше він нічого їй не доручав. Вона була відданим створінням і точно виконала його інструкції".

Він урвав свою мову й запитав:

"Вам не нудно слухати мене, Петеріку?"

"Аж ніяк, — сказав я. — Я слухаю вас із великою цікавістю".

Наші погляди зустрілися.

"Ви, звичайно ж, не знаєте мого друга", — сказав він.

"Звісно, що не знаю", — відповів я.

"Тоді все гаразд", — сказав Філіп Ґарод.

Петерік помовчав, а тоді продовжив із усмішкою.

— Тепер ви зрозуміли, у чому був секрет? Авторучка була наповнена чорнилом, яке довго на папері не зберігається, — це розчин крохмалю у воді, до якого додають кілька крапель йоду. Утворюється рідина темно-синього кольору, що нічим не відрізняється від чорнила, але через чотири або п'ять днів письмо повністю зникає, наче його там не було.

Міс Марпл захихотіла.

— Чорнило, яке зникає, — сказала вона. — Я його знаю. Давно це було, коли я гралася ним іще дитиною.

Вона подивилася на всіх усміхненим поглядом і ще раз насварилася пальцем на містера Петеріка.

— Але все одно ви налаштували нам пастку, містере Петерік. Це так схоже на адвоката.

Розділ шостий

ВІДБИТОК ВЕЛИКОГО ПАЛЬЦЯ СВЯТОГО ПЕТРА

— А зараз, тітонько Джейн, черга за вами, — сказав Реймонд Вест.

— Атож, тітонько Джейн, ми сподіваємося почути від вас щось по-справжньому пікантне, — підхопила Джойс Лампрієр.

— Бачу, ви смієтеся з мене, мої любі, — сказала міс Марпл із доброзичливою лагідністю в голосі. — Ви думаєте, позаяк я прожила в цьому Богом забутому селі все своє життя, то не могла бачити нічого особливо цікавого.

— Боронь мене боже, щоб я коли-небудь дивився на сільське життя як на щось мирне й не позначене ніякими цікавими подіями, — палко заперечив Реймонд. — А тим більше, після тих жахливих одкровень, які ми почули від вас! Космополітичний світ здається тихим і мирним місцем супроти Сент-Мері-Мід.

— Річ у тому, мій любий небоже, — сказала міс Марпл, — що людська натура всюди майже однакова, а коли живеш у селі, то маєш нагоду спостерігати її з особливо близької відстані.

— Ви й справді унікальна людина, тітонько Джейн! — вигукнула Джойс. — Сподіваюся, ви не проти, що я називаю вас тітонькою Джейн? — запитала вона. — Я сама не знаю, чому так роблю.

— Невже й справді не знаєте, моя люба? — сказала міс Марпл.

На мить або дві вона підняла очі й подивилася на дівчину з таким лагідним і трошки насмішкуватим виразом, що обличчя в тієї густо почервоніло. Реймонд Вест неспокійно засовався й прокашлявся з таким виглядом, ніби чимось був дуже збентежений.

Міс Марпл подивилася на них обох, іще раз усміхнулась, а потім знову спрямувала всю увагу на своє плетиво.

— Звичайно ж, це правда, що я прожила життя, яке можна назвати небагатим на події, але я здобула великий досвід, розв'язуючи різні невеличкі проблеми, що поставали переді мною. Деякі з них були справді дуже заплутаними, але розповідати вам про них немає сенсу, бо вони пов'язані з такими незначними подіями, які не зможуть вас

зацікавити, — такими, наприклад, як: хто порізав сітку плетеної торбинки місіс Джонс? Або: чому місіс Сімс одягала свою нову шубу лише один раз? Хоча відповіді на такі запитання могли б становити неабиякий інтерес для будь-якого дослідника людської природи. Ні, вас може зацікавити, думаю, лише одна історія з тих, що їх я можу пригадати, — це та, яка пов'язана з чоловіком моєї бідолашної племінниці Мейбл.

Відтоді минуло вже десять або й п'ятнадцять років, і, на щастя, все давно закінчилося й усі про це давно забули. Людська пам'ять коротка — і це для людей дуже добре, я завжди так думала.

Міс Марпл замовкла й прошепотіла сама до себе:

— А зараз мені треба порахувати кількість петель у цьому ряду. Щось я не бачу тут істотного зменшення. Одна, дві, три, чотири, п'ять, а далі три виворітні петлі; усе гаразд. То що я там казала? Ага, я почала розповідати вам про бідолашну Мейбл.

Мейбл була моєю небогою. Мила дівчина, дуже навіть мила дівчина, але з домішкою чогось такого, що дає нам підстави назвати її дурненькою. Вона занадто любила бути мелодраматичною й базікати набагато більше, аніж годилось би, коли щось виводило її з рівноваги. Вона одружилася з містером Денменом, коли їй було двадцять два роки, і, боюся, той шлюб удався не надто щасливим. Я дуже сподівалася, що їхні взаємини ні до чого істотного не призведуть, бо містер Денмен був чоловіком шаленої вдачі, — не таким чоловіком, який став би терпіти химери Мейбл, — і я також довідалася, що в його родині були випадки божевілля. Але тоді дівчата були такими самими впертими, як і тепер, й такими вони будуть завжди. І Мейбл одружилася з ним.

Я дуже рідко бачилася з нею після її одруження. Раз або двічі вона приїздила до мене, і вони запрошували мене до себе кілька разів, але, щиро кажучи, я не дуже люблю бувати вдома в інших людей, і тому

завжди знаходила якийсь привід, щоб не поїхати. Вони були одружені вже десять років, коли містер Денмен несподівано помер. Дітей у них не було, і він залишив усі свої гроші Мейбл. Я, звичайно, написала Мейбл і повідомила її, що приїду до неї, якщо вона захоче мене бачити; але вона відповіла мені дуже стриманим і розумним листом, із якого я зрозуміла, що вона аж ніяк не пригнічена глибоким горем. Я сприйняла це як щось цілком природне, бо знала, що вони останнім часом не дуже добре ладнали. Але десь за три місяці я одержала від Мейбл украй істеричного листа, у якому вона просила мене приїхати й повідомляла, що в неї все розвивається від поганого до найгіршого й вона вже не годна далі це терпіти.

— Тож я, звичайно, — провадила міс Марпл, — перевела Клару на мінімальну платню, віднесла в заставу пивний кухоль короля Карла й відразу ж поїхала до неї. Я застала Мейбл у вкрай нервовому стані. Будинок, що мав назву Долина Миртів, був досить великий і дуже затишно вмебльований. Там були кухарка, покоївка, а також сиділка, котра доглядала старого містера Денмена, батька чоловіка Мейбл, що був, як то кажуть, "не зовсім здоровий на голову". Він був чоловік тихий і поводився пристойно, але іноді його поведінка була вочевидь дивною. Як я вже сказала, у їхній родині траплялись випадки божевілля.

Я була вражена, побачивши, як змінилася Мейбл. Вона була клубком нервів, котрий то скручувався, то розкручувався. Проте мені було надзвичайно важко допитатися в неї, у чому її проблема. Я довідалася про це, як завжди довідуються про такі речі, непрямо. Почала розпитувати Мейбл про її друзів Ґалаґерів, яких вона завжди згадувала у своїх листах до мене. Я дуже здивувалася, коли вона сказала, що тепер з ними майже не зустрічається. Коли я спитала її про інших друзів, вона відповіла мені те саме. Тоді я заговорила про те, як це по-дурному замикатися в собі й поринати в трагічні роздуми, а надто відгороджуватися від своїх друзів. І тоді, схлипуючи, вона розповіла мені правду.

"Не я від них відгороджуюсь, а вони від мене. Немає жодної душі в цьому містечку, яка захотіла б тепер говорити зі мною. Коли я йду головною вулицею, вони всі переходять на протилежний бік, щоб не зустрітися зі мною й уникнути необхідності озиватись до мене. Я стала тут ніби прокаженою. Це жахливо, і я не здатна далі терпіти. Мені доведеться продати дім і виїхати за кордон. Але чому мене отак виганяють із мого дому? Я не вчинила нічого поганого".

Я була стривожена більше, ніж можу вам передати.

Я тоді плела теплий шарф для старої місіс Гей і через хвилювання пропустила дві петлі, та помітила це тільки геть пізніше.

"Моя люба Мейбл, — сказала я, — ти мене дивуєш.

У чому причина такого ставлення до тебе?"

Навіть у дитинстві говорити з Мейбл було дуже важко. Мені коштувало великих зусиль примусити її дати мені пряму відповідь на моє запитання. Тож і тепер вона відповіла мені досить ухильно, пославшись на злостиві плітки, на людей, котрі не можуть знайти для себе ліпшого діла, аніж перемивати кісточки своїм ближнім, а також на тих, які забивають голови іншим усілякою нісенітницею.

"Усе це для мене й так очевидно, — сказала я. — Немає сумніву, що про тебе розповідають якісь небилиці. Але що саме про тебе розповідають, ти маєш знати не гірше, аніж це знають інші. І ти повинна розповісти про все мені".

"Це так підло!" — простогнала Мейбл.

"Звичайно, підло, — погодилася я. — Але хоч би що ти розповіла мені про вдачу людей, це мене не здивує й не приголомшить. А тепер, Мейбл,

чи скажеш ти мені нормальною англійською мовою, що розповідають про тебе люди?"

І тут нарешті я про все довідалася.

З'ясувалося, що смерть Джофрі Денмена, яка була раптовою й несподіваною, спричинилася до різних чуток. Одне слово, — якщо це висловити нормальною англійською мовою, звернутися до якої я її закликала, — люди стали подейкувати, ніби вона отруїла свого чоловіка..

А ви, сподіваюся, знаєте, що немає нічого жорстокішого, аніж людські балачки, і ні з чим іншим не буває так важко боротися. Коли люди говорять погано про тебе за твоєю спиною, ти просто не маєш змоги щось спростувати чи щось заперечити, а чутки поширюються й поширюються, і ніхто не може зупинити їх. Я була абсолютно переконана в одному: Мейбл не могла нікого отруїти. І я не розуміла, чому її життя має бути зруйноване, а її дім — стати для неї нестерпним лише тому, що вона, як я була переконана, вчинила якусь дурницю.

"Не буває диму без вогню, — сказала я. — І тепер, Мейбл, ти повинна мені сказати, що саме налаштувало людей на такі думки. Щось мало-таки статися".

Мейбл пробелькотіла щось невиразне й заявила, що нічого не сталось — нічого, крім того, звичайно, що смерть Джофрі була дуже несподіваною. Під час тієї вечері він почував себе пречудово, а потім йому стало дуже погано вночі. Послали по лікаря, але бідолаха помер через кілька хвилин після того, як той з'явився. Вважають, що він помер, отруївшись грибами.

"Немає нічого дивного в тому, — сказала я, — що така несподівана смерть примушує людей плескати язиками, а надто в тих випадках,

коли мають місце ще й якісь додаткові факти. Мабуть, ви посварилися з Джофрі або щось таке?"

Вона визнала, що посварилася з ним того ж таки дня, уранці за сніданком.

"І слуги це чули, звичайно?" — запитала я.

"їх не було в кімнаті".

"Але в такому разі, моя люба, — сказала я, — вони, напевно, були дуже близько, наприклад, за дверима".

Я надто добре знала, на що здатний пронизливий істеричний голос Мейбл. Джофрі Денмен також міг заговорити дуже гучним голосом, коли був у гніві.

"А про що ви сперечалися?" — спитала я.

"О, про звичайні речі. У нас із ним завжди повторювалось одне й те саме, одне й те саме. Якась дрібниця заводила нас, а потім Джофрі ставав неможливим і обзивав мене всілякими словами, а я казала йому все, що про нього думаю".

"Тож ви сварилися дуже часто, чи не так?" — запитала я.

"Це була не моя провина..."

"Люба моя дитино, — сказала я, — байдуже, чия це була провина. Зараз ми говоримо зовсім про інше. У такому невеликому містечку приватні справи кожного завжди стають більш або менш громадським надбанням. Ти й твій чоловік завжди сварилися. Одного ранку між вами

виникла особливо гостра сварка, а наступної ночі твій чоловік помер несподіваною й таємничою смертю. Це все чи є щось іще?"

"Я не знаю, що ви маєте на увазі під цим "щось іще"", — похмуро буркнула Мейбл.

"Я маю на увазі те, що кажу, моя люба. Якщо ти утнула якусь дурницю, заради Бога, не приховуй цього від мене. Я лише хочу зробити все, на що здатна, аби допомогти тобі".

"Ніщо й ніхто мені не допоможе, — сказала Мейбл, і в голосі її прозвучав розпач. — Окрім смерті".

"Тобі потрібно більше віри в Провидіння, моя люба, — сказала я. — Отже, Мейбл, тепер я абсолютно переконана в тому, що ти ще маєш щось, у чому не хочеш мені зізнатися".

Я завжди знала, навіть іще тоді, коли Мейбл була дитиною, сказала вона мені чи не сказала всієї правди. Мені довелося згаяти чимало часу, але зрештою я про все таки дізналася. Того ранку вона пішла до аптеки й купила трохи миш'яку. Звичайно ж, вона мусила розписатися за це в книзі. І, природно, аптекар не став мовчати.

"Хто твій лікар?" — запитала я.

"Доктор Ролінсон".

Мені доводилося його бачити. Якось Мейбл мені показала його. Якщо висловити це максимально простою мовою, то я б описала цього чоловіка як типового старого недоумка. Я мала надто великий життєвий досвід, щоб вірити в непомильність лікарів. Деякі з них люди розумні, а деякі — ні, але в половині випадків навіть найкращі з них не знають, що з вами таке. Тому я волію не мати жодних стосунків ані з лікарями, ані з їхніми ліками.

Я добре обміркувала ситуацію, а тоді надягла капелюшок і пішла до доктора Ролінсона. Він був достоту такий, яким я його собі й уявляла — приємним старим чоловіком, доброзичливим, неуважним і таким короткозорим, що мені стало його шкода, глухуватим, а до того ж неймовірно вразливим і дратівливим. Він відразу ж сів на свого коника, коли я згадала про смерть Джоффрі Денмена, й довго розбалакував про гриби, їстівні та неїстівні.

Він допитав кухарку, і вона зізналася, що один або два серед тих грибів, які вона зготувала, мали трохи "дивний вигляд", та оскільки їх було доставлено з крамниці, то вона подумала, що з ними все має бути гаразд. Але чим більше вона думала про них потім, тим більше приходила до висновку, що вони мали не зовсім нормальний вигляд.

"У цьому немає нічого дивного, — сказала я. — Спочатку вони були для неї цілком нормальними грибами на вигляд, але в кінцевому підсумку стали оранжевими та вкритими червоними плямами. Немає нічого такого, чого люди з цього стану не можуть пригадати, якщо докладуть відповідних зусиль".

Я зрозуміла, що Денмен уже втратив дар мови, коли лікар прийшов до нього. Він був неспроможний ковтати й помер за кілька хвилин. Лікар, здавалося, був цілком упевнений у тому діагнозі, що його записав у свідоцтві про смерть. Але яка частина в тому діагнозі була від упертості, а яка від щирої віри, я не могла збагнути.

Я відразу повернулася додому й попросила Мейбл сказати мені щиру правду про те, навіщо вона купила миш'як.

"Ти, певно, мала щось на думці", — сказала я.

Мейбл залилася слізьми.

"Я хотіла заподіяти собі смерть, — заскиглила вона. — Я була надто нещасна. Хотіла з усім покінчити".

"Ти ще маєш миш'як?"

"Ні, викинула".

Я довго сиділа, обмірковуючи становище з усіх боків.

"Що сталося, коли він почув себе зле? Він тебе покликав?"

"Ні. — Вона похитала головою. — Він подзвонив — і дзвінок був дуже гучний. Певно, він дзвонив кілька разів. Нарешті Дороті, покоївка, почула дзвінок, розбудила кухарку, й удвох вони спустилися вниз. Коли Дороті побачила його, то перелякалася. Він марив і бурмотів щось незрозуміле. Вона залишила з ним кухарку й прибігла до мене. Я підхопилася з постелі й пішла до нього. Звичайно ж, я відразу побачила, що йому дуже погано. На лихо, Брустер, котра доглядає старого містера Денмена, була відсутня тієї ночі, тож ніхто з нас не знав, що робити. Я послала Дороті по лікаря, а ми з кухаркою залишилися біля нього, однак через кілька хвилин я вже не могла витримати; це було надто жахливо. Я побігла назад до своєї кімнати й замкнула двері".

"Це було дуже егоїстично й погано з твого боку, — сказала я. — І немає сумніву, що така поведінка дуже погано тобі прислужилася. Кухарка, безперечно, розпатякала про це повсюди. Так, так, погані твої справи".

Далі я поговорила зі служницями. Кухарка хотіла розповісти мені про гриби, але я зупинила її. Я вже стомилася від цих грибів. Натомість я розпитала обох дуже прискіпливо про стан їхнього хазяїна тієї ночі. Обидві погодились на тому, що він був у страхітливій агонії, не міг ковтати, а говорити міг лише здушеним голосом, і коли говорив, то це було безладне белькотіння — нічого такого, що мало б сенс.

"А ви розчули бодай якісь слова?" — поцікавилась я.

"Він белькотів щось про рибу, чи не так?" — сказала одна з них, обернувшись до другої.

Дороті заперечувати не стала.

"Купа риби, — сказала вона, — якась нісенітниця, схожа на це. Я відразу побачила, що він не при своєму розумі, бідолашний джентльмен".

Я теж не побачила в усьому цьому ніякого глузду. Останнє, що я могла зробити, — це піти до Брустер, яка була кощавою жінкою середнього віку, десь років п'ятдесяти.

"Шкода, що мене не було там тієї ночі, — сказала вона. — Ніхто, схоже, навіть не намагався допомогти йому, доки не прийшов лікар".

"Думаю, він марив, — сказала я із сумнівом у голосі. — Але ж маячня не належить до симптомів харчового отруєння, чи не так?"

— Не належить, — підтвердила Брустер.

Я запитала, як почувається її пацієнт.

Вона похитала головою.

"Він у дуже поганому стані", — сказала вона.

"Кволість?"

"О ні, фізично він досить міцний — лише бачить дуже погано. Його зір із кожним днем слабшає. Він може пережити всіх нас, але його розум

тепер швидко занепадає. Я вже казала їм обом, і містерові, і місіс Денмен, що його треба віддати до спеціального закладу, але місіс Денмен і чути про це не хотіла".

Я завжди знала, що Мейбл має дуже добре серце.

Ось такими були обставини. Я обміркувала їх з усіх боків і в кожному аспекті й, зрештою, вирішила, що тут можна зробити лише одне. З огляду на чутки, що дедалі більше поширювалися, треба буде просити дозволу на ексгумацію тіла, зробити його розтин і взяти аналізи, які примусять замовкнути злі язики раз і назавжди. Мейбл, звичайно, запротестувала переважно із сентиментальних міркувань — потривожити мертвого в його мирній могилі, і таке інше, і таке інше, — однак я була непохитна.

Я не стану розтягувати цю частину історії. Ми одержали дозвіл, і вони зробили розтин трупа, чи як там вони це називають, але результат не був таким задовільним, яким міг би бути. Слідів миш'яку не виявили, — і це було добре, — але точні слова остаточного висновку були такі: не виявлено жодних ознак, що показували б, які саме фактори спричинилися до смерті небіжчика.

Тож, як бачите, цей висновок не допоміг нам виплутатися з халепи. Люди базікали й далі — про рідкісні отрути, які не залишають по собі слідів, та інші нісенітниці. Я зустрілася з патологоанатомом, котрий робив розтин і поставила йому кілька запитань, і хоч він доклав усіх зусиль, щоб не давати конкретної відповіді на більшість із них, проте я все ж таки домоглася від нього, аби він підтвердив: дуже малоймовірно, що причиною смерті небіжчика було отруєння грибами. У моїй свідомості замерехтіла одна думка, і я запитала в нього, яка отрута могла б дати такий результат. Він щось довго мені пояснював і мушу зізнатися, що більшу частину того пояснення я пропустила повз вуха, але воно зводилося до такого висновку: ця смерть могла бути викликана якимось сильним овочевим алкалоїдом.

Думка, що виникла в моїй голові, була такою: якщо хвороба божевілля була присутня також у крові Джофрі Денмена, то чи не міг він накласти на себе руки? У якийсь період свого життя він вивчав медицину й повинен був розумітися на отрутах та особливостях їхньої дії.

Я не думаю, що ця версія здавалася мені дуже ймовірною, а проте нічого ліпшого я тоді не могла придумати. Я тоді мало не схибнулася, скажу вам. Ви, сучасні люди, певно, посмієтеся з мене, та коли я потрапляю в якусь справжню халепу, то завжди подумки проказую молитву — здебільшого я це роблю, коли йду вулицею чи прямую на базар. І в таких випадках я завжди знаходжу відповідь. Це може бути якась дрібничка, що на перший погляд, не має жодного стосунку до моєї теми, але я її маю. Я приколола над своїм ліжком такий текст, коли була малою дівчинкою: "Попроси — і ти одержиш". Того ранку, про який я вам розповідаю, я йшла головною вулицею й цілком заглибилась у молитву. Я заплющила очі, а коли їх розплющила, то що, ви думаєте, я побачила?

П'ять зацікавлених — одне більше, інше менше — облич обернулися до міс Марпл. Проте не випадало сумніватися в тому, що ніхто з її слухачів не вгадав правильної відповіді.

— Я побачила, — сказала міс Марпл із притиском, — вітрину крамниці торговця рибою. І там було виставлено лише один різновид товару, свіжа пікша.

Вона окинула всіх тріумфальним поглядом.

— О Боже! — вигукнув Реймонд Вест. — Яка переконлива відповідь на молитву — свіжа пікша!

— Так, Реймонде, — суворо підтвердила міс Марпл, — і тобі немає ніякої потреби блюзнити. Рука Бога присутня всюди. Найперше, що я там побачила, були чорні плями — відбитки великого пальця святого

Петра. Існує така легенда, щоб ви знали. І це відразу вивело мене на правильний шлях. Мені була потрібна віра, завжди істинна віра святого Петра. І я пов'язала між собою дві речі — віру та рибу.

Сер Генрі досить поквапно висякав носа. Джойс кусала собі губи.

— Отже, про що це мені нагадало? Ви повинні пам'ятати, що й кухарка, і покоївка згадували про рибу як про одну з тих речей, про які белькотів умирущий. Я була переконана, цілком переконана, що розгадку таємниці треба було шукати в цих словах. Я прийшла додому, сповнена рішучості проникнути в цю проблему до самого її дна.

Вона помовчала.

— Чи ви коли-небудь замислювалися про те, — провадила стара леді, — у якій великій залежності перебуваємо ми від того, що зазвичай називають, як мені здається, контекстом? На плато Дартмур є місце, що називається Сірі Валахи. Якби ви розмовляли з тамтешнім фермером, він би, певно, подумав, що ви маєте на увазі ті кола, викладені з великих каменів, а проте, ви, цілком можливо, мали б на увазі якісь атмосферні явища; а якби ви й справді мали на увазі кам'яні кола, то який-небудь чужинець, підслухавши уривок із вашої розмови, подумав би, що ви маєте на увазі погоду.[3] Тому, коли ми повторюємо те, що хотіли сказати, ми, як правило, не вживаємо тих самих слів; ми застосовуємо інші слова, які, на нашу думку, виражають достоту те саме.

Я поговорила з кухаркою та з Дороті — з кожною окремо. Я спитала кухарку, чи вона цілком упевнена в тому, що її хазяїн справді згадував про купу риби. Вона відповіла мені, що цілком упевнена.

"Чи він сказав саме слово "риба", чи, можливо, згадав про якусь окрему породу риби?"

"Саме так, він назвав якусь окрему породу, — сказала кухарка, але я вже точно не пам'ятаю яку. Купа — як же він її назвав? Це була не та риба, яку ми звикли подавати на стіл. Схоже, він сказав чи то "плітка", чи то "плотва". Е, ні. Назва тієї риби починалася не на "П"".

Дороті також пригадала, що її хазяїн згадав про якийсь окремий вид риби.

"То була якась чужоземна риба, — сказала вона. — Пака — що ж то було таке?"

"Він сказав "купа" чи "пака"?" — запитала я.

"Мені здається, він сказав "пака". Але цього я не можу стверджувати напевне — адже дуже важко буває запам'ятати реальні слова, чи не так, міс, а надто, коли вони такі дивні, як "пака", і не мають ніякого глузду. Але тепер, коли я про це думаю, я цілком певна, що він таки сказав "пака", а не "купа", а назва риби починалася на "к"; але то був не карась і не краснопірка".

— Своїм наступним кроком я маю всі підстави пишатися, — сказала міс Марпл, — адже я, звичайно, нічогісінько не знаю про наркотики — вони вселяють мені огиду як щось особливо бридке й небезпечне. Я маю давній рецепт своєї бабусі про те, як треба заварювати пижмовий чай, вартий будь-якого з ваших наркотиків. Але я знала, що в цьому домі є кілька книжок із медицини, і в одній із них був алфавітний покажчик ліків і наркотиків. Бо в мене виникла підозра, що Джофрі прийняв якусь отруту й намагався вимовити її назву.

Тож я переглянула список на літеру "К" і нічого схожого там не знайшла. Після цього я перейшла до літери "П" і майже відразу натрапила — ви думаєте, на що?

Вона обвела всіх поглядом, відтягуючи мить свого тріумфу.

— Пілокарпін. Чи можете ви зрозуміти, як важко чоловікові, котрий майже втратив спроможність артикулювати звуки, вимовити таке слово? Чи не може бути його белькотіння сприйняте, як "пака коропів", хоч би яким дивним і неприродним здавався цей вираз?

— Боже праведний! — вигукнув сер Генрі.

— Мені б ніколи не спало таке на думку, — сказав доктор Пендер.

— Надзвичайно цікаво, — мовив містер Петерік. — І справді, надзвичайно цікаво.

— Я відразу розгорнула книжку на тій сторінці, на яку вказував покажчик. Я прочитала, що там було написано про пілокарпін, про його дію на очі та інші органи, й усе це, як мені здалося, не мало жодного стосунку до моєї проблеми, але нарешті я натрапила на дуже значущу фразу: "Успішно застосовувався як протиотрута у випадках атропінового отруєння".

— Я не можу вам передати, яким світлом мене тоді осяяло. Я ніколи не вірила в те, що Джофрі Денмен здатний накласти на себе руки. А це нове розв'язання було не тільки можливим, а й, я була в цьому абсолютно певна, єдино можливим, бо всі деталі складалися в чітку логічно обґрунтовану картину.

— Я не хочу навіть пробувати вгадати, — сказав Реймонд. — Розповідайте далі, тітонько Джейн, і скажіть нам, що саме вам стало тоді цілком очевидним.

— Я, звичайно, цілковитий неук у медицині, — сказала міс Марпл, — однак швидко пригадала, що коли в мене став погіршуватися зір, лікар приписав мені краплі з атропіновим сульфатом. Я пішла просто нагору, до кімнати старого містера Денмена. Я не стала ходити околяса.

"Містере Денмен, — сказала я, — мені все відомо. Навіщо ви отруїли свого сина?"

Він дивився на мене протягом хвилини чи двох, — він був досить гарним на вроду старим чоловіком, по-своєму, — а тоді раптом зареготав. То був чи не найзловісніший регіт із тих, які мені доводилося чути. Можете мені повірити, у мене мороз пішов поза шкірою. Власне, я чула такий регіт лише один раз у своєму житті, коли схибнулася бідолашна місіс Джонс.

"Атож, — сказав він, — я поквитався з Джофрі. Я був надто розумний для Джофрі. Він хотів позбутися мене, чи не так? Відправити мене в божевільню. Я підслухав, як вони про це говорили. Мейбл — добра дівчина, Мейбл не хотіла, щоб мене там замкнули, але вона не вистояла б проти Джофрі. Зрештою, він зробив би по-своєму; він завжди домагався свого. Але я приборкав його — я приборкав свого доброго, люблячого сина. Ха-ха! Я прокрався до його кімнати вночі. Це було неважко зробити. Брустер була відсутня. Мій дорогий синочок спав; біля його ліжка на нічному столику стояла склянка з водою; він завжди прокидався опівночі й випивав ту воду. Я вилив воду — ха-ха-ха! — а замість неї налив у склянку очних крапель із моєї пляшечки. Він мав прокинутися й перехилити склянку, перш ніж зрозуміє, що в ній таке. Там була лише одна столова ложка крапель — цілком досить, цілком досить. Так він і зробив! Вони прийшли до мене вранці й дуже тихо постукали в мої двері. Вони боялися, що ця звістка завдасть мені великого смутку. Ха-ха-ха-ха-ха!"

— Ну от, — сказала міс Марпл, — таким є кінець моєї історії. Звичайно ж, бідолашного старого забрали в божевільню. Він не міг відповідати за свої дії, і всі довідалися, як воно насправді було, і всім було дуже шкода Мейбл, і всі не знали, як залагодити свою провину перед нею, як виправдатися за несправедливі підозри на її адресу Але якби Джофрі у свою останню мить не зрозумів, яку мікстуру він проковтнув, і не намагався попросити, щоб йому негайно принесли протиотруту, то правду, мабуть, ніколи не пощастило б відкрити. Як на

мене, то існують дуже виразні симптоми атропінового отруєння — розширені зіниці очей і таке інше. Але звичайно ж, як я вже сказала, доктор Ролінсон був дуже короткозорий, бідолашний старий чоловік. І в тій самій книжці з медицини, яку мені захотілося прочитати, — там я знайшла надзвичайно цікаві відомості, — було написано про те, що симптоми харчового отруєння й отруєння атропіном дуже відрізняються між собою. Але я можу запевнити вас, що відтоді зі мною ніколи не було так, щоб я подивилася на купу свіжої пікші й при цьому не подумала про відбиток великого пальця святого Петра.

Запала тривала мовчанка.

— Мій дорогий друже, — сказав містер Петерік, — мій любий і дорогий друже, ви справді незвичайна жінка.

— Я рекомендуватиму працівникам Скотленд-Ярду консультуватися з вами в особливо складних випадках, — сказав сер Генрі.

— У всякому разі, тітонько Джейн, є одна річ, про яку ви не знаєте.

— Ой ні, мій любий небоже, знаю, — сказала міс Марпл. — Це було перед тим, як ми мали вечеряти, чи не так? Коли ви з Джойс вийшли, щоб помилуватися призахідним сонцем. Там є одне дуже затишне місце, біля жасминового живоплоту. Саме там молочник запитав Енні, чи вона дозволить йому зробити оголошення про їхній шлюб.

— Нехай вам біс, тітко Джейн, — сказав Реймонд. — Не псуйте нам усю романтику. Джойс і я — це не молочник та Енні.

— Ось тут ти помиляєшся, любий, — сказала міс Марпл. — Насправді всі ми дуже схожі одне на одного. Але — мабуть, на щастя — не всі це добре розуміють.

Розділ сьомий

СИНЯ КВІТКА ГЕРАНІ

— Коли я був тут торік… — сказав сер Генрі Клітерінґ і замовк.

Господиня дому, у якому він був, подивилася на нього з цікавістю.

Відставний комісар Скотленд-Ярду гостював у своїх давніх друзів, полковника та місіс Бентрі, які жили неподалік від Сент-Мері-Мід.

Місіс Бентрі, з ручкою в руці, щойно запитала, кого б він порадив запросити сьогодні на вечерю як шостого гостя.

— То й що? — підбадьорила його місіс Бентрі. — Коли ви були тут торік…

— Скажіть мені, — запитав сер Генрі, — ви знаєте таку собі міс Марпл?

Місіс Бентрі була здивована. Почути таке запитання вона зовсім не сподівалася.

— Чи я знаю міс Марпл? А хто ж її не знає? Типова стара діва, ніби вихоплена з якогось давнього роману. Дуже мила особа, яка, проте, безнадійно відстала від нашої сучасності. Ви хотіли запропонувати, щоб я запросила на вечерю її!

— Це вас дивує?

— Трохи дивує, мушу зізнатися. Я ніколи б не подумала, що ви… А втім, можливо, існує якесь пояснення?

— Пояснення досить просте. Коли я був тут торік, ми взяли собі за звичай обговорювати загадкові події. Нас було п'ять або шість —

Реймонд Вест, письменник, започаткував цю традицію. Кожен із нас розповідав історію, розв'язка якої була відома йому, але нікому більше. У такий спосіб ми ніби намагалися розвинути в собі здібності до детективного пошуку — з'ясувати, хто з нас підійде найближче до істини.

— І що ж далі?

— А далі, ви мені не повірите — ми майже не помітили, що міс Марпл приєдналася до нашої гри; але ми виявили велику чемність стосовно неї — не хотіли засмучувати бідолашну стару леді. А тепер сіль усієї історії. Стара леді випереджала нас у кожному з випадків!

— Ви жартуєте?

— Запевняю вас, вона неодмінно приходила до істини — так поштовий голуб завжди прилітає до свого голубника.

— Але ж це просто дивовижно! Адже наша дорога старенька міс Марпл майже безвиїзно прожила все своє життя в Сент-Мері-Мід.

— Справді так. Але, як стверджує вона, це дало їй можливість глибоко дослідити людську природу — наче під мікроскопом, так би мовити.

— Мабуть, у цьому й справді щось є, — погодилася місіс Бентрі. — Принаймні за таких обставин легше дослідити дріб'язкові аспекти людської природи. Але навряд чи в нашому середовищі ми маємо якихось справді цікавих лиходіїв. Думаю, ми випробуємо її після вечері на історії про привидів, яку розповів нам Артур. Я буду вдячна їй, якщо вона розгадає цю таємницю.

— А я й не знав, що Артур вірить у привидів!

— О ні, він не вірить. Тому він такий стривожений. І трапилось це з його другом, Джорджем Прічардом, найпрозаїчнішою особою з усіх мені відомих. Для бідолашного Джорджа це справжня трагедія. Або ця надзвичайна історія правдива… або…

— Або що?

Місіс Бентрі не відповіла. За хвилину чи дві вона сказала не зовсім доречно:

— Ви знаєте, я люблю Джорджа, і всі його люблять. Неможливо повірити, що він… але люди здатні на все, що завгодно.

Сер Генрі кивнув. Він знав краще, ніж міс Бентрі, на що бувають здатні люди.

Отож цього ж таки дня, увечері, місіс Бентрі обвела поглядом свій обідній стіл (трохи затремтівши при цьому, бо в її їдальні, як і в більшості англійських їдалень, було дуже холодно) і зупинила його на старій дамі, що сиділа, надміру випростана, поруч з її чоловіком. На руках у міс Марпл були чорні мереживні рукавички; стара мереживна косинка лежала на її плечах, а ще один клапоть мережива увінчував її біле волосся. Вона жваво розмовляла з літнім лікарем, доктором Ллойдом, про робітній дім та про здогадні вади патронажної медичної сестри.

Місіс Бентрі пережила напад нового подиву. Вона навіть подумала, що сер Генрі навмисне пожартував, — але не побачила жодного сенсу в такому жарті. Їй було дуже важко повірити в те, що його слова відповідали дійсності.

Її погляд ковзнув далі, і вона з любов'ю зупинила його на своєму червонолицьому широкоплечому чоловікові, що сидів, розмовляючи про коней із Джейн Гел'єр, вродливою та популярною актрисою. Джейн, гарніша (якщо це було можливо) поза сценою, ніж на ній, раз у раз

розплющувала величезні сині очі й запитувала через короткі проміжки часу, протягом яких вона слухала свого співрозмовника з підкресленою чемністю:

— Справді? Як чудово!

Вона взагалі нічого не знала про коней, а цікавилася ними ще менше.

— Артуре, — сказала місіс Бентрі, — бідолашна Джейн скоро знепритомніє від нудьги, слухаючи твої балачки. Розкажи нам ліпше… ту історію з Джорджем Прічардом.

— Що таке, Доллі? Ту історію? Але ж я не знаю…

— Сер Генрі також хоче її послухати. Я дещо сказала йому про неї сьогодні вранці. Цікаво буде послухати, що кожен із нас зможе про це сказати.

— Авжеж, розкажіть! — промовила Джейн. — Я дуже люблю слухати про привидів.

— Ну, знаєте… — завагався полковник Бентрі. — Я ніколи особливо не вірив у потойбічне. Але тут…

Я не думаю, що ви знаєте Джорджа Прічарда. Він — один із найкращих. Його дружина… тепер уже на тому світі, бідолашна. Я скажу про неї лиш одне: Джорджеві було нелегко з нею, коли вона ще жила. Вона була однією з тих, кого можна назвати напівінвалідом — думаю, з нею і справді було не все гаразд, але хай там що з нею було, вона вміла це подати в найкращому вигляді. Вона була вередлива, прискіплива, нерозважлива. Вона скаржилася й нарікала від ранку до вечора. Вона вважала, що Джордж повинен бути в неї на побігеньках уночі й удень, і все, що він робив, він робив завжди не так і діставав за це чергову

порцію лайки. Більшість чоловіків, я в цьому глибоко переконаний, давно б уже розкраяли їй голову сокирою за такі витребеньки. Правду я кажу, Доллі?

— То була жахлива жінка, — підтвердила місіс Бентрі з глибокою переконаністю. — Якби Джордж справді розкраяв їй голову сокирою і в журі присяжних була бодай одна жінка, він був би з тріумфом виправдайий.

— Я не знаю, як усе почалося, — продовжив свою розповідь полковник Бентрі. — Джордж розповідав про це досить туманно. Я думаю, місіс Прічард завжди мала слабкість до ворожок, хіромантів, ясновидців та інших людей подібного штибу. Джордж нічого не мав проти. Якщо її це розважало, то нехай буде. Але брати участь у тих комедіях він категорично відмовлявся, і цим накликав на себе нове невдоволення.

Ціла процесія медичних сестер уже пройшла через дім, бо місіс Прічард була невдоволена черговою вже через кілька тижнів. Одна молода сестра дуже захоплювалася тим набродом ворожок та провісниць, і протягом якогось часу місіс Прічард ставилася до неї з великою приязню. Потім несподівано втратила до неї прихильність і наполягла, щоб її усунули. Після цього до неї прийшла інша сестра, яка вже була з нею раніше — жінка старшого віку, досвідчена й тактовна в стосунках зі своєю невротичною пацієнткою. За словами Джорджа, медсестра Коплінґ мала високу кваліфікацію й була жінкою дуже тверезою та розважливою, говорити з нею було щирою втіхою. Вона терпіла витребеньки та нервові напади місіс Прічард цілком байдуже й незворушно.

Місіс Прічард завжди обідала нагорі, Джордж та медсестра мали звичай у цей обідній час узгоджувати свої плани на другу половину дня. Загальна домовленість між ними передбачала, що медсестра буде відсутньою в домі від другої до четвертої, але щоб "зробити послугу", як у нас кажуть, вона іноді йшла з дому вже після чаю, якщо Джордж хотів

мати пополудні вільний час. Того разу вона сказала, що хоче провідати сестру в Ґолдерс-Ґрін і, можливо, трохи там затримається.

Обличчя в Джорджа посмутніло, бо він домовився на цей час зіграти партію в гольф. Проте медсестра Коплінґ заспокоїла його.

"Ми їй будемо непотрібні — обоє, містере Прічард, — сказала вона, підморгнувши йому. — Місіс Прічард утішатиметься набагато приємнішим товариством, ніж наше".

"Чиїм товариством?"

"Стривайте хвилину. — В очах медсестри Коплінґ засяяли ще яскравіші іскорки, ніж раніш. — Я хочу повторити це точно. Заріда, ясновидиця й порочиця майбутнього".

"О Господи, — простогнав Джордж. — Це якась нова, чи не так?"

"Нова-новісінька. Гадаю, її знайшла медсестра Карстерс, моя попередниця. Місіс Прічард іще не бачилася з нею. Вона наказала мені написати листа цій ясновидиці й попросити, щоб вона прийшла сьогодні пополудні".

"Ну що ж, принаймні я зможу пограти в гольф", — сказав Джордж і пішов, плекаючи в душі найщирішу вдячність до Заріди, ясновидиці й пророчиці майбутнього.

Повернувшись додому, він знайшов місіс Прічард у стані великого збудження. Вона, як звичайно, лежала на своїй інвалідній кушетці й тримала в руці пляшку з пахучими солями, які нюхала через короткі проміжки часу.

"Джордже! — вигукнула вона. — Що я тобі казала про цей дім? Тієї миті, коли я ввійшла в нього, я відчула: тут щось не так! Хіба я тобі відразу про це не сказала?"

Придушивши в собі бажання відповісти: "Ти завжди кажеш якісь дурниці", Джордж сказав: "Ні, я не пригадую, щоб ти мені про це казала".

"Ти ніколи не пам'ятаєш нічого з того, що стосується мене. Усі чоловіки черстві й безсердечні, але я переконана, ти навіть більш нечутливий, ніж усі інші".

"Облиш, Мері, люба, ти несправедлива до мене".

"Отже, я тобі правду казала, бо ця жінка відразу все зрозуміла. Вона буквально змінилася на обличчі — якщо ти розумієш, про що я кажу — тільки-но ввійшла у двері, й вона сказала: "Тут є зло — зло й небезпека. Я це відчуваю"".

Джордж засміявся, що було великою необачністю з його боку.

"Отже, ти недаремно витратила свої гроші сьогодні пополудні".

Його дружина заплющила очі й зробила довгий вдих носом, притуливши його до своєї пляшки з пахучими солями.

"Як ти мене ненавидиш! Ти сміявся б і глузував, навіть якби я вмирала".

Джордж запротестував, і за хвилину чи дві вона продовжила: "Можеш сміятися, але я тобі скажу все, що думаю. Цей будинок, поза всяким сумнівом, небезпечний для мене — так сказала та жінка".

Попередні добрі почуття Джорджа до Заріди вмить розвіялися. Він знав, його дружина цілком може наполягти на переселенні в інший дім, якщо ця примха заволодіє нею.

"А що вона ще сказала?" — спитав він.

"Вона не могла сказати мені багато. Вона була така засмучена. Але одне мені сказала. Я мала кілька фіалок, що стояли в склянці з водою. Вона показала на них і вигукнула: "Негайно позбудьтеся їх! Жодних синіх квітів тут не має бути. Сині квіти фатальні для вас — запам'ятайте це"".

"І ти знаєш, — додала місіс Прічард, — я завжди тобі казала, що синій колір мені огидний. У мене інстинктивне упередження до цього кольору".

Джордж знайшов у собі досить мудрості, аби не зауважити, що він ніколи від неї не чув нічого подібного. Натомість він запитав, якою була ця таємнича Заріда. Місіс Прічард стала описувати її зовнішність із великим захватом.

"Чорне кучеряве волосся затуляє їй вуха, очі в неї примружені, під ними — великі чорні півкола, чорна вуаль затуляє їй рот і підборіддя, а розмовляє вона співучим голосом із помітним іноземним акцентом... іспанським, думаю..."

"Звичайні шаблонні штучки", — весело кинув Джордж.

Його дружина негайно заплющила очі.

"Я почуваю себе дуже зле, — сказала вона. — Подзвони й виклич медсестру. Недобре ставлення впливає на моє самопочуття дуже погано, ти знаєш це пречудово".

Десь за два дні медсестра Коплінґ прийшла до Джорджа з дуже серйозним обличчям.

"Чи не зайшли б ви до місіс Прічард? Вона одержала якогось листа, що дуже її засмутив".

Він застав дружину з листом у руці. Вона простягла його.

"Візьми, прочитай", — сказала вона.

Джордж прочитав листа. Він був написаний на аркуші паперу, густо напахченому парфумами, а літери були великі й чорні.

"Я бачила майбутнє. Остерігаю вас, поки не пізно. Бійтеся Повного Місяця. Синій Первоцвіт означає Застереження; Синя Мальва означає Небезпеку; Синя Квітка Герані означає Смерть..."

Уже готовий зареготати, Джордж перехопив погляд медсестри Коплінґ. Вона зробила швидкий застережний жест. Він сказав без особливої впевненості в голосі:

"Ця жінка, певно, хоче налякати тебе, Мері. А крім того, не існує таких рослин, як синій первоцвіт і синя квітка герані".

Але місіс Прічард розплакалась і сказала, що її дні полічені. Медсестра Коплінґ вийшла з Джорджем за двері.

"Яка нісенітниця!" — вибухнув він.

"Мабуть, що так".

Щось у тоні медсестри вразило його, і він здивовано витріщився на неї:

"Сподіваюся, сестро, ви не вірите..."

"Ні, ні, містере Прічард, я не вірю, що майбутнє можна вгадати, — це нісенітниця. Мене бентежить інше — навіщо вона надіслала цей лист. Провісниці майбутнього зазвичай нічого не провіщають без користі для себе. А ця жінка, схоже, намагається налякати місіс Прічард без вигоди для себе. Я не бачу в цьому ніякого глузду. І ще одне мене непокоїть..."

"Так?"

"Місіс Прічард каже, у неї виникло слабке відчуття, ніби вона вже десь бачила цю Заріду".

"Ну, то й що?"

"Не подобається мені це, містере Прічард, ото й усе".

"Я не знав, що ви така забобонна, сестро".

"Я не забобонна, але відчуваю, коли відбувається щось підозріле".

Після цієї розмови минуло десь чотири дні, коли трапився перший інцидент. Щоб ви ліпше його зрозуміли, я опишу вам кімнату місіс Прічард...

— Дай-но ліпше я це зроблю, — урвала його місіс Бентрі. — Вона була обклеєна тими новими шпалерами, на яких малюють букети квітів, що утворюють такий собі квітчасто-трав'яний бордюр. Створюється такий ефект, ніби ти в саду, але квіти там підібрані досить-таки недоречно. Я хочу сказати, вони просто не можуть цвісти одночасно...

— Не дозволяй, щоб пристрасть до садової акуратності підкорила собі всі твої інші почуття, Доллі, — сказав її чоловік. — Усі ми знаємо, що ти великий ентузіаст садівництва.

— Але ж це абсурд, — запротестувала місіс Бентрі. — Об'єднати в один букет проліски, нарциси, люпин, мальви й айстри.

— Так, це дуже ненауково, — сказав сер Генрі. — Але розповідайте далі свою історію.

— Так от серед тих об'єднаних у великі букети квітів були й квіти первоцвіту, пучки жовтих і рожевих квітів первоцвіту, але далі, Артуре, то вже твоя історія...

Полковник Бентрі підхопив розповідь:

— Одного ранку місіс Прічард з усієї сили смикнула за шворку дзвінка. Усі, хто був у домі, прибігли до неї — думали, вона помирає; аж ніяк. Вона була страшенно збуджена й показувала на шпалери; і там справді була одна синя квітка первоцвіту посеред інших...

— Ой! — скрикнула міс Гел'єр. — Як страшно!

— Постало запитання: а може, ця синя квітка була там завжди? Цю думку висловили Джордж і медсестра. Але місіс Прічард нізащо не хотіла погодитися з цим. Раніше вона ніколи не помічала її й помітила лише сьогодні вранці, а минулої ночі був повний місяць. Вона була вкрай схвильована й стривожена.

— Я зустріла Джорджа Прічарда в той самий день, і він мені розповів про це, — сказала місіс Бентрі. — Пішла навідати місіс Прічард і доклала всіх зусиль, щоб перетворити все на сміх, але без жодного успіху. Я пішла від неї неабияк стурбована, і пам'ятаю, що зустріла тоді Джін Інстоу й розповіла їй про все. Джін — дивна дівчина. Вона сказала: "Вона

й справді цим засмучена?" Я сказала їй, що, на мою думку, бідолашна жінка цілком може померти від страху — вона справді була ненормально забобонною.

Пам'ятаю, як Джін приголомшила мене своїми наступними словами. Вона сказала: "Але ж це, можливо, буде й на краще, хіба не так?" І вона сказала це так холоднокровно, таким прозаїчним тоном, що я була, можна сказати... шокована. Я знаю, сьогодні модно бути брутальним і не приховувати почуттів, які годиться приховувати, та я ніколи до цього не звикну. Джін усміхнулася до мене дивною усмішкою й сказала: "Вам не подобаються мої слова, але ж це правда. Яку користь має місіс Прічард зі свого життя для себе? Ніякої. А для Джорджа Прічарда — це пекло. Якби його дружина перелякалася насмерть, це було б найрадіснішою подією в його житті". Я сказала: "Джордж завжди ставиться до неї надзвичайно добре". А вона мені відповіла: "Атож, і він заслуговує на винагороду, бідолашний. Він дуже привабливий чоловік, Джордж Прічард. Так думала й остання медсестра — та, що була дуже вродливою, — як же було її прізвище? Карстерс. Саме це й стало причиною її сварки з місіс Прічард".

Мені дуже не сподобалося, коли я почула такі слова від Джін. І не дивно, що це наштовхувало на певні думки...

І місіс Бентрі замовкла зі значущим виразом обличчя.

— Нічого дивного, моя люба, — лагідно зауважила міс Марпл. — Так завжди буває. А ця міс Інстоу вродлива дівчина? Мабуть, вона грає в гольф?

— Так. Вона добре грає в усі ігри. І дуже гарна на вроду, приваблива, з гладенькою та здоровою шкірою та приємними спокійними синіми очима. Безперечно, ми завжди відчували, що вона й Джордж Прічард — я маю на увазі, якби справи склались інакше, — надзвичайно підходять одне одному.

— І вони були друзями? — запитала міс Марпл.

— О так. Великими друзями.

— Чи не здається тобі, Доллі, — запитав полковник Бентрі жалібним голосом, — що ти могла б дозволити мені розповідати мою історію далі?

— Артурові, — сказала місіс Бентрі смиренним голосом, — кортить повернутися до своїх привидів.

— Решту цієї історії я почув від самого Джорджа, — провадив полковник. — Не випадало сумніватися, що місіс Прічард під кінець наступного місяця була перелякана не на жарт. Вона позначила в календарі день, коли місяць мав бути повним, і напередодні ввечері покликала медсестру та Джорджа до своєї спальні й попросила обох уважно оглянути шпалери. Там були рожеві й червоні мальви, але синьої квітки серед них не було. Коли Джордж вийшов із кімнати, вона замкнула двері.

— А вранці на стіні з'явилася велика синя квітка мальви, — весело сказала міс Гел'єр.

— Саме так, — підтвердив полковник Бентрі. — Або, принаймні, майже так. Одна квітка мальви, якраз над її головою, набула синьої барви. Джордж був приголомшений, але що більше він почував себе приголомшеним, то рішучіше відмовлявся сприймати все це серйозно. Наполягав на тому, що то звичайнісінький розіграш. Він відмовлявся брати до уваги той факт, що двері всю ніч були замкнені й що місіс Прічард відкрила переміну ще до того, як дозволила ввійти до себе будь-кому — навіть медсестрі Коплінґ.

Джордж був приголомшений, але це лише спонукало його з іще більшою рішучістю не дослухатися до міркувань здорового глузду. Його дружина хотіла покинути дім, але він їй не дозволяв. Уперше у своєму

житті він був схильний повірити в надприродне, але визнавати цього не хотів. Зазвичай він поступався дружині, але тепер не збирався цього робити. Мері не повинна виставляти себе ідіоткою, повторював він. Усе це диявольська нісенітниця, більш нічого.

Так минув і наступний місяць. Місіс Прічард протестувала менше, ніж можна було сподіватися. Я думаю, вона була надто забобонна й не вірила в те, що своєї долі можна уникнути. Вона повторювала знову й знову: "Синя квітка первоцвіту — застереження. Синя квітка мальви — небезпека. Синя квітка герані — смерть". І дивилася на букет рожево-червоних квітів герані, який був зовсім близько від її ліжка.

Ситуація ставала дедалі напруженішою. Навіть медсестра не змогла вберегтися від тієї інфекції. За два дні до повного місяця вона підійшла до Джорджа й попросила його забрати кудись місіс Прічард із цього дому. Джордж розсердився.

"Навіть якщо всі квіти на тій клятій стіні перетворяться на синіх чортів, це не зможе нікого вбити!" — вигукнув він.

"Зможе. Люди вже не раз помирали від шоку".

"Дурниці", — сказав Джордж.

Джордж завжди відзначався впертістю. Він нікому не дозволяв керувати собою. Мені здається, він плекав потаємну думку, що його дружина якось сама влаштовувала ті зміни й то був якийсь її істеричний і божевільний план.

І ось настала фатальна ніч. Місіс Прічард замкнула двері, як завжди. Вона була дуже спокійна — у якомусь майже екзальтованому стані розуму. Медсестра була стурбована її станом: вона хотіла дати їй стимулятор, зробити укол стрихніну, але місіс Прічард відмовилась.

Можна було подумати, що, певним чином, вона відчувала втіху. Принаймні так сказав Джордж.

— Я думаю, так воно й було, — сказала місіс Бентрі. — Адже вся атмосфера навколо тих подій була просякнута дивними чарами.

Наступного ранку не було нестямного дзеленчання дзвінка. Місіс Прічард зазвичай прокидалася близько восьмої. О пів на дев'яту дзвінка від неї досі не було, і медсестра гучно постукала в її двері. Не одержавши відповіді, вона знайшла Джорджа й наполягла на тому, щоб виламати двері. Вони зробили це, підважившиїх долотом.

Один погляд на нерухоме тіло в ліжку був достатнім для медсестри Коплінґ. Вона послала Джорджа, щоб той зателефонував лікареві, але було вже пізно. Місіс Прічард, сказав він, була мертва вже щонайменше вісім годин. Її пахучі солі лежали на ліжку біля її руки, а на стіні, поруч із нею, одна з рожево-червоних квіток герані тепер мала яскравий і глибокий синій колір.

— Який жах! — сказала міс Гел'єр, затремтівши.

Сер Генрі спохмурнів.

— І ніяких додаткових подробиць?

Полковник Бентрі похитав головою, але місіс Бентрі швидко сказала:

— Газ.

— А що там газ? — запитав сер Генрі.

— Коли прийшов лікар, у кімнаті відчувався легкий запах газу, і звісно, він виявив, що газовий кран каміна був не дуже туго закручений,

але ця слабинка була надто незначною й не могла спричинити нічого серйозного.

— А хіба містер Прічард і медсестра не помітили цього, коли ввійшли до кімнати першими?

— Сестра сказала, що відчула легкий запах. Джордж сказав, що газу він не помітив, але пережив якесь дивне й гнітюче почуття; він пояснив його потрясінням — і, можливо, так воно й було. У всякому разі, говорити про отруєння газом не доводилося. Запах був ледь помітний.

— І на цьому ваша історія закінчується?

— Ні, не закінчується. Так чи інак, а було чимало розмов. Слуги, самі розумієте, багато чого підслухали — вони, наприклад, чули, як місіс Прічард казала чоловікові, що він ненавидить її і глузуватиме з неї навіть тоді, коли вона помиратиме. Підслухали вони й кілька інших фраз, сказаних уже пізніше. Так, одного дня вона заявила, коли він категорично відмовився переїхати з цього дому: "Ну, гаразд, але коли я помру, то, сподіваюся, кожен зрозуміє, що ти мене вбив". На своє лихо, за день до її смерті він готував отруту, щоб знищити бур'яни на доріжках саду. Один із молодших служників помітив його за цією роботою й бачив, як він потім поніс склянку з гарячим молоком для дружини.

Чутки поширювались, і звинувачення лунали дедалі частіше. Лікар видав посвідчення про смерть — я не знаю точно, в яких термінах: шок, непритомність, серцевий напад та інші медичні формули, які багато не означали. Проте бідолашна жінка не пролежала в могилі й одного місяця, як було подано й задоволено заяву про ексгумацію тіла.

— І результати розтину нічого не дали, я пригадую, — серйозним голосом сказав сер Генрі. — Один із тих небагатьох випадків, коли дим буває без вогню.

— Уся історія здається справді дуже дивною, — сказала місіс Бентрі. — Наприклад, згадаймо про провісницю майбутнього, про Заріду. За тією адресою, за якою вона нібито проживала, ніхто ніколи не чув про таку особу!

— Вона з'явилася лише один раз — з'явилася, можна сказати, нізвідки, — підхопив її чоловік. — З якогось синього мороку, авжеж із синього, з якого ж іще!

— А крім того, — провадила місіс Бентрі, — маленька медсестра Кастерс, котра нібито рекомендувала її, як з'ясувалося, ніколи навіть не чула про неї.

Вони подивились одне на одного.

— Дуже таємнича історія, — сказав доктор Ллойд. — Тут можна лише висловлювати здогади. Але сказати щось напевне...

І він похитав головою.

— Містер Прічард одружився з міс Інстоу? — запитала міс Марпл своїм лагідним голосом.

— А чому ви про це запитуєте? — поцікавився сер Генрі.

Міс Марпл широко розплющила свої лагідні сині очі.

— Мені це здається дуже важливим, — сказала вона. — Вони одружились?

Полковник Бентрі похитав головою.

— Сказати правду, ми чекали чогось подібного… Але відтоді минуло вже півтора року. Я не думаю, що вони навіть бачать одне одного часто.

— Це важливо, — сказала міс Марпл. — Дуже важливо.

— Тоді ви думаєте те саме, що й я, — промовила місіс Бентрі. — Ви думаєте…

— Ні, Доллі, — заперечив її чоловік. — Ти не маєш жодних підстав говорити те, що ти хочеш зараз сказати. Не годиться звинувачувати людей, не маючи проти них навіть слабенького доказу.

— Не будь таким… не будь таким схожим на чоловіка, Артуре. Чоловіки завжди бояться сказати нехай там що. Як би воно не було, а це лише припущення, яке залишиться між нами. Це лише моя дика й фантастична ідея, що, можливо — лише можливо, — Джін Інстоу перевдяглася в провісницю майбутнього. Зрештою, вона могла зробити це задля жарту. Я жодної миті не припускаю, що вона замислила погане. Але припустімо, вона так зробила, й припустімо, що в місіс Прічард вистачило дурості померти з переляку, адже саме про це подумала й міс Марпл, чи не так?

— Ні, моя люба, не зовсім так, — сказала міс Марпл. — Розумієте, якби я хотіла когось убити — хоч, звичайно, така думка не могла б навідати мене, хай навіть на одну хвилину, бо вбивати людей — велике зло, а крім того я не люблю вбивати, хай навіть це будуть оси, хоч і розумію, що вбивати їх треба, і я певна, садівник робить це так гуманно, наскільки можливо. Дайте-но пригадати, про що ж я говорила?

— Якби ви хотіли когось убити… — підказав їй сер Генрі.

— О, так. Отже, якби я хотіла когось убити, я ніколи б не стала покладати свої надії на успіх на переляк. Я знаю, у книжках часто пишуть про те, як люди помирають від переляку, але в реальному житті

так буває рідко, і найнервовіші люди іноді виявляються набагато хоробрішими, ніж ми їх собі уявляємо. Я обрала б якийсь набагато конкретніший і певніший спосіб і добре б обміркувала план його застосування.

— Міс Марпл, — сказав сер Генрі, — ви мене лякаєте. Я сподіваюсь, у вас ніколи не виникне бажання усунути мене. Ваш план був би досконалим.

Міс Марпл подивилася на нього докірливим поглядом.

— Мені здавалося, я дала добре зрозуміти, що в мене ніколи не виникне такої підлої думки, — сказала вона. — Ні, я просто намагалася поставити себе на місце… е… е… однієї особи.

— Ви маєте на увазі Джорджа Прічарда? — запитав полковник Бентрі. — Я ніколи не подумав би так про Джорджа, але, якщо хочете знати, навіть медична сестра вважає це за можливе. Я зустрівся з нею десь через місяць після тих подій, саме тоді, коли робили ексгумацію тіла. Вона не знає, як це було зроблено — власне, вона не сказала мені, що знає, — але було очевидно, що вона вважає Джорджа певним чином відповідальним за смерть дружини. Вона була переконана в цьому.

— А знаєте, — сказав доктор Ллойд, — можливо, вона не так уже й помилялася. Річ у тому, що сестра часто знає. Вона нічого не може сказати — у неї немає доказів, — але вона знає.

Сер Генрі нахилився вперед.

— Говоріть далі, міс Марпл, — сказав він, намагаючись надати своєму голосу переконливого звучання. — Ми всі блукаємо в темряві непевних здогадів. Ви не хочете розповісти нам, як усе насправді було?

Міс Марпл стрепенулася й почервоніла.

— Перепрошую, — сказала вона. — Я саме думала про нашу патронажну сестру. Це надзвичайно складна проблема.

— Складніша, аніж проблема синьої квітки герані?

— Насправді все залежало від первоцвіту, — сказала міс Марпл. — Місіс Бентрі сказала, вони були жовтими й рожевими. Якщо рожева квітка первоцвіту перетворилася на синю, тоді все збігається досконало. Але якщо то була жовта квітка…

— То була рожева квітка, — сказала місіс Бентрі.

Вона втупила погляд у міс Марпл. Усі вони втупили в неї погляди.

— У такому разі все трапилось так, як я й припускала, — сказала міс Марпл. Вона з жалем похитала головою. — І сезон ос, і все таке. І, звичайно ж, газ.

— Це, либонь, вам нагадує одну з численних сільських трагедій? — запитав сер Генрі.

— Ідеться не про трагедії, — сказала міс Марпл. — І, безперечно, не про щось злочинне. Але це трохи нагадує мені про ту проблему, яку ми маємо з патронажною сестрою. Зрештою, медичні сестри — теж люди, і нехай навіть вони мають бути бездоганно коректними у своїй поведінці, й носити ті незручні комірці, й підтримувати постійні тісні взаємини з родиною, чи повинні ми дивуватися, що з ними теж іноді буває щось не так?

Сера Генрі зненацька осяяло.

— Ви говорите про медсестру Карстерс?

— Ні. Не про медсестру Карстерс. Про медсестру Коплінґ. Ви ж розумієте, вона вже раніше була в цьому домі й дуже прихилилася до містера Прічарда, котрий, як ви кажете, є вельми привабливим чоловіком. Вона, певно, думала, бідолашна, — гаразд, не будемо в це заглиблюватися. Я не думаю, що вона знала про міс Інстоу, і, звісно, після того як вона про неї довідалася, це налаштувало її проти нього, і вона вирішила завдати якнайбільшої шкоди, якої тільки могла завдати. Звичайно ж, лист відразу її виказав, чи не так?

— Який лист?

— Той, якого вона написала провісниці майбутнього на прохання місіс Прічард, і провісниця майбутнього нібито прийшла у відповідь на цей лист. Але згодом з'ясувалося, що така особа за тією адресою не проживає. Це вже очевидний доказ, що сестра Коплінґ причетна до цієї справи. Вона тільки вдала, ніби пише листа — тож хіба не очевидно, що саме вона була провісницею майбутнього?

— Мені й на думку не спало звернути увагу на лист, — сказав сер Генрі. — А це справді надзвичайно важлива деталь — тут сумніватися не випадає.

— Це був досить сміливий крок, — сказала міс Марпл, — адже місіс Прічард могла впізнати її попри маскування, — хоча, звісно, якби вона впізнала її, то медсестра сказала б, що то був жарт.

— А що ви мали на увазі, — запитав сер Генрі, коли сказали, що якби ви були особою, яка задумала вбивство, то не покладалися б на те, що смерть настане внаслідок переляку?

— Такий метод не давав би гарантії, — сказала міс Марпл. — Ні, я думаю, що застереження та сині квіти були, якщо мені буде дозволено скористатися військовим терміном, — вона збентежено засміялася, — лише камуфляжем.

— А що ж відбулося насправді?

— Я знаю, — сказала міс Марпл тоном вибачення, — що занадто багато уваги приділяю осам. Бідолашні створіння, яких убивають тисячами — і зазвичай це відбувається погожого літнього дня. Але пам'ятаю, як подумала, коли побачила, як садівник вимахує пляшкою з розчином ціанистого калію, наскільки та пляшка була схожа на пляшку з пахучими солями. І якби ціанистий калій поклали в пляшку, призначену для пахучих солей і замінили нею пляшку справжню… а ми знаємо, як часто бідолашна леді мала звичай нюхати свої пахучі солі. Потім, звичайно, коли містер Прічард пішов телефонувати лікарю, медсестра замінила пляшку з ціанистим калієм справжньою пляшкою з лікувальними солями й легенько відкрутила газовий кран, щоб приглушити запах мигдалю на випадок, якби хтось відчув щось не те, а я не раз чула, що ціанід не залишає по собі ніякого сліду, якщо спливе певний час. Але, звісно, я можу й помилятись, і в пляшці міг бути не ціанистий калій, а щось зовсім інше, але яка, зрештою, різниця?

Міс Марпл зробила паузу, щоб перевести дух.

Джейн Гел'єр нахилилася вперед і запитала:

— Але синя квітка герані та інші квіти?

— Медсестри завжди мають лакмусовий папір, ви ж про це знаєте? — сказала міс Марпл. — Він їм потрібний для деяких перевірок. Це не дуже приємна тема, і ми не станемо на ній затримуватися. — Вона злегка зашарілася. — Синє стає червоним під дією кислот, а червоне синім — під дією лугів. Дуже легко наліпити червоний лакмусовий папірець на червону квітку — поблизу від ліжка, звичайно. А потім, коли бідолашна леді понюхала свої пахучі солі, густі випари аміаку перефарбували його в синій колір. Слід визнати, що задум був надзвичайно дотепний. Звісно, що квітка герані не була синьою, коли вони вперше забігли до кімнати, — але ніхто тоді на це не звернув

уваги. Зміну кольору помітили лише згодом. Коли сестра замінила пляшки, вона потримала хлорид амонію біля самих шпалер протягом хвилини чи двох, я думаю.

— Таке враження, ніби ви там були, міс Марпл, — сказав сер Генрі.

— Що мене турбує, — сказала міс Марпл, — то це доля бідолашного містера Прічарда та тієї милої дівчини, міс Інстоу. Мабуть, вони підозрюють одне одного й тому не хочуть зустрічатись — а життя таке коротке.

Вона похитала головою.

— Вам не слід турбуватися, — сказав сер Генрі. — Я можу повідомити вам дещо цікаве. Одну медсестру було заарештовано за звинуваченням у вбивстві літнього пацієнта, котрий заповів їй спадщину. Вона зробила це, замінивши його нюхальні солі ціаністим калієм. Медсестра Коплінґ вирішила повторити той самий трюк. Треба, щоб міс Інстоу та містер Прічард не мали жодних сумнівів щодо істинного вбивці.

— Хіба ж не чудово? — вигукнула міс Марпл. — Я маю на увазі не вбивство, звичайно. Це якраз дуже сумно й показує, скільки ще підлоти ми маємо у світі, але ми не повинні їй піддаватися — до речі, я згадала принагідно, що мені треба закінчити свою невеличку розмову з доктором Ллойдом про нашу сільську медсестру.

Розділ восьмий

КОМПАНЬЙОНКА

— А тепер ви, докторе Ллойд, — сказала міс Гел'єр. — Чи вам відомі якісь моторошні історії?

Вона всміхнулася йому — усмішкою, яка щовечора чарувала театральну публіку. Джейн Гел'єр часто називали найгарнішою жінкою в Англії, і її заздрісні колеги по фаху мали звичай казати одне одному: "Звичайно ж, Джейн ніяка не актриса. Сама вона не вміє грати — якщо ви розумієте, про що я кажу. Грають її очі!"

І погляд цих очей тепер був благально спрямований на літнього, уже посивілого парубка, який протягом останніх п'ятьох років лікував хвороби людей, що проживали в селі Сент-Мері-Мід.

Неусвідомленим рухом лікар обсмикнув свою камізельку (що останнім часом стала йому до незручності тісною) і став поквапно нишпорити у своїх мізках, щоб не розчарувати миле створіння, котре звернулося до нього з такою довірою.

— У мене таке відчуття, — замріяно промовила Джейн, — що я сьогодні купатимусь у злочинах.

— Це чудове відчуття, — сказав полковник Бентрі, чоловік, чиїм гостем вона була. — Справді чудове. — І засміявся гучним і щирим солдатським сміхом. — Ти зі мною згодна, Доллі?

Його дружина, якій так несподівано нагадали про її світські обов'язки (вона саме подумки прикидала, де розташувати свої весняні клумби) з ентузіазмом погодилась:

— Звісно, чудово, — сказала вона цілком щиро, хоч і не знала, про що йдеться. — Я завжди так думала.

— Невже ви й справді так думали, моя люба? — сказала стара міс Марпл, і її очі іронічно зблиснули.

— Ви знаєте, міс Гел'єр, у нас у Сент-Мері-Мід не так багато відбувається подій моторошних, а ще менше — кримінальних, — сказав доктор Ллойд.

— Ви мене дивуєте, — озвався сер Генрі Клітерінґ. Відставний комісар Скотленд-Ярду обернувся до міс Марпл. — Я завжди думав, що, судячи з розповідей нашого друга, який сидить тут із нами, Сент-Мері-Мід — справжнє кубло злочинів і пороків.

— О, сер Генрі! — запротестувала міс Марпл, і червоні плями проступили на її щоках. — Я певна, що ніколи нічого подібного не казала. Я казала тільки, що людська природа в селі така сама, як і де завгодно, але там людина має більше нагод і дозвілля спостерігати все це з близької відстані.

— Але ви не завжди жили там, — сказала Джейн Гел'єр, усе ще звертаючись до лікаря. — Вам доводилося бувати в багатьох найекзотичніших місцях світу — місцях, де незвичайні події відбуваються!

— Це так, звісно, — промовив доктор Ллойд, усе ще гарячково міркуючи. — Так, звичайно... Так... Ага! Ось воно — я знайшов!

І відкинувся на спинку стільця, зітхнувши з полегкістю.

— Це сталося багато років тому — і я майже про все забув. Але факти були справді дивними — дуже дивними, скажу вам. І випадковий збіг обставин, який дав ключ мені до рук, був теж дивним.

Міс Гел'єр підсунулася разом зі своїм стільцем ближче до нього, наклала на губи трошки помади й наготувалася слухати. Інші також обернули до нього зацікавлені обличчя.

— Не знаю, чи комусь із вас доводилося бувати на Канарських островах, — почав лікар.

— Вони мають бути чудовими, — сказала Джейн Гел'єр. — Вони в південних морях, чи не так? Чи в Середземному морі?

— Я побував там на своєму шляху до Південної Африки, — сказав полковник. — Вершина гори Тенеріфе — чудове видовище, коли за нею сідає призахідне сонце.

— Випадок, про який я хочу вам розповісти, стався на острові Ґран-Канарія, а не на Тенеріфе. Відтоді минуло вже чимало років. У мене тоді дуже погіршилося здоров'я, і я мусив покинути свою практику в Англії та поїхати за кордон. Я практикував у Лас-Пальмасі, головному місті на острові Ґран-Канарія. У багатьох відношеннях я дуже втішався тамтешнім життям. М'який і сонячний клімат, чудові умови для купання (а я справжній ентузіаст купання) та серфінґу, морське життя порту приваблювали мене. Кораблі з усього світу зупинялися в Лас-Пальмасі. Я мав звичай щоранку прогулюватися по молу, опанований набагато більшою цікавістю, аніж будь-яка представниця прекрасної статі, що прогулюється по вулиці між крамницями капелюшків.

Як я вже сказав, кораблі з усього світу заходять до Лас-Пальмаса. Іноді вони зупиняються там на кілька годин, іноді — на день або два. У тамтешньому найбільшому готелі, який називається "Метрополь", ви побачите людей усіх рас і національностей — таких собі перелітних птахів. Навіть люди, котрі добираються до Тенеріфе, зазвичай зупиняються на кілька днів там, перш ніж перетнути широку морську протоку, що відокремлює Ґран-Канарію від сусіднього острова.

Моя історія починається там, у готелі "Метрополь", одного четвергового вечора в січні. Саме були танці, а я та мій приятель сиділи за невеличким столом і спостерігали за сценою. Ми зауважили досить велике вкраплення англійців і представників інших національностей,

але більшість танцюристів були іспанцями; а коли оркестр заграв танго, то в танцювальне коло вийшли лише з півдесятка пар інших національностей. Усі вони танцювали добре, і ми сиділи та милувалися цією картиною. Одна жінка стала особливим предметом нашого захвату. Висока, вродлива й гнучка, вона рухалася з грацією напівприрученої самиці леопарда. Від неї віяло якоюсь небезпекою. Я сказав так своєму другові, і він погодився.

"Такі жінки, як ця, — сказав він, — неодмінно мають свою історію. Життя не може їх оминути".

"Краса — мабуть, дуже небезпечне надбання", — зауважив я.

"Справа не тільки в красі, — заперечив він. — Тут є й щось інше. Подивися на неї знову. Навколо цієї жінки або з її вини неодмінно має щось відбуватися. Як я вже сказав, життя просто не може її оминути. Дивні й загадкові події завжди супроводжуватимуть її. Досить подивитися на неї, щоб це зрозуміти".

Він помовчав, а тоді з усмішкою додав:

— Так само, як, глянувши на отих двох жінок, ти відразу зрозумієш, що з ними нічого надзвичайного статися не може. Вони створені для безпечного та безподійного існування.

Я простежив за його поглядом. Дві жінки, яких він мав на увазі, щойно сюди прибули — голандський пароплав компанії Ллойд причалив у порту цього вечора, і його пасажири тільки-но почали з'являтися в ресторані.

Коли я подивився на тих двох жінок, то відразу зрозумів, що хотів сказати мій товариш. То були дві англійські леді — досконало милі та люб'язні англійки, котрі подорожують світом і яких ми часто зустрічаємо за кордоном, їхній вік, я сказав би, наближався до сорока років. Одна з

них була русява й трошки — зовсім трошки — занадто повна. Друга була чорнява й трошки — знову ж таки зовсім трошки — схильна до кощавості. Вони, як то кажуть, належали до тієї породи жінок, що добре збереглись, одягнені в скромні й добре скроєні твідові костюми й невинні щодо будь-яких зловживань косметикою. Вони мали той вигляд спокійної впевненості, право на яку належить англійським жінкам від народження. У жодній із них не можна було помітити нічого незвичайного. Вони були точно такі, як і тисячі їхніх сестер. Вони, безперечно, побачать усе, що мають намір побачити, за допомогою путівників Бедекера й будуть сліпі до всього іншого. Вони навідуватимуться до англійських бібліотек і відвідуватимуть англіканську церкву повсюди, де їм доведеться побувати, і було дуже ймовірно, що одна з них або й обидві трохи малюватимуть. І, як слушно сказав мій друг, нічого загадкового чи незвичайного не може трапитись ані з першою, ані з другою, якщо навіть вони об'їдуть половину світу. Я перестав дивитися на них і знову спрямував свій погляд на нашу гнучку іспанку з її примруженими, палаючими очима — і усмішка заграла на моїх губах.

— Бідолашні, — сказала Джейн Гел'єр, співчутливо зітхнувши. — Я вважаю дурними тих людей, які не домагаються в житті всього, на що вони спроможні. Наприклад, та жінка з Бонд-стрит, — Валентина, — ну, хіба ж вона не чудова? Навіть Одрі Денмен захоплюється нею — а чи бачили ви Одрі у виставі "Крок униз"? У першому акті вона там грає школярку — і грає бездоганно. А їй же ніхто не дасть менше, як п'ятдесят, а зовсім недавно я випадково довідалася, що насправді їй уже під шістдесят.

— Розповідайте далі, — сказала місіс Бентрі, звертаючись до доктора Ллойда. — Мені подобаються історії про гнучких іспанських танцюристок. Це допомагає мені забути, яка я стара й товста.

— Даруйте мені, — сказав доктор Ллойд тоном вибачення, — але насправді моя історія не про іспанську жінку.

— Справді?

— Справді. Як потім з'ясувалося, я та мій друг помилялись. У житті тієї іспанської красуні не було нічого цікавого. Вона вийшла заміж за клерка з кораблебудівельної контори, і на той час, коли я покинув острів, уже народила п'ятьох дітей і дуже погладшала.

— Те саме було й із дочкою Ізраела Петерса, — втрутилася до розмови міс Марпл. — Тією самою, яка стала виступати на сцені й мала такі гарні ноги, що їй доручили грати головну чоловічу роль у пантомімі. Усі вже стали казати, що з неї не буде пуття, але вона одружилася з комівояжером і пречудово влаштувала своє життя.

— Сільські паралелі, — тихо прошепотів сер Генрі.

— Отже, моя історія не про красуню іспанку, — повів далі доктор Ллойд. — Моя історія про двох англійських дам.

— З ними щось сталося? — злякано вигукнула міс Гел'єр.

— Із ними справді дещо сталось — і вже наступного дня.

— Ну ж бо, ну ж бо, — підбадьорливо промовила місіс Бентрі.

— Із чистої цікавості, виходячи того вечора з готелю, я зазирнув у реєстраційну книгу. Я досить легко знайшов там прізвища й імена двох англійок. Міс Мері Бартон і міс Емі Дерент із Літл-Педокс, Котон-Вієр, графство Бекінґемшир. Мені тоді навіть на думку не спало, що незабаром я знову зустрінуся з власницями цих імен — і за яких трагічних обставин!

Наступного дня я домовився з друзями влаштувати пікнік. Ми мали намір перетнути острів на автомобілі, забравши із собою свій обід, і розташуватися в місці, яке називалося (якщо я правильно пам'ятаю, бо

це було досить-таки давно) Лас-Ньєвес, на березі невеликої затишної затоки, де ми могли б скупатися, якби нам захотілося. Ми сумлінно виконали свою програму, та оскільки виїхали досить пізно, то влаштували свій пікнік напівдорозі, а вже потім поїхали далі, до Лас-Ньєвес, щоб скупатися там перед чаєм.

Коли ми наблизилися до пляжу, то відразу побачили, що там відбувається якась незвичайна метушня. Здавалося, все населення маленького села вибігло на берег. Як тільки вони побачили нас, то підбігли до автомобіля й почали збуджено розповідати про те, що трапилося. Наше знання іспанської мови було дуже недосконалим, і мені знадобилося кілька хвилин, щоб зрозуміти, але нарешті я зрозумів.

"Дві божевільні англійки прийшли сюди купатися, одна з них запливла надто далеко й почала тонути. Друга попливла до неї й намагалася допомогти їй, але знесилилась і теж би втопилася, якби один із наших чоловіків не виїхав на човні й не врятував її, але ту першу рятувати було вже пізно".

Як тільки я збагнув суть того, що сталося, то пропхався крізь натовп і поспішив на пляж. Спочатку я не впізнав двох жінок. Повнотіла особа в чорному трикотажному купальнику та в маленькій гумовій купальній шапочці, котра туго обтягувала їй голову, не заторкнула в мені жодної струни пам'яті, коли підвела погляд і тривожно подивилася на мене. Вона стояла навколішках біля тіла своєї подруги й досить невміло намагалася зробити їй штучне дихання. Коли я сказав їй, що є лікарем, вона зітхнула з полегкістю, і я відразу наказав їй негайно піти до одного з будинків, щоб там їй розтерли тіло й перевдягли в сухий одяг. Одна з жінок, які були в нашій компанії, пішла з нею. Щодо мене, то я довго й марно трудився, намагаючись повернути до життя другу жінку. Життя явно її покинуло, і, врешті-решт, я мусив припинити свої даремні зусилля.

Я приєднався до інших, які були в невеликому рибальському будинку, і там мені довелося повідомити свою сумну новину. Жінка, що

вижила, була тепер у своєму звичайному одязі, і я відразу впізнав у ній одну з тих, що прибули на острів учора ввечері. Вона вислухала сумну новину досить спокійно, і я зрозумів, що жах цієї події пригнітив усі її особисті почуття.

"Бідолашна Емі, — сказала вона. — Бідолашна, сердешна Емі. Їй так хотілося тут скупатися. І вона вміла плавати дуже добре. Я не можу цього зрозуміти. Що з нею трапилось, як ви гадаєте, докторе?"

"Можливо, судома. Ви не розкажете мені детальніше, як це було?"

"Ми плавали поруч протягом певного часу — може, хвилин двадцять. Потім я подумала, що мені час повертатись, але Емі захотіла запливти далі. Так вона й зробила, але раптом я почула її крик і зрозуміла, що вона кличе на допомогу. Я попливла до неї так швидко, як тільки могла. Вона ще була на поверхні, коли я підпливла до неї, але судомно вчепилася в мене, й ми обидві стали тонути. Якби не той чоловік, який підплив до нас на своєму човні, я теж утопилась би".

"Таке траплялося вже не раз, — сказав я. — Урятувати людину, яка йде на дно, — нелегка справа".

"Це так жахливо, — провадила міс Бартон. — Ми прибули тільки вчора й так раділи сонцю та своїй короткій відпустці. А тепер — ось така жахлива трагедія".

Я попросив її розповісти мені більше про мертву жінку, пояснивши, що зроблю для неї все можливе, але іспанська влада вимагатиме повної інформації. Вона виконала моє прохання досить охоче.

Небіжчиця міс Емі Дерент була її компаньйонкою й прийшла до неї близько п'яти місяців тому. Вони ладнали між собою дуже добре, але міс Дерент зовсім мало розповідала їй про своїх родичів. Вона залишилася сиротою в дуже ранньому віці, її виховав дядько, і вона почала

самостійно заробляти собі на життя, щойно їй виповнився двадцять один рік.

— Ось як воно було, — розповідав доктор Ллойд. Він помовчав і знову сказав, але цього разу з таким притиском, ніби вже закінчив свою розповідь. — Ось як воно було.

— Я не розумію, — сказала Джейн Гел'єр. — І це все? Я хочу сказати, це дуже трагічно, певно, що дуже трагічно, але я не бачу тут нічого такого, що я назвала б моторошним.

— Я думаю, буде продовження, — сказав сер Генрі.

— Так, — підтвердив доктор Ллойд, — продовження буде. Річ у тому, що вже тоді я помітив одну дивну річ. Звичайно ж, я розпитав усіх рибалок про те, що вони бачили. Адже вони були свідками тієї події. І одна жінка розповіла мені дивну історію. Тоді я звернув на неї мало уваги, але згодом вона мені пригадалася. Та жінка стверджувала, що міс Дерент не тонула, коли покликала свою компаньйонку. Ця остання підпливла до неї і, як розповіла жінка-свідок, вона навмисне тримала її голову під водою. Я тоді, повторюю, майже не звернув уваги на цю розповідь. То була надто фантастична історія, і такі події можуть здатися зовсім іншими, коли дивитися на них із берега. Можливо, міс Бартон хотіла, щоб її подруга знепритомніла, розуміючи, що коли та панічно вчепиться в неї, то це призведе до загибелі їх обох. Адже згідно з тією історією, яку розповіла іспанська жінка, виникало враження, ви ж розумієте… виникало враження, що міс Бартон свідомо намагалася втопити свою компаньйонку.

Як я вже вам сказав, у той день я майже не звернув уваги на ту розповідь. Але я згадав про неї пізніше. Наші великі труднощі полягали в тому, що було дуже важко здобути якісь відомості про ту жінку, Емі Дерент. Схоже, вона не мала ніяких родичів. Міс Бартон і я разом оглянули її речі. Ми знайшли там одну адресу й написали туди, але то

виявилася просто адреса кімнати, яку вона винайняла для зберігання своїх речей. Домовласниця не знала про неї нічого, вона бачила її лише того дня, коли здала їй кімнату. Міс Дерент тоді зазначила, що їй би хотілося мати бодай одне місце, яке вона могла б назвати своїм і куди вона могла б повернутися будь-якої хвилини. У тій кімнаті було кілька старих меблів, кілька неодмінних творів академічного живопису й валіза з клаптями матерії, купленими на розпродажах, але якихось особистих речей там не було. Вона сказала в розмові з домовласницею, що її батько й мати померли в Індії, коли вона була малою дитиною, та що виховав її дядько, який був священиком, але вона не знала, кому доводився він братом, матері чи батькові, тож прізвище навряд чи могло допомогти в пошуках її родичів.

У цьому не було нічого особливо таємничого, а лише цілковита невизначеність. Зрештою, у світі є чимало жінок, гордих і замкнених, що перебувають у точно такому становищі. Ми знайшли кілька фотографій серед її речей у Лас-Пальмасі — досить старих і злинялих, але вони були обрізані, щоб увійти в ті рамки, в які вони були вставлені, тож імені фотографа на них не було, і ми знайшли там також старий дагеротип із портретом, який належав, можливо, її матері, а ймовірніше, бабусі.

Вона принесла місіс Бартон дві рекомендації. Одна з них була підписана прізвищем, яке та давно забула, а друге змогла пригадати після певних зусиль. Воно виявилося прізвищем дами, котра жила тепер за кордоном, виїхавши до Австралії. Їй написали листа. Відповіді, звісно, довелося чекати довго, і я можу сказати, що коли вона надійшла, то користі з неї було дуже мало. Дама повідомила, що міс Дерент жила з нею як компаньйонка й виявилась надзвичайно корисною помічницею та чарівною жінкою, але вона нічого не знає ані про її приватні справи, ані про її родичів.

Ось так усе було — справді, нічого незвичайного, як я вже сказав. Були тільки дві речі, які вселяли мені певну занепокоєність. Ця Емі Дерент, про яку ніхто нічого не знав, і дивна історія, яку розповіла мені жінка з іспанського узбережжя. Але до цих двох дещо дивних фактів я

можу додати й третій. Коли я вперше нахилився над тілом і міс Бартон пішла геть у напрямку до рибальських хатин, вона озирнулася назад. Озирнулася назад із таким виразом обличчя, який я міг би описати лише як вираз гострої тривоги — якась болюча невпевненість, що закарбувалась у моєму мозкові.

Тоді цей погляд не здався мені якимсь незвичайним. Я приписав його жахливому потрясінню, адже вона щойно втратила подругу. Але, як ви, певно, розумієте, згодом я усвідомив, що взаємини між ними були дещо іншими, їх не поєднувала така вже глибока приязнь, і смерть компаньйонки не могла бути для міс Бартон жахливим і непоправним горем. Міс Бартон просто була прив'язана до Емі Дерент і приголомшена її раптовою смертю — більше нічого.

Тоді звідки ж той вираз гострої тривоги на її обличчі? Це запитання знов і знов поверталося до мене. Я не міг помилитися щодо того погляду. І майже всупереч моїй волі в моєму мозкові стала формуватися відповідь. А що, як та жінка з іспанського узбережжя розповіла правду? А що, як Мері Бартон свідомо й холоднокровно намагалася втопити Емі Дерент? Вона здійснила свій задум, надовго втримавши її голову під водою, водночас прикидаючись, ніби намагається її врятувати. З'являється чоловік у човні й витягує з води їх обох. Вони вдвох на пустельному пляжі, поблизу нікого нема. І тут з'являюся я — останнє, чого вона могла сподіватися. Лікар! Причому англійський лікар. Вона дуже добре знає, що навіть людей, які перебували під водою набагато довше, ніж Емі Дерент, вдавалося повернути до життя за допомогою штучного дихання. Але вона була змушена зіграти свою роль — піти геть, залишивши мене наодинці зі своєю жертвою. І коли вона обертається, щоб кинути на мене останній погляд, жахлива й гостра тривога відбивається на її обличчі. Чи не повернеться Емі Дерент до життя й не розповість те, що вона знає?

— Он як! — вигукнула Джейн Гел'єр. — Тепер я справді відчуваю моторошний страх!

Під таким кутом зору вся ця історія здавалася набагато зловіснішою, а особистість Емі Дерент набувала ще більшої таємничості. Хто була Емі Дерент? Чому вона, нічим не прикметна компаньйонка, що служила за гроші, мала загинути від рук жінки, котра взяла її на цю службу? Яка історія ховалася за тим фатальним купанням? Емі почала виконувати обов'язки компаньйонки міс Бартон лише кілька місяців тому. Мері Бартон узяла її з собою за кордон, і вже наступного дня після того, як вони висадилися на острів, де мали намір відпочивати, сталася трагедія. І вони обидві були приємними, звичайними й рафінованими англійками! Уся ця історія здавалася фантастичною, і я спробував переконати себе в тому, що так воно і є. Я надав надто велику волю своїй уяві.

— То ви так нічого й не зробили? — запитала міс Гел'єр.

— Моя люба юна леді, а що я міг би зробити? Ніяких доказів у мене не було. Більшість свідків розповіли ту саму історію, що й місіс Бартон. Я побудував усі свої підозри на нетривкому виразі тривоги, який, можливо, виник у моїй же уяві. Єдине, що я міг і що я зробив, — це подбати про те, щоб були здійснені якнайширші пошуки можливих родичів Емі Дерент. Коли я повернувся до Англії, то навіть відвідав домовласницю, в якої вона винаймала кімнату, з тими результатами, про які я вже вам розповів.

— Але ви відчували, що тут щось не так, — сказала міс Марпл.

Доктор Ллойд кивнув головою.

— Половину всього часу я відчував гострий сором за те, що в мене виникають такі думки. Хто я був, щоб підозрювати цю приємну англійську леді з витонченими манерами в підлому й холоднокровному вбивстві? Я докладав усіх зусиль, щоби бути з нею якомога люб'язнішим під час її короткого перебування на острові. Я допоміг їй розв'язати всі проблеми з іспанською владою. Як англієць, я зробив усе можливе, щоб

допомогти своїй співвітчизниці в чужій країні; а проте, я переконаний, вона знала, що я підозрюю її і ставлюся до неї вороже.

— А скільки часу вона була на острові? — запитала міс Марпл.

— Близько двох тижнів, якщо пам'ять мені не зраджує. Міс Дерент була похована там, і, здається, минуло днів десять, перш ніж міс Бартон сіла на корабель і відпливла назад, до Англії. Потрясіння трагічного випадку глибоко засмутило її, і вона відчувала, що не зможе провести зиму на островах, як планувала раніше. Так вона мені сказала.

— А вона справді здавалася глибоко засмученою? — запитала міс Марпл.

Доктор Ллойд завагався.

— Ну, я не думаю, що це якось відбилося на її зовнішньому вигляді, — сказав він обережно.

— Вона, наприклад, не розповніла? — запитала міс Марпл.

— Ви знаєте, просто дивовижно, що ви поставили таке запитання. Тепер, коли я повертаюся думкою назад, я думаю, ви маєте слушність. Вона — атож, і справді було схоже, що вона набирає вагу.

— Який жах, — сказала Джейн Гел'єр, затремтівши. — Це схоже… ніби людина гладшає, годуючись кров'ю своєї жертви.

— А проте, якщо подивитися на речі по-іншому, то я, можливо, несправедливий до неї, — провадив доктор Ллойд. — Вона, безперечно, сказала дещо, перш ніж покинути острів, що свідчило про зовсім інший стан духу. Існують, мені здається, люди, чия совість працює дуже повільно — яким потрібен час для того, щоб усвідомити всю страхітливість скоєного злочину.

Був вечір напередодні її відплиття з Канарських островів. Вона запросила мене до себе й дуже тепло подякувала мені за все, що я для неї зробив. Я, звичайно ж, принизив свої заслуги, сказав, що зробив лише те, що повинен був зробити за таких обставин і так далі, і таке інше. Після цього запала мовчанка, а потім пролунало несподіване запитання:

"Як ви думаєте, — запитала вона, — чи можна виправдати людину, яка бере виконання закону у свої руки?"

Я відповів, що це досить-таки складне запитання, але загалом я думаю, що ні. Закон є закон, і ми повинні підкорятися йому.

"Навіть тоді, коли він безпорадний?"

"Я не зовсім вас розумію".

"Це важко пояснити. Але бувають випадки, коли людина вдається до дій, які вважаються дуже поганими — які вважаються злочином, в інтересах добра й маючи на це поважні причини".

Я сухо відповів, що, мабуть, деякі злочинці виправдовують свої злочини в такий спосіб, і вона відсахнулася від мене.

"Але це жахливо, — прошепотіла вона. — Жахливо".

А потім, змінивши тон, попросила мене прописати їй якесь снодійне. Їй жодного разу не вдалося нормально поспати після того — тут вона на мить завагалася — після того жахливого потрясіння.

"А ви певні, що причина в цьому? Вас ніщо не турбує? Може, ви маєте якийсь тягар на душі?"

"Тягар на душі? Який тягар може бути на моїй душі?"

Її голос прозвучав сердито й підозріливо.

"Душевний неспокій іноді призводить до безсоння", — недбало відповів я.

Вона, здавалося, на мить замислилась.

"Ви маєте на увазі неспокій, який людина відчуває за своє майбутнє, чи неспокій за минуле, якого вже не зміниш?"

"Обидва".

"Але який сенс у тому, щоб терзати собі душу, думаючи про минуле? Ти однаково не зможеш його повернути. Тож не треба думати про нього. Не треба".

Я прописав їй легку снодійну мікстуру, попрощався й пішов. Ідучи від неї, я довго міркував над її словами:

"Ти однаково не зможеш його повернути". Чого повернути? Або кого?

Гадаю, остання наша розмова певною мірою підготувала мене до того, що мало статися. Я такого, звичайно, не сподівався, та коли воно сталося, не був здивований. Оскільки, як ви, думаю, вже зрозуміли, Мері Бартон справила на мене враження дуже совісної жінки — не слабкої грішниці, а жінки з переконаннями, схильної діяти так, як вони їй підказують, і яка не похитнеться у своїй рішучості, доки віритиме в них. Але в мене виникло враження, що під час нашої останньої розмови вона почала сумніватись у своїх переконаннях. Її останні слова підказали мені, — принаймні так мені здалося, — що вона почала відчувати перші слабкі ознаки того жахливого почуття, яке руйнує душі, — каяття.

Це сталося в Корнуолі, на невеличкому морському курорті, досить безлюдному в ту пору року. Були, — дайте-но мені пригадати, — якщо не помиляюся, останні дні березня. Я прочитав про це в газетах. В одному з невеличких готелів оселилася така собі міс Бартон. Вона була дуже дивною та якоюсь химерною у своїй поведінці. Це було помічено всіма. Уночі вона ходила туди-сюди по своїй кімнаті, щось бурмочучи сама до себе й не даючи спати людям, які жили в сусідніх номерах. Одного дня вона прийшла до священика та сказала, що має повідомити йому щось надзвичайно важливе. Вона сказала йому, що вчинила злочин. Потім, замість договорити до кінця, рвучко підхопилася на ноги й сказала, що прийде завтра. Священикові здалося, вона не зовсім у собі, і він не сприйняв її самозвинувачення серйозно.

Наступного ранку виявили, що в кімнаті, яку вона винаймала в готелі, її немає. Вона залишила записку, адресовану слідчому. Її зміст був таким:

Я збиралася поговорити вчора зі священиком, у всьому йому зізнатись, але вона не дозволила мені це зробити. Я можу спокутувати свою провину лише в один спосіб — життя за життя; і моє життя має закінчитися так само, як закінчилося її життя. Я теж повинна втопитись у глибокому морі. Я вірила в те, що мої дії були виправданими. Тепер я бачу, що це не так. Якщо я хочу, щоб Емі мене пробачила, я повинна прийти до неї. Нікого не звинувачуйте в моїй смерті.

Мері Бартон

Її одяг знайшли на пляжі невеликої затоки неподалік, і здавалось очевидним, що вона роздяглася там і рішуче попливла у відкрите море, де, як усі знали, була небезпечна течія, що могла віднести людину дуже далеко.

Тіла не знайшли, але через деякий час було видано дозвіл на засвідчення смерті. Вона була жінка багата, її статок оцінювали в сто

тисяч фунтів. Позаяк вона померла, не залишивши заповіту, то все відійшло її найближчим родичам — родині кузенів, які жили в Австралії. У газетах дуже коротко згадувалося про трагедію на Канарських островах, і висловлювалося припущення, що смерть міс Дерент негативно вплинула на здоровий глузд її подруги. Розслідування закінчилося типовим вердиктом: Самогубство внаслідок тимчасового розладу психіки.

Ось так упала завіса над трагедією Емі Дерент та Мері Бартон.

Запала довга мовчанка, а потім Джейн Гел'єр судомно хапнула ротом повітря.

— Але ви не повинні тут зупинятися — на найцікавішому місці. Розповідайте далі.

— Але ви ж розумієте, міс Гел'єр, це не детективний серіал. Це реальне життя; а реальне життя зупиняється там, де йому заманеться.

— Але я не хочу, щоб воно тут зупинилося, — сказала Джейн. — Я хочу знати, що було далі.

— Це якраз те місце, де ми повинні задіяти свої мізки, міс Гел'єр, — пояснив їй сер Генрі. — Чому Мері Бертон убила свою компаньйонку? Саме в цьому суть проблеми, яку доктор Ллойд поставив перед нами.

— Щодо цього, — сказала міс Гел'єр, — то вона могла вбити її з багатьох причин. Тобто — о, я не знаю. Та жінка могла діяти їй на нерви, або вона могла приревнувати її, щоправда, доктор Ллойд не згадував про чоловіків, але знаєте, коли люди подорожують на пароплаві — а втім, вам добре відомо, що розповідають про пароплави та про морські подорожі.

Міс Гел'єр замовкла, дещо засапавшись, і для публіки, яка її слухала, не залишилося причин сумніватись у тому, що зовнішні характеристики чарівної голівки Джейн набагато переважали її внутрішній вміст.

— Я змогла б висунути чимало здогадів, — сказала місіс Бентрі. — Але, думаю, що мушу обмежитись одним. Так от, я думаю, що батько міс Бартон заробив свої гроші на тому, що розорив батька Емі Дерент, отож Емі вирішила помститися. Ой, ні, адже все було навпаки. Як це нудно! Чому багатий працедавець убиває свого вбогого компаньйона? Я вже знаю, чому. Міс Бартон мала молодшого брата, який застрелився з кохання до Емі Дерент. Міс Бартон чекає свого часу. Емі потрапляє в скрутне матеріальне становище. Міс Бартон наймає її як команьйонку, везе на Канари й там здійснює свою помсту. Як вам така версія?

— Версія чудова, — сказав сер Генрі. — Але серед наших фактів ми не маємо доказу, що міс Бартон будь-коли мала молодшого брата.

— Ми логічно висновуємо цей доказ, — сказала місіс Бентрі. — Якби вона не мала молодшого брата, то не мала б мотиву. Тож вона мусила мати молодшого брата. Тепер ви зрозуміли, докторе Вотсон?

— Непогано, справді непогано, Доллі, — сказав її чоловік. — Але це тільки здогад.

— Звичайно, здогад, — погодилася місіс Бентрі. — Бо єдине, що ми можемо зробити, — пропонувати всілякі здогади. У нас немає ніяких ключів. Ну ж бо, мій любий, запропонуй тепер свій здогад.

— Присягаюся честю, я просто не знаю, що тут можна сказати. Але, думаю, є якась частка істини в припущенні міс Гел'єр, що вони ввійшли в конфлікт через якогось чоловіка. Повір мені, Доллі, то, певно, був якийсь високий священнослужитель. Вони обидві вигаптували йому ризу абощо, і він одягнув ту, яку вигаптувала для нього Емі Дерент, першою. Судячи з наступних подій, їхній конфлікт мав приблизно таку причину.

Адже перед самим кінцем вона пішла до священика. Жінки завжди втрачають тяму, побачивши вродливого священнослужителя. Ми знову й знову чуємо про щось подібне.

— Певно, я повинен дати більш вишукане пояснення, — сказав сер Генрі, — хоч і визнаю, що це також лише здогад. Моє пояснення полягає в тому, що міс Бартон завжди була несповна розуму. Подібних випадків буває набагато більше, аніж ви можете собі уявити. Манія в неї дедалі посилювалась, і вона стала вірити в те, що її місія — очистити світ від певних осіб, можливо, саме від тих, що їх ми зазвичай називаємо нещасливими жінками. Про минуле міс Дерент не відомо нічого. Тож не виключено, що вона мала минуле — і те минуле було "нещасливим". Міс Бартон довідується про це й задумує свій план знищення. Згодом її починають тривожити сумніви щодо праведності власного вчинку, і вона переживає напад гострого каяття. Її кінець доводить, що вона таки була несповна розуму. А тепер скажіть, що ви зі мною згодні, міс Марпл.

— Боюся, що ні, сер Генрі, — сказала міс Марпл, вибачливо всміхаючись. — Я думаю, кінець історії показує, що ця жінка була надзвичайно розумна та винахідлива.

Джейн Гел'єр урвала її несподіваним зойком.

— О, яка ж я була дурна. Можна мені висунути новий здогад? Звичайно ж, у цьому була причина. Шантаж! Компаньйонка шантажувала її. Я тільки не розумію, чому міс Марпл каже, що накласти на себе руки було з її боку надзвичайно розумним вчинком. Мені зовсім так не здається.

— Річ у тому, — сказав сер Генрі, — що міс Марпл знає про аналогічну подію, яка відбулася в Сент-Мері-Мід.

— Ви завжди смієтеся з мене, сер Генрі, — сказала міс Марпл докірливим голосом. — Але мушу зізнатися, цей випадок і справді

нагадує мені, хоч і зовсім трохи, про стару місіс Траут. Вона одержувала пенсію по старості, щоб ви знали, за трьох старих жінок, які вже померли, на трьох різних парафіях.

— Цей злочин справді видається надзвичайно мудрованим і винахідливим, — сказав сер Генрі. — Але я не бачу, щоб він кидав бодай якесь світло на нашу нинішню проблему.

— Звісно, ви не бачите, — сказала міс Марпл. — Для вас це просто незрозуміло. Але деякі родини були дуже бідними, і пенсія по старості допомагала їм прогодувати малих дітей. Я знаю, це важко зрозуміти тим, хто дивиться на це збоку. Але насамперед я хочу сказати, що в основі цієї історії лежить той очевидний факт, що літні жінки нерідко бувають дуже схожими одна на одну.

— Ну то й що? — запитав сер Генрі, глибоко заінтригований.

— Я завжди так погано пояснюю. Я хотіла сказати, що коли доктор Ллойд на самому початку своєї розповіді описував цих двох дам, він не міг відрізнити їх одну від одної, і я не думаю, що це зміг би зробити хтось інший із тих людей, які були в готелі. Вони змогли б, безперечно, через день або два, але вже наступного дня одна з двох утопилась, і, коли та з них, котра залишилася жива, назвала себе міс Бартон, я не думаю, що кому-небудь могло б спасти на думку, що це не так.

— Ви гадаєте… О, тепер я бачу, — повільно проказав сер Генрі.

— Подумати про це — цілком природна річ. Наша люба місіс Бентрі щойно подумала про те саме. Навіщо багатому працедавцеві вбивати свою вбогу компаньйонку, сказала вона. Набагато ймовірніше, що все було навпаки. Тобто, я хочу сказати, подібні події відбуваються саме так.

— Справді? — перепитав сер Генрі. — Ви мене приголомшили.

— Але, звичайно ж, — провадила міс Марпл, — у такому разі їй би довелося носити одяг міс Бартон, який би, ймовірно, був на неї трохи тісний, тож її загальний вигляд був би таким, ніби вона трохи погладшала. Тому я й поставила це запитання. Будь-який чоловік подумав би, що це жінка потовщала, а не одяг став меншим, адже його вдягли не на ту жінку, для якої він був призначений.

— Але якщо Емі Дерент убила міс Бартон, то яку вигоду вона в цьому знайшла? — запитала місіс Бентрі. — Вона не змогла б приховувати цей обман вічно.

— Вона приховувала його лише протягом наступного місяця або десь так, — уточнила міс Марпл. — І думаю, що впродовж цього часу вона перебувала в мандрах, уникаючи кожного, хто її знав. Саме це я й мала на увазі, коли сказала, що жінки певного віку дуже схожі одна на одну. Не думаю, щоб хтось коли-небудь звернув увагу на іншу фотографію в її паспорті — ви ж бо знаєте, як перевіряють наші паспорти. А потім у березні вона поїхала на той корнуелський курорт і почала дивно поводитись, привертати до себе увагу, тож коли люди знайшли її одяг на пляжі й прочитали її останнього листа, вони забули про висновок, який напрошувався сам собою.

— І який був? — запитав сер Генрі.

— Не було знайдено тіла, — твердо сказала міс Марпл. — Це той факт, який би відразу впав у вічі кожному, якби вона не вдалася до стількох обхідних маневрів, щоб збити вас зі сліду, — зокрема, до зізнання у своєму злочині й до каяття. Не було тіла. Це був справжній значущий факт.

— Ви хочете сказати, — урвала її місіс Бентрі, — ви хочете сказати, що ніякого каяття не було? Що вона… що вона не втопилася?

— Вона — ні! — сказала міс Марпл. — Тут ми знову маємо перед собою місіс Траут. Місіс Траут чудово вміла користуватись обхідними маневрами, але вона знайшла гідну суперницю в мені. І я також бачу наскрізь вашу розкаяну міс Бартон. Утопилася? Виїхала до Австралії, якщо я бодай трохи вмію вгадувати.

— Ви справді вмієте, міс Марпл, — сказав доктор Ллойд. — Поза всяким сумнівом, умієте. А для мене це знову стало великою несподіванкою. Ви собі уявити не можете, як я був приголомшений того дня в Мельбурні.

— Саме це ви мали на увазі, коли говорили про випадковий збіг обставин?

Доктор Ллойд кивнув головою.

— Атож, міс Бартон — чи міс Емі Дерент, чи як ви її назвете — того дня справді дуже й дуже не пощастило. Протягом якогось часу я працював корабельним лікарем, і коли я вийшов на берег у Мельбурні, то першою особою, яку я зустрів, коли йшов по вулиці, була жінка, котра, як мені було відомо, втопилася в Корнуолі. Вона побачила, що її гра закінчена в тому, що стосувалося мене, і зважилася на дуже сміливий учинок — розповіла мені всю правду. Надзвичайно цікава жінка, цілком позбавлена, я думаю, у певному розумінні, будь-яких уявлень про мораль. Вона була найстарша в родині з дев'ятьох осіб, що жили в украй злиденних умовах. Одного разу вони попросили допомоги в їхньої багатої сестри в перших, яка жила в Англії, але міс Бартон, а це була вона, відмовила їм, бо посварилася з їхнім батьком. Гроші були потрібні вкрай, бо троє найменших дітей мали дуже слабке здоров'я та потребували лікування, яке коштувало дуже дорого. Саме тоді Емі Бартон, здається, й задумала свій план холоднокровного вбивства. Вона виїхала до Англії, відпрацювавши свій проїзд нянькою, бо прилаштувалася доглядати дітей у якійсь родині. Вона стала компаньйонкою міс Бартон, назвавшись міс Емі Дерент. Вона винайняла кімнату й поставила туди деякі меблі, щоб створити ілюзію бодай якоїсь

особистості для себе. Думка про те, щоб утопити свою жертву в морі, була її несподіваною імпровізацією. Вона чекала слушної нагоди, і нагода їй випала. Після чого вона зіграла останню роль у цій драмі й виїхала до Австралії, а через певний час вона, її брати та сестри успадкували гроші міс Бартон як її найближчі родичі.

— Надзвичайно сміливий і дуже добре обміркований злочин, — сказав сер Генрі. — Майже досконалий злочин. Якби міс Бартон утопилася на Канарах, то підозра могла б упасти на міс Дерент і її родинний зв'язок із Бартонами міг бути виявлений; але зміна ідентичності та подвійний злочин, як це можна назвати, усунули таку небезпеку. Атож, майже досконалий злочин.

— А що сталося з нею? — запитала місіс Бентрі. — Як повелися ви в цій справі, докторе Ллойд?

— Я опинився в дуже дивному становищі. У мене досі майже не було доказів — у тому сенсі, в якому їх розуміє закон. З іншого боку, я помітив очевидні для мене як для лікаря знаки, що хоч ця жінка й здавалася сильною та енергійною, проте її дні на цьому світі були полічені. Вона повела мене до себе, і я побачив решту її родини — чарівну родину, віддану своїй старшій сестрі, і нікому з них навіть на думку не могло спасти, що та могла скоїти злочин. Навіщо накликати на них горе, якщо я все одно не зміг би нічого довести? Довіра цієї жінки до мене була нечуваною. Я надав Природі можливість діяти на власний розсуд. Міс Емі Бартон померла через півроку після моєї зустрічі з нею. Я часто думав про те, чи була вона веселою й нерозкаяною до своєї останньої миті.

— Звісно, що ні, — сказала місіс Бентрі.

— А я думаю, що була, — сказала міс Марпл. — Місіс Траут була.

Джейн Гел'єр дозволила собі трохи здригнутися.

— А й справді моторошна історія, — сказала вона. — Правда, я тепер не розумію, хто кого там утопив. І яку участь брала в цьому місіс Траут?

— Вона не брала в тім участі, моя люба, — сказала міс Марпл. — Вона була лише персоною — не дуже приємною персоною — в нашому селі.

— О! — сказала Джейн. — У селі. Але в селі нічого не відбувається, чи не так? — Вона зітхнула. — Я переконана, у мене взагалі б не було мізків, якби я жила в селі.

Розділ дев'ятий

ЧЕТВЕРО ПІДОЗРЮВАНИХ

Розмова оберталася навколо нерозкритих і непокараних злочинів. Усі по черзі висловилися на цю тему: полковник Бентрі, його пухкенька й мила дружина, Джейн Гел'єр, доктор Ллойд і навіть старенька міс Марпл. Єдиною особою, яка промовчала, був той, чия опінія, на думку всіх, була б найавторитетнішою. Сер Генрі Клітерінґ, відставний комісар Скотленд-Ярду, сидів мовчки, підкручуючи собі вуса — чи, радше, погладжуючи їх, — і, здавалося, ледь помітно всміхався якійсь своїй внутрішній думці, що розважала його.

— Сер Генрі, — не витерпіла зрештою місіс Бентрі. — Якщо ви нічого не скажете, я закричу від розпуки. Чи справді так багато злочинів залишаються непокараними, чи їх не дуже багато?

— Ви думаєте про газетні заголовки, місіс Бентрі. Скотленд-Ярд знову спіймав облизня. А нижче довгий список нерозгаданих таємниць.

— Які насправді, гадаю, складають дуже низький відсоток від загальної кількості? — запитав доктор Ллойд.

— Атож, це справді так. Сотні злочинів, що розкриваються й виконавці яких отримують належне покарання, не так часто прославляють і оспівують. Але ж суть нашої розмови полягає зовсім не в тому, чи не так? Коли ми говоримо про не відкриті злочини і не розкриті злочини, то ми говоримо про дуже різні речі. До першої категорії належать усі ті злочини, про які Скотленд-Ярд ніколи й не чує, злочини, про які ніхто навіть не знає, що вони були скоєні.

— Але, я сподіваюся, таких злочинів небагато? — запитала місіс Бентрі.

— Ви так думаєте?

— Сер Генрі! Ви ж не хочете сказати, що їх багато?

— Я схильна думати, — сказала міс Марпл замисленим голосом, — що їх таки має бути дуже багато.

Чарівна стара дама, з її незворушним старомодним виглядом, промовила своє твердження тоном цілковитої безтурботності.

— Моя дорога міс Марпл… — Так прокоментував її слова полковник Бентрі.

— Звичайно, — провадила міс Марпл, — на світі дуже багато дурних людей. А люди дурні нічого не спроможні приховати, хоч би що вони робили. Але є також дуже багато людей, яких дурними назвати не можна, і тебе охоплює тремтіння, коли подумаєш про те, чого вони можуть накоїти, якщо їм бракує міцно вкорінених принципів.

— Атож, — погодився сер Генрі, — існує багато людей, які не є дурними. Як часто той або той злочин стає відомий лише тому, що його було скоєно вкрай невміло, і щоразу ти ставиш собі таке запитання:

якби його було скоєно вміло, чи хтось коли-небудь про нього довідався б?

— Але ж це вселяє нам велику тривогу, Клітерінґу, — сказав полковник Бентрі. — справді, дуже велику тривогу.

— Та невже?

— Ви ще й жартуєте! А тут зовсім не до жартів.

— Ви кажете, злочин залишається не покараним; але чи це справді так? Не покараним із погляду закону, можливо; але причина й наслідок працюють поза межами закону. Сказати, що кожен злочин веде за собою своє покарання, — може, й банальність, а проте, на мою думку, немає нічого правдивішого.

— Можливо, можливо, — сказав полковник Бентрі. — Але це не робить менш серйозним… е… е… серйозним…

Він замовк, не знаючи, як закінчити свою фразу.

Сер Генрі Клітерінґ посміхнувся.

— Дев'яносто дев'ятеро людей зі ста, безперечно, поділяють вашу думку, — сказав він. — Але знайте, що насправді не провина має значення, а невинність. Та, на жаль, ніхто цього не розуміє.

— Я не розумію, — сказала Джейн Гел'єр.

— А я розумію, — втрутилася до розмови міс Марпл. — Коли міс Трент виявила, що з її сумки зникло півкрони, то особою, яка постраждала через це найбільше, була жінка, котра приходила робити їм поденну роботу, місіс Артер. Звичайно ж, Тренти подумали, що

монету поцупила вона, але будучи людьми добрими й знаючи, що вона має велику родину й чоловіка-пияка, вони, природно, не стали вдаватися до крайніх заходів. Але їхнє ставлення до неї змінилось, і вони не стали залишати її вдома, коли йшли куди-небудь, а для неї це було великою образою; та й інші люди також почали ставитися до неї з недовірою. А потім раптом з'ясувалося, що винна гувернантка — місіс Трент побачила крізь двері її відображення в дзеркалі. Звичайнісінька випадковість — хоч я воліла б назвати це Провидінням. І саме це, я думаю, має на увазі сер Клітерінґ. Більшість людей схильні цікавитися лише тим, хто поцупив їхні гроші, а нерідко з'ясовується, що винна особа, яку вони підозрювали найменше, — як то буває в детективних романах. Але справжньою особою, для якої цей злочин був питанням життя або смерті, була бідолашна місіс Артер, яка не вкрала нічого. Саме це ви мали на увазі, чи не так, сер Генрі?

— Атож, міс Марпл, ви точно зрозуміли, що я хотів сказати. Поденній служниці пощастило в тому випадку, про який ви розповіли. Її невинність було доведено. Але деякі люди все життя мусять ходити під тягарем підозри, насправді не обґрунтованої.

— Ви думаєте про якийсь конкретний випадок, сер Генрі? — спробувала спіймати його на гарячому місіс Бентрі.

— Справді, місіс Бентрі, мені пригадався один конкретний випадок. То була дуже цікава справа. Справа, розслідуючи яку ми були переконані, що скоєно вбивство, але не мали найменшого шансу коли-небудь довести це.

— Певно, отруєння, — схвильовано видихнула Джейн. — Щось таке, після чого не залишається слідів.

Доктор Ллойд неспокійно засовався, а сер Генрі похитав головою.

— Ні, моя люба леді. Ішлося не про затруєну стрілу південноамериканських індіанців. Я хотів би, аби це було щось таке. Нам довелося мати тоді справу з чимось набагато прозаїчнішим — прозаїчним настільки, що ми не мали ніякої надії добутися до автора того злочину. Старий джентльмен упав на сходах і зламав собі шию; один із тих прикрих нещасливих випадків, які відбуваються мало не щодня.

— Але що ж там сталося насправді?

— Хто знає? — Сер Генрі стенув плечима. — Хтось штовхнув його в спину? Мотузка або шворка, натягнута над верхньою приступкою сходів, а потім прибрана звідти? Про це ми ніколи не довідаємось.

— Але ж ви не вірите в те, що то був просто нещасливий випадок? Звідки у вас така впевненість? — запитав доктор Ллойд.

— Це досить довга історія, але ви маєте рацію: ми цілком переконані в тому, що то був не просто нещасливий випадок. Як я вже вам сказав, ми не маємо жодних шансів добутися до автора того злочину — докази були б надто хисткими й непевними. Але існує інший аспект тієї справи — справи, про яку я тепер говорю. Річ у тому, що було четверо людей, які могли утнути той трюк. Один із них винний; але троє інших невинні. І поки істину не буде встановлено, тим трьом судилося ходити під жахливою тінню сумніву.

— Я думаю, вам ліпше розповісти нам свою довгу історію, — сказала місіс Бентрі.

— Зрештою, я можу значно її скоротити, — сказав сер Генрі. — Принаймні дуже стисло подати її вступну частину. Тут ішлося про таємне німецьке товариство — Schwarze Hand[4] — щось подібне до Каморри[5] або до того, як люди уявляють собі Каморру. Воно діяло засобами шантажу й терору. Ця організація утворилася відразу після

війни[6] й набула надзвичайно великого впливу та великих масштабів. Безліч людей стали її жертвами. Влада була неспроможна ліквідувати її, бо таємниці ретельно охоронялись, і було майже неможливо знайти людину, яку можна було б примусити зрадити їх. В Англії майже нічого не було відомо про це товариство, але в Німеччині воно вселяло страх, який майже паралізував людей. Урешті, його зламали й розсіяли зусиллями фактично однієї людини, доктора Розена, котрий одного часу досяг великих успіхів як працівник секретної служби. Він став членом того товариства, глибоко проник у його внутрішні кола й зіграв, як я вже сказав, головну роль у його падінні.

Але внаслідок усіх тих подій він став людиною надто помітною, і було вирішено, що для нього буде розумним покинути Німеччину — принаймні на певний час. Він прибув до Англії, і ми одержали від берлінської поліції листа, в якому нас просили взяти його під свою опіку. Він був у нас і мав особисту розмову зі мною. Він дивився на життя спокійним поглядом людини, що змирилася зі своєю долею. Не мав жодних сумнівів щодо того, яке майбутнє його чекає.

"Вони доберуться до мене, сер Генрі, — сказав він. — У цьому немає жодного сумніву — Він був великим чоловіком із гарною головою й дуже глибоким голосом, і лише легкий гортанний акцент свідчив про його національність. — Це неминуче станеться. Але мені байдуже, я готовий. Я знав, що йду на ризик, коли розпочав цю справу. Я зробив те, що мав намір зробити. Та організація вже ніколи не зможе зібратися докупи. Але чимало з її членів залишилися на волі, і вони здійснять ту єдину помсту, що їм доступна, — заберуть моє життя. Це лише питання часу; але я хотів би, щоб цей час розтягся якомога надовше. Річ у тім, що я збираю й хочу опублікувати надзвичайно цікавий матеріал — результат моєї діяльності протягом усього мого життя. Я хотів би, якщо пощастить, устигнути завершити свою справу".

Він говорив дуже просто, з якоюсь величчю, котрою я не міг не захоплюватися. Я сказав йому, що ми вживемо всіх заходів обережності, але він відмахнувся від моїх слів.

"Одного дня, раніше чи пізніше, вони доберуться до мене, — повторив він. — Коли цей день настане, не журіться й не докоряйте собі. Я не сумніваюся, що ви зробите все можливе".

Потім він розповів мені про свої плани, які були досить простими. Він збирався купити невеличкий котедж у сільській місцевості, де міг би спокійно жити й далі продовжувати свою роботу. Зрештою він обрав село Кінґз-Нейтон, у графстві Сомерсет, яке було на відстані семи миль від залізниці й у дивовижний спосіб не зачеплене цивілізацією. Він купив дуже гарний котедж, дещо перебудував його, внісши в нього кілька вдосконалень та перемін, й оселився в ньому, цілком задоволений своїм новим життям. Його домашнє оточення складалося з його племінниці Ґрети, секретаря, старої німецької служниці, яка вірно служила йому впродовж майже сорока років, і майстра на всі руки та садівника, уродженця Кінґз-Нейтона.

— Четверо підозрюваних, — тихо промовив доктор Ллойд.

— Достоту так. Четверо підозрюваних. Більш мені немає чого сказати. Життя мирно тривало в Кінґз-Нейтоні протягом п'ятьох місяців, а потім було завдано удару. Одного ранку доктор Розен упав зі сходів і був знайдений мертвим десь за півгодини. У той час, коли мав статися нещасливий випадок, Гертруда була на кухні, двері були зачинені, і вона нічого не чула — так вона каже. Фройляйн Ґрета була в саду, де вона висаджувала в ґрунт цибулини тюльпанів — знову ж таки, так вона каже.

Садівник, Добс, був у садовому сарайчику, де він снідав — так він каже; а секретар вийшов прогулятись, і знову ж таки ми маємо лише його слово, яке стверджує цей факт. Жоден із чотирьох не має алібі — ніхто не може підтвердити слова іншого. Але одна річ є очевидною. Ніхто чужий не міг цього зробити, бо чужинця в маленькому селі Кінґз-Нейтон помітили б відразу. І парадні двері, і двері заднього ходу були замкнені, кожен із мешканців будинку мав свого власного ключа. Тож ви бачите, що ці факти звужують кількість підозрюваних до цих чотирьох.

А проте кожен із них, як здається, перебуває поза підозрою. Ґрета — дитина його рідного брата. Гертруда має сорок років вірної служби. Добс ніколи не бував поза межами Кінґз-Нейтона. А Чарлз Темплтон, секретар…

— Атож, — урвав його полковник Бентрі, — що ви можете сказати про нього? Саме він і здається мені тією особою, на яку падає підозра. Що ви знаєте про нього?

— Саме те, що я про нього знаю, і робить його цілком непідсудним — принаймні робило на той час, — сказав сер Генрі з цілковитою переконаністю в голосі. — Річ у тім, що Чарлз Темплтон був одним із моїх людей.

— Он як! — мовив полковник Бентрі, для якого така відповідь стала цілковитою несподіванкою.

— Атож. Я хотів, щоб хтось із моїх людей був на місці й водночас не хотів, щоб у селі почалися про це балачки. Розенові справді був потрібен секретар, і я прилаштував на ту роботу Темплтона. Він джентльмен, вільно розмовляє німецькою й загалом дуже здібний хлопець.

— Але в такому разі кого ж ви підозрюєте? — запитала місіс Бентрі з приголомшеним подивом у голосі. — Усі вони здаються такими бездоганними, що підозрювати їх просто неможливо.

— На перший погляд, це справді так. Але ви можете подивитися на ту ситуацію й під іншим кутом. Фройляйн Ґрета доводиться йому племінницею, і вона дуже мила дівчина, але війна не раз подавала нам приклади того, як брат може виступити проти сестри, а батько проти сина тощо, а наймиліша та найлагідніша з дівчат може утнути таке, чого ніхто від неї не сподівався. Те саме можна сказати про Гертруду, бо хто знає, які сили та міркування могли на неї впливати? Вона могла посваритися зі своїм хазяїном, довгі роки вірної служби могли навіяти їй

огиду й ненависть до свого підневільного становища. Літні жінки з цього стану іноді спроможні на дуже гіркі почуття. А Добс? Чи можна виключити його з числа підозрюваних лише тому, що він був дуже далекий від усіх тих людей та їхніх проблем? Гроші можуть зробити дуже багато. У той або в інший спосіб до Добса могли підійти й купити його.

Бо одне не викликає сумніву: якесь послання чи якийсь наказ мали надійти ззовні. Бо тоді чому протягом п'ятьох місяців нічого не відбувалося? Певно, агенти таємного товариства в цей час не сиділи без роботи. Ще не переконані в тому, що саме Розен їх зрадив, вони відклали виконання вироку на той час, коли його зраду буде цілком доведено й жодних сумнівів не залишиться. А коли їх і справді не залишилося, тоді вони надіслали свої інструкції шпигові, котрий причаївся в будинку, — і ті інструкції складалися з одного короткого слова "Убий!".

— Який жах! — вигукнула Джейн Гел'єр, затремтівши всім тілом.

— Але в який спосіб надійшли інструкції? Саме цю деталь я намагався прояснити — і то була єдина надія розв'язати мою проблему. До когось із цих чотирьох людей хтось мусив підійти або сконтактувати з ним якось інакше. Затримки не могло бути (я про це знав): як тільки надійшов наказ, він мав бути виконаний. Такими були правила "Чорної руки".

Я зайнявся цією справою й приділив їй стільки уваги, що мої дії можуть здатися вам до безглуздя скрупульозними. Хто приходив у котедж того ранку? Я не став виключати нікого. Ось мій список.

Він дістав із кишені конверта й видобув із нього аркуш паперу.

Різник, приносив шматок баранини. Допитаний і визнаний непричетним.

Помічник бакалійника, приніс пакет кукурудзяного борошна, два фунти цукру, фунт масла й фунт кави. Також допитаний і визнаний непричетним.

Листоноша, приніс два рекламні оголошення для фройляйн Розен, місцевого листа для Ґертруди, три листи для доктора Розена (один із закордонним штемпелем) і два листи для містера Темплтона (один також із закордонним штемпелем).

Сер Генрі зробив паузу, а потім витяг із конверта цілу паку документів.

— Можливо, вам цікаво буде самим переглянути ці папери. Їх передали мені різні люди, які мали стосунок до цієї справи, а дещо було вилучено зі сміттєвого кошика для паперів. Гадаю, мені не треба вам казати, що папери були перевірені експертами на наявність невидимого чорнила тощо. На такі несподіванки тут сподіватися не слід.

Усі з'юрмилися навколо сера Генрі, щоб подивитися на папери. Каталоги були один із розсадника фруктових дерев та квітів, а другий — із фешенебельної лондонської крамниці хутра. Два рахунки, адресовані докторові Розену, були один на оплату насіння для саду, а другий надійшов від лондонської фірми канцелярських товарів. Зміст надісланого йому листа був таким:

Мій любий Розене, я щойно повернулася від Сера Гельмута Спата. Нещодавно бачила Майкла Джексона. Він і Едґар Пері щойно повернулись із Рінґтау. Вони бачилися там із Тьєрі, але, скажу тобі по щирості, я не заздрю їхній подорожі. Напиши, як тобі ведеться. Ще раз тобі повторюю: остерігайся певної особи. Ти знаєш, кого я маю на увазі, хоч і не погоджуєшся зі мною.

Георгіна.

— Пошта Темплтона включає в себе цей рахунок, який є, як бачите, рахунком від його кравця, і лист від друга, котрий живе в Німеччині, — вів далі сер Генрі. — Листа, на жаль, він порвав під час своєї прогулянки. І нарешті, ми маємо тут листа, якого одержала Гертруда.

Люба місіс Шварц, ми сподіваємося, ви зможете прийти на наші церковні збори в п'ятницю ввечері, наш парох також сподівається, що ви прийдете, він щиро вітатиме тут і вас, і всіх інших. Рецепт для шинки був дуже добрий, і моє вам дякую за нього. У надії, що вам ведеться добре і що в п'ятницю ми вас побачимо, залишаюся щиро віддана вам,

Емма Ґрін.

Доктор Ллойд усміхнувся, ознайомившись із цим листом і так само всміхнулася місіс Бентрі.

— Я гадаю, цього листа можна виключити з розгляду, — сказав доктор Ллойд.

— Я думав так само, — сказав сер Генрі, — але, про всяк випадок, звелів з'ясувати, чи справді існує така собі місіс Ґрін і чи були ті церковні збори, про які вона пише у своєму листі. Пильність ніколи не буває надмірною, ви ж знаєте.

— Саме це весь час повторює наш друг, міс Марпл, — сказав доктор Ллойд, усміхаючись. — У вас такий вигляд, ніби ви марите серед білого дня, міс Марпл. Що ви там обмірковуєте?

Міс Марпл стрепенулася.

— Яка ж я, мабуть, дурна, — сказала вона. — Я щойно сушила собі голову над тим, чому слово Сер у надісланому докторові Розену листі було написане з великої літери.

Місіс Бентрі підхопила цю тему.

— А й справді! — вигукнула вона.

— Атож, моя люба, — сказала міс Марпл. — Я була певна, ви це помітите.

— У тому листі є очевидне попередження, — сказав полковник Бентрі. — Це перше, що привернуло мою увагу. Я помічаю значно більше, ніж ви думаєте. Атож, там було очевидне застереження — але проти кого?

— Щодо того листа, то я можу сказати вам одну дуже цікаву річ, — повідомив сер Генрі. — Як розповідає Темплтон, доктор Розен відкрив листа за сніданком і підштовхнув його пальцем так, щоб він ковзнув через стіл до нього, сказавши, що не має найменшого уявлення про те, хто цей чоловік.

— Але ж то не був чоловік, — сказала Джейн Гел'єр. — Там було підписано "Георгіна".

— Там справді було підписано "Георгіна", — сказав доктор Ллойд, — але почерк нечіткий, і, можливо, Розенові здалося, що там підписано "Георгій" абощо; але, безперечно, що там підписано "Георгіна" та й зі змісту видно, що лист від жінки. Але мені здалося дуже дивним, що почерк там чоловічий.

— А знаєте, що цікаво, — сказав полковник Бентрі. — Те, що він підштовхнув листа пальцем, щоб аркуш ковзнув через стіл, і вдав, ніби він уявлення не має, хто автор того листа. Певно, він хотів подивитися комусь із них в обличчя. Але в чиє обличчя — обличчя дівчини? Чи чоловіка?

— Чи, може, навіть в обличчя кухарки? — припустила місіс Бентрі. — Вона могла саме в цю мить принести сніданок і бути в кімнаті. Але чого я не розумію… Це дуже дивно…

Вона схилилася над листом, наморщивши лоба. Міс Марпл нахилилася з нею поруч. Палець міс Марпл витягся вперед і доторкнувся до паперу. Вони стали перешіптуватися між собою.

— Але чому секретар порвав свого листа? — несподівано запитала Джейн Гел'єр. — Це здається… Я не знаю — але це здається дивним. Чому він мав одержати листа з Німеччини? Хоча, звісно, якщо він поза підозрою, як ви кажете…

— Але сер Генрі цього не казав, — швидко промовила міс Марпл, підвівши голову від своєї стишеної розмови з місіс Бентрі. — Він сказав: четверо підозрюваних. А це означає, що він включив до них і містера Темплтона. Правду я кажу чи ні, сер Генрі?

— Авжеж, правду кажете, міс Марпл. Гіркий досвід навчив мене однієї істини. Ніколи не кажи собі, що хай там хто може перебувати поза підозрою. Я навів вам причини, з яких троє з тих людей могли, зрештою, вчинити злочин, хоч би яким це здавалося неймовірним. Тоді я не став застосовувати цей метод до Чарлза Темплтона. Але зрештою, дотримуючись правила, про яке я щойно згадав, я дійшов і до нього. І я був змушений визнати таку істину: кожна армія, кожен військово-морський флот і кожна поліція має у своїх лавах певну кількість зрадників, хоч би як нам не хотілося зізнаватися в цьому. І тоді я безсторонньо й неупереджено розглянув ті факти, які могли свідчити проти Чарлза Темплтона.

Я поставив собі приблизно ті самі запитання, які щойно задала міс Гел'єр. Чому він, єдиний з усіх мешканців дому, не зміг показати листа, якого отримав того дня, — причому це був лист із німецьким штемпелем на конверті. Чому він отримував листи з Німеччини?

Останнє запитання було цілком невинним, і я поставив його перед ним. Його відповідь була досить простою. Сестра його матері була одружена з німцем. Лист, якого він одержав, був від його німецької кузини. У такий спосіб я довідався про те, чого раніше не знав: Чарлз Темплтон підтримував стосунки з людьми в Німеччині. І це вирішальним чином спонукало мене занести його до списку підозрюваних — занести без жодних вагань. Він був моєю власною людиною, і я завжди любив його й довіряв йому; але мусив визнати, що з погляду загального правосуддя та справедливості він мав очолити той список.

Але тут постає велика проблема — я ж нічого не знаю… О, я справді не знаю і, найімовірніше, ніколи не знатиму. І річ не в тім, щоб покарати вбивцю. Це проблема, що здається мені в сотню разів важливішою. Ідеться про те, що можна розбити всю кар'єру чесної людини… через підозру — через підозру, якою я не маю права знехтувати.

Міс Марпл прокашлялась і сказала лагідно:

— У такому разі, сер Генрі, якщо я правильно вас зрозуміла, саме цей молодий містер Темплтон так пригнічує вашу свідомість?

— Атож, у певному сенсі. Насправді становище всіх чотирьох мало би бути однаковим, але насправді це не так. Узяти, наприклад, Добса — я можу й далі його підозрювати, але цей факт ніяк не може вплинути на його життя чи кар'єру. Нікому в селі навіть на думку не могло спасти, що старий доктор Розен помер не внаслідок нещасливого випадку. Гертруда потерпіла трохи більше. Наприклад, її перебування під підозрою може вплинути на ставлення до неї з боку фройляйн Розен. Та, може, це буде не так і важливо для неї.

Що ж до Ґрети Розен — то в ній чи не головна суть проблеми. Ґрета дуже мила дівчина, а Чарлз Темплтон вродливий молодий чоловік, і на цілих п'ять місяців доля звела їх разом, позбавивши можливості будь-яких зовнішніх розваг. І сталося неминуче. Вони закохались одне в

одного — навіть якщо й не наблизились до того, щоб виразити свої почуття словами.

А потім сталася катастрофа. Десь три місяці тому й через день або два після того, як я повернувся з від'їзду, Ґрета Розен прийшла до мене. Вона продала котедж і поверталася до Німеччини, нарешті залагодивши тут дядькові справи. Вона прийшла до мене особисто, хоча й знала, що я пішов у відставку, оскільки та справа, з якою вона прийшла до мене, була, можна сказати, особистою.

Певний час вона ходила коло та навколо, проте зрештою висловилася напрямець. Що я думаю про той лист із німецьким штемпелем — він досі не перестав її турбувати — той лист, який Чарлз порвав? Чи з ним усе було гаразд? Безперечно, з ним усе мало бути гаразд. Звичайно ж, вона вірить тому, що він про нього розповідає, але якби вона знала! Якби вона знала — напевне.

Ви розумієте? Те саме почуття: бажання довіряти, але жахлива зачаєна підозра, підозра, яку вона рішуче загнала в найдальший куточок своєї свідомості, але яка не розвіялася, не зникла. Я вирішив бути з нею цілком правдивим, але попросив її зробити те саме. Я запитав у неї, чи має вона якісь почуття до Чарлза, а він — до неї.

"Я думаю, що так, — сказала вона. — О, я знаю, що було так. Ми були дуже щасливі. Кожен день приносив нам багато радості. Ми знали — ми обоє знали. Ми нікуди не поспішали — усе життя було перед нами. Одного дня він скаже мені, що кохає мене, а я відповім, що кохаю його також. Але тепер... О, я думаю, ви все розумієте! Але тепер усе змінилося. Чорна хмара зависла між нами — ми почуваємо себе скутими, коли зустрічаємося, не знаємо, що сказати одне одному. Він, можливо, почуває те саме, що й я... Ми обоє кажемо самим собі: "О, якби я була певна! О, якби я був певен!" Саме тому я благаю вас, сер Генрі, щоб ви сказали мені: "Ви можете бути певні, що коли хтось убив вашого дядька, то був не Чарлз Темплтон!" Скажіть це мені! О, скажіть це мені! Я благаю вас, благаю!"

— Нехай йому грець, — промовив сер Генрі, гримнувши кулаком по столу, — але я не міг їй такого сказати. Тож вони все більше й більше віддалятимуться одне від одного, ці двоє, бо підозра маячітиме між ними, як привид — привид, якого вони не зможуть відігнати.

Він відхилився назад на своєму стільці, його обличчя здавалося стомленим і сірим. Він раз чи двічі засмучено похитав головою.

— І нічого тут не поробиш, якщо тільки… — Він знову випростався, і легка з відтінком іронії усмішка ковзнула по його губах, — якщо тільки міс Марпл не захоче допомогти нам. Ви можете допомогти нам, міс Марпл? У мене таке відчуття, що той лист може багато чого вам сказати. Той лист, у якому йдеться про церковні збори. Чи не нагадає він вам чогось такого або когось такого, що вирішальним чином прояснить нашу справу? Чи не можете ви зробити щось, аби допомогти двом безпорадним молодим людям, які хочуть бути щасливими?

За зовнішньою легкою іронією в його голосі відчувалося цілком щире благання. Він справді став дуже високо цінувати розумові здібності цієї тендітної й старомодної старої діви. Він дивився на неї, і щось схоже на надію світилося в його очах.

Міс Марпл кахикнула й розгладила своє намисто.

— Це трохи нагадує мені те, що сталося з Ені Паултні, — сказала вона. — Звичайно, зміст листа цілком очевидний — і для місіс Бентрі, і для мене. Я маю на увазі не того листа, де йдеться про церковні збори, а іншого. Ви, сер Генрі, так довго прожили в Лондоні й ніколи не працювали в саду, а тому немає нічого дивного в тому, що ви цього не помітили.

— Не помітив? — перепитав сер Генрі. — Чого я не помітив?

Місіс Бентрі простягла руку та знайшла каталог. Вона відкрила його й прочитала голосно, зі смаком:

— Сер Гельмут Спат. Чудова й витончена квітка чистого бузкового кольору на дуже довгому й твердому стеблі. Надзвичайно гарна як у букетах, так і у квіткових декораціях саду. Новинка дивовижної краси.

— Згадайте, що слово "сер" там написане з великої літери, — промурмотіла міс Марпл.

— Майкл Джексон, — продовжила місіс Бентрі. — Схожа на хризантему квітка чудової форми дуже прикметного цегляно-червоного кольору. Едґар Перрі. Квітка помаранчево-червоного кольору, яка є окрасою садових квітників і дуже довго зберігається зрізаною. Рінґтау. Яскрава помаранчево-червона, дуже прикметна в саду й довго зберігається зрізаною. Тьєрі. Величезна квітка досконалої форми, з рожевими й білими відтінками.

Місіс Бентрі з виляском закрила каталог і сказала з гучним притиском:

— Жоржини!

— А їхні початкові літери утворюють слово "смерть", — пояснила міс Марпл.

— Але ж лист був адресований самому докторові Розену, — заперечив сер Генрі.

— То був якраз дуже розумний хід із їхнього боку, — сказала міс Марпл. — І також застереження в ньому. Що має робити чоловік, який одержав листа невідомо від кого з безліччю незнайомих йому імен. Звичайно ж, він передасть його своєму секретарю.

— Тоді, виходить…

— Ой ні! — сказала міс Марпл. — Інструкції в тому листі призначалися не для секретаря. Деякі факти незаперечно свідчать про те, що то був не він. Якби то був він, він би ніколи не дозволив, щоб цей лист був знайдений. А також він би в жодному разі не порвав листа з німецьким штемпелем, адресованого йому. Насправді його невинність — якщо ви дозволите мені так висловитися — сяє сліпучим світлом.

— Тоді хто ж…

— Тут також можна бути цілком певним — настільки певним, наскільки взагалі можна бути в чомусь певним у цьому світі. Під час того сніданку за столом сиділа ще одна особа, і вона — що було цілком природним за тих обставин — теж мала простягти руку, підсунути до себе листа й прочитати його. І так воно й сталося. Ви ж пам'ятаєте, що вона одержала каталог садових рослин із тією самою поштою.

— Ґрета Розен, — повільно проказав сер Генрі. — Отже, її візит до мене…

— Джентльмени часто помиляються за таких ситуацій, — сказала міс Марпл. — І, боюся, вони іноді думають, що ми, старі жінки, наділені котячими очима й тому бачимо те, чого не бачать вони. Але так воно є. На жаль, ми дуже багато знаємо про свою власну стать. Я не сумніваюся, що між ними виник бар'єр. Він підозрював її, чисто інстинктивно, і не міг приховати своєї підозри. І, боюся, візит дівчини до вас був продиктований не дуже шляхетними намірами. Вона почувала себе в достатній безпеці; але вирішила зробити все можливе, щоб ви остаточно спрямували свої підозри на бідолашного містера Темплтона. Адже ви ніколи не були такі певні в тому, що винний він, як після її відвідин.

— Думаю, це не було пов'язане з тим, що вона сказала… — почав сер Генрі.

— Джентльмени, — лагідно промовила міс Марпл, — схильні помилятися, коли їм доводиться мати справу з жінками.

— І та дівчина… — він замовк, а тоді сказав: — Вона холоднокровно вбиває людину, і це минає їй безкарно!

— Ой ні, сер Генрі, — сказала міс Марпл. — Не безкарно. Ані ви, ані я в це не віримо. Пригадайте, що ви казали зовсім недавно. Ні. Ґрета Розен не уникне покарання. Почати хоч би з того, що вона злигалася з дуже небезпечними людьми — шантажистами й терористами, — а від таких спільників не можна сподіватися добра, і вони неминуче приведуть її до жалюгідного кінця. Як самі ж ви таки сказали, не треба марнувати свої думки на винного, головне — захистити невинного. Я сподіваюся, що містер Темплтон знайде своє щастя, одружившись зі своєю німецькою кузиною; те, що він порвав її листа, здається мені… я сказала б, здається мені підозрілим, якщо ми застосуємо це слово в трохи іншому значенні, аніж ми застосовували його протягом усього вечора. Хіба не схоже, що він боявся, аби друга дівчина не побачила його або не попросила показати його їй. Атож, я думаю, між ними були якісь романтичні стосунки. Крім того, ми маємо Добса, хоч, як ви кажете, для нього ця історія такого значення не має. Його сніданок — певно, все, що його цікавить. А ще маємо бідолашну стару Гертруду — жінку, яка мені так нагадує Ені Паултні. Сердешна Ені Паултні… Після п'ятдесяти років вірної служби її запідозрили в тому, що вона знищила заповіт міс Лем, хоч нічого не змогли довести. Але це звинувачення, можна сказати, зламало серце бідолашній старій жінці, і лише після того як вона померла, заповіт було знайдено в потаємній шухляді буфета, куди сама ж таки стара міс Лем поклала його з міркувань безпеки. Але надто пізно для сердешної Ені.

Саме це так мене турбує, коли я думаю про бідолашну стару Гертруду. Коли людина стара, засмутити її дуже легко. Мені було її

шкода набагато більше, аніж містера Темплтона, адже він молодий, гарний на вроду та явно має великий успіх у жінок. Ви напишете їй, чи не так, сер Генрі, і просто повідомите, що її невинність установлено поза всяким сумнівом? Її дорогий старий хазяїн помер, і вона, звичайно ж, думає про його смерть і відчуває, що її підозрюють... О! Мені тяжко навіть уявити собі, як вона себе почуває!

— Я напишу їй, міс Марпл, — сказав сер Генрі. Він подивився на неї з цікавістю. — Ви знаєте, я, мабуть, ніколи вас не зрозумію. Ваш погляд на речі щоразу відрізняється від того, якого я від вас сподівався.

— Мій погляд на речі, боюся надто вузький, — смиренно мовила міс Марпл. — Я майже ніколи не виїжджаю за межі Сент-Мері-Мід.

— А проте ви розгадали таємницю міжнародного рівня, — сказав сер Генрі. — Бо ви справді її розгадали. Я переконаний у цьому.

Міс Марпл зашарілася, потім дозволила собі трохи похвалитися.

— Я думаю, що здобула непогану освіту як на свої часи. Моя сестра та я мали німецьку гувернантку — таку собі фройляйн. То було надзвичайно сентиментальне створіння. Вона навчила нас мови квітів — чудової науки, про яку сьогодні зовсім забули. Жовтий тюльпан, наприклад, означає безнадійне кохання, а китайська айстра — "я помираю від ревнощів біля твоїх ніг". Той лист був підписаний ім'ям Георгіна, а я пам'ятаю, що "георгіна" — це по-німецькому жоржина, і цей факт відразу прояснив для мене всю справу. Мені хотілося б пригадати, що означає мовою квітів жоржина, але, на жаль, це вислизає від мене. Моя пам'ять уже не та, якою була колись.

— Хай там як, а вона не означає смерть.

— Ні, справді не означає. Але як усе це жахливо, чи не так? Сумні події іноді відбуваються в нашому світі.

— Авжеж, відбуваються, — погодилася місіс Бентрі, глибоко зітхнувши. — На своє щастя, ми маємо квіти й маємо друзів.

— Вона ставить нас на останнє місце, — зазначив доктор Ллойд.

— Якийсь чоловік мав звичай щовечора надсилати мені в театр фіолетові орхідеї, — замріяно сказала Джейн.

— Фіолетова орхідея означає "я сподіваюся на вашу прихильність", — повідомила міс Марпл радісним голосом.

Сер Генрі якось по-чудному кахикнув і відвернув голову.

Міс Марпл несподівано вигукнула:

— Я згадала. Жоржини означають "зрада й спотворення".

— Дуже влучно, — промовив сер Генрі. — Дуже влучно.

І він глибоко зітхнув.

Розділ десятий

ТРАГЕДІЯ ПЕРЕД РІЗДВОМ

— Я хочу подати скаргу, — сказав сер Генрі Клітерінґ.

Його очі заяскріли тьмяним блиском, коли він обвів поглядом товариство, яке тут зібралося. Полковник Бентрі, випроставши ноги, дивився на камін таким поглядом, ніби бачив перед собою неохайного солдата на параді, його дружина нишком позирала на каталог цибулин, який принесли з останньою поштою, доктор Ллойд із неприхованим захватом дивився на Джейн Гел'єр, а чарівна молода актриса замислено

споглядала свої рожеві поліровані нігті. Лише стара діва міс Марпл сиділа, випроставшись на своєму стільці, і її злинялі сині очі дивилися на сера Генрі з увагою та розумінням.

— Скаргу? — пробурмотіла вона.

— І дуже серйозну скаргу. Нас тут зібралося шестеро, по троє представників кожної статі, і я висловлюю протест проти надмірної експлуатації чоловіків. Сьогодні ввечері ми розповіли тут три історії — і всі три були розказані чоловіками! Я протестую проти того, що дами не внесли своєї відповідної частки.

— Неправда! — обурено вигукнула місіс Бентрі. — Я певна, ми її внесли. Ми вас слухали дуже уважно й належно оцінили ваші зусилля. Ми поводились як годиться поводитися справжнім жінкам — не пхалися нахабно під світло рампи.

— Досить переконливе виправдання, — сказав сер Генрі, — але ми його не приймаємо. І ми маємо чудовий прецедент "Тисяча й однієї ночі". Отже, вперед, Шехерезадо!

— Ви маєте на увазі мене? — запитала місіс Бентрі. — Але мені немає чого розповісти. Я ніколи не купалася в крові й не була оточена таємничістю.

— Я абсолютно не наполягаю, щоб ви розповідали про кров, — сказав сер Генрі. — Але я переконаний, що бодай одна з вас, трьох дам, має свою улюблену таємницю. Починайте тоді ви, міс Марпл, розкажіть нам історію, яку можна було б назвати "Дивовижний збіг обставин у житті прибиральниці" або "Таємниця материнських зборів". Не розчаровуйте мене відсутністю таємничих історій у житті преславного села Сент-Мері-Мід.

Міс Марпл похитала головою.

— Я не знаю нічого такого, що зацікавило б вас, сер Генрі. Ми маємо свої маленькі таємничі історії, звичайно: наприклад, одного разу в загадковий і незбагненний спосіб раптом зникла банка добірних креветок; але це вас не зацікавить, бо все виявилося цілком буденним, хоч і кинуло певне світло на людську природу.

— Ви навчили мене з великою пошаною ставитися до людської природи, — врочисто мовив сер Генрі.

— А як щодо вас, міс Гел'єр? — запитав полковник Бентрі. — Не може бути, щоб ви не пережили якихось цікавих пригод.

— А й справді, — підхопив доктор Ллойд.

— Ви про мене? — сказала Джейн. — Тобто ви хочете, аби я розповіла вам про щось таке, що сталося зі мною?

— Або з вашими друзями, — уточнив сер Генрі..

— Мабуть, що ні, — неуважно кинула Джейн. — Не думаю, щоб зі мною щось колись трапилось — тобто зі мною ніколи не траплялося нічого в такому дусі. Були квіти, звичайно, і дивні цидулки, але чоловіки — завжди чоловіки, чи не так? Я не думаю… — Вона замовкла й, схоже, поринула в роздуми.

— Я бачу, нам доведеться все ж таки вислухати епічну історію про зниклі креветки, — сказав сер Генрі. — Починайте, міс Марпл.

— Ви такий любитель пожартувати, сер Генрі. Креветки — звичайно, дрібниця. Але тепер, коли я про них подумала, мені згадався один інцидент — власне, то був не зовсім інцидент, а щось набагато серйозніше, можна сказати, трагедія. І я була, в певному розумінні, причетна до неї; і я ніколи не шкодувала про те, що зробила тоді — ні, зовсім не шкодувала. Але це сталося не в Сент-Мері-Мід.

— Дуже шкода, — сказав сер Генрі. — Але я готовий змиритися з таким розчаруванням. Я знаю, що в таких справах на вас можна покластися.

Він примостився в позі людини, яка налаштувалася слухати. Міс Марпл легенько почервоніла.

— Сподіваюся, я зможу розповісти цю історію як годиться, — сказала вона не зовсім упевненим голосом. — Боюся, я трохи схильна говорити надто довго й плутано. Так легко буває відхилитися від головної теми й не помітити, що ти пішла зовсім не туди. І так важко запам'ятати події в тому порядку, у якому вони відбувалися. Вам доведеться витерпіти, якщо я розповім свою історію погано. Це сталося так давно!

— Як я вже сказала, ця історія не має ніякого стосунку до Сент-Мері-Мід. Це, власне, сталося в Гідро…

— У гідроплані, літаку, який літає над морем? — запитала Джейн, широко розплющивши очі.

— Ви не зрозуміли, моя люба, — сказала місіс Бентрі й стала їй пояснювати, про що йдеться.

Чоловік приєднав до її пояснень і свою опінію:

— То бридке місце — абсолютно бридке! Там треба вставати дуже рано й пити смердючу воду. Навкруг безліч старих жінок, які базікають не змовкаючи й перемивають кісточки всім, хто потрапляє їм на очі. Господи, коли я згадую…

— Заспокойся, Артуре, — лагідно зупинила його місіс Бентрі. — Ти ж бо знаєш, що там добре підлікувався.

— Безліч старих жінок, які не стуляють рота… — ніяк не міг заспокоїтися полковник Бентрі.

— Боюся, це справді так, — сказала міс Марпл. — Я й сама…

— Моя люба міс Марпл, — вигукнув полковник із жахом у голосі. — Та хіба я мав на увазі вас…

Злегка почервонівши, міс Марпл зупинила його ледь помітним жестом.

— Але так воно і є, полковнику Бентрі. Я й сама хотіла про це сказати. Дайте-но мені зібрати докупи свої думки. Атож. Жінки й справді не стуляють там рота, як ви слушно сказали. І багатьом це не подобається, а надто людям молодим. Мій небіж, який пише книжки — і дуже розумні книжки, я певна, — дуже дошкульно висловлюється про цю звичку звинувачувати в чомусь людей, не маючи на те жодних доказів, і про те, як це підло, і все таке. Але я хочу сказати те, що тим молодим людям ніколи навіть на думку не спадає. Вони рідко звертають увагу на факти. А справжня суть проблеми в тому, як часто те, що ви називаєте перемиванням кісточок, виявляється правдою! І думаю, якби люди, котрі так не люблять пустих теревенів, досліджували факти, вони виявили б, що таке нібито пустопорожнє базікання виявляється правдою в дев'ятьох випадках із десяти! Саме це й дратує людей найбільше.

— Натхненні здогади, — сказав сер Генрі.

— Ні, справа не в цьому, зовсім не в цьому! Тут ідеться насамперед про практику й досвід. Мені розповідали, що єгиптолог, коли показати йому одного з тих антикварних химерних маленьких жуків, скаже вам, після того як огляне ту річ та обмацає, в якому сторіччі до Різдва Христового її виготовлено чи взагалі підроблено в Бірмінгемі. І він ніколи не назве вам конкретного правила, за яким він це визначає. Він просто знає. Адже він присвятив усе своє життя дослідженню таких речей.

І саме це я хочу тут сказати (досить-таки невміло, я знаю). Ті люди, яких мій племінник називає "пустопорожніми жінками", прожили довгий час на світі, і їхнім головним інтересом були зазвичай люди. І тому вони набувають такого досвіду та знання в цій галузі, що їх можна вважати, як то кажуть, експертами. Сьогодні молоді люди цілком вільно розмовляють на теми, які в дні моєї молодості вважалися забороненими, але в усьому іншому їхні уми залишаються жахливо невинними. І коли ти намагаєшся застерегти їх, хай навіть дуже обережно, вони відповідають, що в тебе вікторіанський розум, і твої уявлення про рід людський схожі на помийну яму.

— А зрештою, — сказав сер Генрі, — що поганого в помийній ямі?

— Саме так, — палко підхопила міс Марпл. — Це найпотрібніша річ у кожному господарстві; але в ній, звичайно, немає нічого романтичного. Не стану приховувати, я теж маю свої почуття, як і будь-хто інший, й іноді можу бути жорстоко поранена чиїмись необміркованими репліками. Я знаю, джентльмени не цікавляться домашніми справами, але мушу тут згадати про свою служницю Етель — вона дуже мила дівчина, в усьому люб'язна й послужлива. Коли я вперше її побачила, я відразу зрозуміла, що вона належить до того самого типу, що й Еті Веб, та дівчина місіс Брут. Якщо їй випадає нагода, то моє і твоє нічого не означають для неї. Тож через місяць я її позбулася й дала їй письмову рекомендацію, де написала, що вона дівчина чесна й наділена тверезим розумом, але в приватному порядку я остерегла стару місіс Едвардс, щоб вона її не брала. А мій небіж Реймонд тоді страшенно розгнівався й сказав, що він іще ніколи не чув про таку підлоту — атож, підлоту. Тож Етель найнялася до леді Ештон, яку я не вважала за потрібне застерегти, бо не відчувала жодного морального обов'язку перед нею, — і що ж сталося? Усі мережива з її спіднього одягу виявилися зрізаними, двох діамантових брошок ніби не було, а дівчина зникла посеред ночі, і ніхто більше ніколи про неї не чув!

Міс Марпл зробила паузу, глибоко втягнула в груди повітря, а тоді повела далі:

— Ви скажете, це не має нічого спільного з тим, що відбулося біля Кестонського мінерального джерела, яке називають Гідро, але, в певному розумінні, аналогії тут очевидні. Коли я побачила Сандерсів, я вже з першої хвилини не мала найменших сумнівів у тому, що він хоче її позбутися.

— Он як! — сказав сер Генрі, нахиляючись уперед.

Міс Марпл обернула до нього незворушне обличчя.

— Отже, сер Генрі, як я сказала, так воно й було. У мене не виникло найменшого сумніву щодо намірів того суб'єкта. Містер Сандерс був великим вродливим чоловіком із обличчям, яке пашіло здоров'ям, дуже приязним у своїх манерах, і він подобався всім. І важко було уявити собі чоловіка, приємнішого в стосунках зі своєю дружиною, аніж він. Але я знала! Він обмірковував, як її позбутися.

— Моя дорога міс Марпл...

— Так, я знаю. Те саме сказав би мені й мій племінник Реймонд Вест. Він сказав би мені, що я не маю навіть натяку на доказ. Але я добре пам'ятала Волтера Гоунза, котрий тримав корчму "Зелений чоловік". Якось уночі він повертався з дружиною додому, і вона впала в річку — а він одержав великі гроші за її страховку. Знаю ще одного чи двох, які до сьогодні не понесли ніякого покарання, — один із них навіть належить до нашого стану. Під час своєї літньої відпустки він поїхав до Швейцарії з дружиною. Я застерегла її проти тієї поїздки — бідолашна навіть не розсердилася на мене, як могла б, лише засміялася. Їй здалося дуже кумедним, що така дивна стара проява, як я, може казати такі речі про її Гаррі. Ну, й чим усе закінчилося? З нею трапився нещасливий випадок — а Гаррі тепер одружений з іншою жінкою. Але що я могла зробити? Я знала, проте доказів у мене не було.

— Ой, міс Марпл! — вигукнула місіс Бентрі. — Ви ж не хочете сказати…

— Моя люба, такі речі трапляються дуже часто — справді дуже часто. І чоловіки відчувають до цього особливу спокусу, адже вони сильніші. А тим більше за обставин, коли смерть легко пояснити нещасливим випадком. Як я сказала, для мене все відразу стало ясно, коли я зустріла Сандерсів. Я тоді їхала в трамваї. Він був повний, і мені довелося піднятися нагору. Ми всі троє разом підвелися, коли мали вийти на зупинці, і містер Сандерс утратив рівновагу й упав на свою дружину, яка мало не полетіла вниз головою зі східців. На щастя, кондуктор був дужим молодим хлопцем, і він спіймав її, уже коли вона падала.

— Але ж очевидно, що то був нещасливий випадок.

— Звичайно, то був нещасливий випадок — ніщо не могло б здатися більш випадковим! Але містер Сандерс служив на торговому флоті, так він мені сказав, а чоловік, здатний утримати рівновагу на паскудному розхитаному кораблі, не може втратити її в трамваї, де навіть така стара жінка, як я, стоїть міцно на ногах. Тож не кажіть мені про нещасливий випадок!

— У кожному разі, нам зрозуміло, що у вас виникла підозра, міс Марпл, — сказав сер Генрі. — Що у вас вона виникла саме тоді й саме там.

Стара дама кивнула головою.

— Я вже тоді була майже впевнена в тому, що не помиляюсь, а ще один інцидент, який стався, коли ми переходили через вулицю, зміцнив мою впевненість. А тепер я вас запитую, що я могла зробити, сер Генрі? Адже я бачила перед собою вельми задоволену своїм життям і щасливу молоду жінку, але я точно знала, що незабаром її буде вбито.

— Моя дорога міс Марпл, від вашої розповіді мені перехоплює дух.

— Це тому, що, як і більшість теперішніх людей, ви не хочете дивитись у вічі фактам. Ви волієте втішати себе думкою, що такого не може бути. Але все мало бути так, і я це знала. Та людина така скута у своїх можливостях! Я не могла, наприклад, піти до поліції. І не могла також застерегти молоду жінку, бо розуміла, що всі мої намагання були б марними. Вона сліпо вірила своєму чоловікові. Тому я зосередила всі зусилля лише на тому, щоб довідатися про них якомога більше. Людина має для цього безліч можливостей, сидячи зі своїм шиттям або плетінням біля вогню. Місіс Сандерс (її звали Ґледіс) вельми охоче розповідала про себе. Схоже, вони були одружені не так довго. Її чоловік мав одержати в спадок певну власність, але на даний час їхнє матеріальне становище було тяжким. Фактично вони жили на її невеличкий прибуток. Такі історії мені вже не раз доводилося чути. Вона нарікала на той факт, що не може взяти бодай трохи грошей з капіталу. Схоже, той, хто заповів їй гроші, мав трохи олії в голові. Але вона мала право передати всі свої гроші комусь іншому за заповітом — мені пощастило це з'ясувати. А вона та її чоловік написали заповіти на користь одне одного відразу після одруження. Дуже зворушливо. Звісно ж, скоро справи Джека налагодяться, — я мусила слухати цей рефрен із ранку до вечора, — але тепер їм справді дуже тяжко, навіть тут вони винайняли кімнату на горішньому поверсі, там, де живуть слуги й де дуже небезпечно на випадок пожежі, хоч, на щастя, поруч із їхнім вікном — пожежна драбина. Я обережно розпитала її, чи є там балкон — дуже небезпечні вони, ці балкони. Один поштовх — і… ви ж розумієте!

Я взяла з неї обіцянку, що вона не виходитиме на балкон, сказавши їй, що бачила поганий сон. Це справило на неї враження — забобони іноді дуже допомагають нам впливати на людей. Вона була білява, колір обличчя мала дещо збляклий, а волосся стягувала не дуже акуратним вузлом на потилиці. Дуже довірлива. Вона розповіла про все, що чула від мене, чоловікові, і я помітила, що раз чи двічі він подивився на мене дивним поглядом. Він не був довірливим; і він знав, що я була в тому трамваї.

Але я була стривожена, — жахливо стривожена, — бо не знала, як перехитрувати його. Я могла б домогтися, щоб нічого не сталося в Гідро, лише кинувши кілька слів і давши йому зрозуміти, що підозрюю його. Але це тільки спонукало б його відкласти свої плани на пізніше. Ні, я дійшла тоді висновку, що найкращою політикою буде політика сміливого протистояння — знайти спосіб заманити його в пастку. Якби мені вдалося спонукати його вчинити замах на неї в той спосіб, який би я сама для нього обрала — тоді його наміри були б розкриті, і вона мусила б подивитись у вічі правді, хоч би яким потрясінням це для неї не стало.

— Від вашої розповіді мені перехоплює дух, — сказав доктор Ллойд.

— Я неодмінно щось би вигадала, не сумнівайтеся, — провадила міс Марпл. — Але той чоловік виявився надто розумним для мене. Він не став чекати. Він відчув, що в мене виникла підозра, і завдав удару, перш ніж я встигла підготуватися. Він знав, що нещасливий випадок здасться мені підозрілим. І тому він обрав убивство.

Мимовільне зітхання вихопилося з грудей у кожного, хто її слухав. Міс Марпл кивнула головою й похмуро стулила губи.

— Боюся, я трохи випередила події. Тепер я повинна спробувати розповісти вам з усіма подробицями, як усе відбулося. Я завжди згадую про це з гірким смутком — мені здається, я повинна була б так чи інак відвернути трагедію. Але, безперечно, Провидіння знало ліпше від мене, що має відбутися, а що — ні. У кожному разі, я зробила все, що могла.

Щось гнітюче й тяжке починало накопичуватися в повітрі — я це описала б як відчуття чогось моторошного й потойбічного. Щось ніби тиснуло на всіх нас. Передчуття лиха. Почалося з Джорджа, адміністратора приймального відділу. Він працював там багато років і знав усіх. Бронхіт, запалення легень, і на четвертий день він відійшов. Сумна подія та великий удар для всіх. І сталося це лише за чотири дні

до Різдва. А потім захворіла одна з покоївок— така мила дівчина: зараження крові, — і бідолашна померла менш як за добу.

Я була у вітальні з міс Тролоп і старою місіс Карпентер, і місіс Карпентер говорила з якимсь воістину диявольським натхненням, так ніби все, що сталося, її страшенно тішило.

"Запам'ятайте мої слова, — сказала вона. — Це не кінець. Ви ж знаєте прислів'я? Бог любить трійцю. Я не раз переконувалася, що так воно і є. У нас буде й третя смерть. Не сумнівайтеся в цьому, і нам не доведеться чекати довго. Бог любить трійцю".

Коли вона промовила ці останні слова, киваючи головою та клацаючи своїми плетільними спицями, я випадково підвела погляд і побачила у дверях містера Сандерса. Лише на якусь мить він утратив пильність, і я побачила вираз його обличчя таким, яким він насправді був. Я віритиму до своєї смертної години, що саме диявольські жорстокі слова місіс Карпентер заклали в його свідомість усе те, що він потім зробив. Я побачила, як працює його розум.

Він увійшов до кімнати, усміхаючись, як завжди, весело й доброзичливо.

"Може, вам треба щось купити до Різдва, милі дами? — запитав він. — Я саме вирушаю до Кестона".

Він стояв поруч із нами хвилину чи дві, сміючись і розмовляючи, а потім вийшов. Як я вже вам сказала, я була стривожена й відразу запитала:

"А де місіс Сандерс? Хто-небудь її бачив?"

Міс Тролоп сказала, що вона пішла до своїх друзів, родини Мортимерів, пограти в бридж, і це на короткий час мене заспокоїло. Але

я була досі дуже стурбована й перебувала в непевності щодо своїх подальших дій. Десь за півгодини я повернулася до своєї кімнати. Зустріла доктора Коулза, свого лікаря, котрий спускався мені назустріч сходами, коли я підіймалася ними, а що я іноді консультувалася з ним щодо свого ревматизму, то й тепер запросила його до себе. Він сказав мені тоді (по секрету, так би мовити) про смерть бідолашної покоївки Мері. Директор не хоче, щоб ця новина поширилася, повідомив мені доктор Коулз, тож він просить мене тримати її при собі. Звичайно, я не сказала йому, що ми ні про що інше й не говорили протягом останньої години — відразу після того, як бідолашна дівчина зробила свій останній подих. Про такі речі завжди всі довідуються відразу, і людина з його досвідом мусила б про це знати; але доктор Коулз завжди був простим чолов'ягою, який ніколи нічого не підозрював і завжди вірив у те, що йому казали і в що йому хотілося вірити, і саме це неабияк стривожило мене через хвилину. Ідучи від мене, він сказав, що Сандерс попросив його оглянути його дружину. Схоже, вона заслабла віднедавна — нестравність шлунка й таке інше.

Але того ж таки дня Ґледіс Сандерс сказала мені, що травлення в неї стало просто чудовим, і вона дуже вдячна за це мінеральним водам.

Ви розумієте? Усі мої підозри щодо намірів цього чоловіка зміцніли в сотню разів. Він вочевидь готував ґрунт — але для чого? Доктор Коулз пішов перш, ніж я вирішила, сказати йому чи не сказати — хоч якби я вирішила сказати, то не знала б, а що, власне, сказати. Коли я вийшла зі своєї кімнати, то Сандерс власною персоною став спускатися сходами з вищого поверху. Він був одягнений на вихід і знову запитав мене, чи не треба мені чогось купити в місті. Скажу щиро, мені коштувало неабияких зусиль бути люб'язною з цим чоловіком! Я пішла прямо до холу й замовила чай. Було пів на шосту, я пам'ятаю.

Тепер мені дуже хотілося б ясно й по порядку розповісти про те, що відбувалося далі. Я була ще в холі, коли за чверть до сьомої туди ввійшов містер Сандерс. З ним було двоє чоловіків, і всі троє, як мені здалося, трохи напідпитку. Містер Сандерс покинув своїх двох приятелів

і рушив прямо туди, де сиділи я та міс Тролоп. Він сказав, що хоче запитати нашу думку про різдвяний подарунок, який він готує для своєї дружини. Ішлося про вечірню сумочку.

"Ви ж повинні розуміти, шановні дами, — сказав він. — Я лише грубий матрос. Що я знаю про такі речі? Мені було надіслано три сумочки на вибір, і я хочу, щоб ви висловили про них думку експертів".

Ми, звичайно, сказали, що з радістю йому допоможемо, і він запитав, чи ми не проти піднятися до їхньої кімнати, бо його дружина може повернутися щохвилини, і він не може гаяти час. Тож ми пішли з ним нагору. Я ніколи не забуду, що сталося потім, — мої пальці й зараз тремтять.

Містер Сандерс відчинив двері до спальні й увімкнув світло. Не знаю, хто з нас побачив це першим…

Місіс Сандерс лежала долілиць на підлозі — мертва.

Я підбігла до неї першою. Опустилася навколішки й помацала пульс, але марно — її рука була вже холодною й закляклою. Біля її голови лежала панчоха, наповнена піском, — зброя, якою їй було завдано смертельного удару. Міс Тролоп, дурне створіння, безперестанку скиглила біля дверей, обхопивши руками голову. Сандерс скрикнув: "Дружино моя! Дружино!" — і кинувся до неї. Я не дозволила йому доторкнутися до тіла. Бо я була певна в ту мить, що це він її вбив, і, можливо, він помітив на ній щось таке, що хотів би прибрати чи заховати.

"Ні до чого не слід доторкатися, — сказала я. — Візьміть себе в руки, містере Сандерс. Міс Тролоп, ідіть униз і приведіть директора".

Я стояла там навколішках біля тіла. Я не хотіла залишати Сандерса наодинці з ним. А проте мусила визнати, що якщо цей чоловік грав, то

грав він чудово. Він здавався розгубленим, приголомшеним і до божевілля переляканим.

Директор прийшов відразу. Він швидко оглянув кімнату, потім виставив нас усіх за двері, а двері замкнув на ключ, який забрав із собою. Потім пішов до себе й зателефонував у поліцію. Здавалося, минули століття, поки вони прийшли (згодом ми довідалися, що телефонна лінія була несправна). Директор мусив послати людину на поліційну дільницю, а Гідро розташований далеко за містом, на краю заросłого вересом болота. І протягом усього того часу нам доводилося терпіти дурне базікання місіс Карпентер. Вона була просто щаслива, що її пророцтво "Бог любить трійцю" справдилося так швидко. Сандерс, я чула, вийшов у сад і блукав там туди-сюди, стискаючи долонями голову, стогнучи та демонструючи всі ознаки невтішного горя.

Але зрештою поліція з'явилася. Вони пішли нагору з директором і містером Сандерсом. Згодом покликали й мене. Я піднялася нагору. Інспектор був у їхній кімнаті, він сидів за столом і писав. Він здавався чоловіком розумним і мені сподобався.

"Міс Джейн Марпл?" — запитав він.

"Так, це я".

"Я так розумію, пані, що ви були присутні, коли знайшли тіло загиблої?"

Я підтвердила його слова й точно описала, як усе було. Я думаю, бідолашний чоловік відчув справжню полегкість, знайшовши нарешті людину, здатну логічно відповідати на його запитання, бо перед цим йому довелося мати справу із Сандерсом та Емілією Тролоп, котра, як мені здається, була цілком деморалізована — а чого ще можна було сподіватися від цього дурного створіння! Пам'ятаю, як моя дорога матуся навчала мене, що шляхетна жінка повинна завжди панувати над

собою на людях, незалежно від того, як вона поводиться, коли залишається наодинці із собою.

— Чудове правило, — серйозно сказав сер Генрі.

— Коли я закінчила, інспектор сказав: "Дякую вам, пані. А тепер я хотів би вас попросити ще раз поглянути на тіло. Чи воно лежить у тій самій позі, у якій лежало, коли ви ввійшли до кімнати? Чи його ніхто не пересунув?"

Я сказала, що перешкодила Сандерсові зробити це, й інспектор схвально кивнув головою.

"Схоже, цей джентльмен страшенно засмучений", — зауважив він.

"Атож, схоже", — відповіла я.

Не думаю, що я зробила якийсь спеціальний наголос на слові "схоже", але інспектор подивився на мене проникливим поглядом.

"Отже, ми можемо вважати, що тіло лежить у тій самій позі, у якій воно було знайдене?" — запитав він.

"Крім капелюшка — так", — відповіла я.

Інспектор пильно подивився на мене.

"Крім капелюшка? Що ви маєте на увазі?"

Я пояснила, що капелюшок був на голові бідолашної Ґледіс, а тепер він лежить поруч із нею. Я, звичайно, подумала, що це зробила поліція. Проте інспектор категорично заперечив. Нічого тут досі не рухали й ні до чого не доторкалися. Інспектор стояв і дивився на бідолашне тіло, що

лежало долілиць на підлозі, зі спохмурнілим виразом обличчя. Ґледіс була в тому одязі, в якому вона виходила на вулицю — у великому темно-червоному твідовому пальті із сірим хутряним коміром. Капелюшок, дешева річ із червоного фетра, лежав біля її голови.

Інспектор стояв кілька хвилин мовчки з похмурим виглядом. Потім раптом йому прийшла в голову якась думка.

"Чи випадково ви не пригадаєте, пані, були чи не були сережки в її вухах і чи вбита зазвичай носила сережки?"

На щастя, я маю звичку ретельно помічати такі деталі. Я пригадала, що під самими крисами її капелюшка блищали перлини, хоч я тоді й не звернула на це особливої уваги. Тож я змогла відповісти ствердно на запитання інспектора.

"Тоді все стає зрозумілим. Шкатулку для прикрас цієї пані було витрушено — хоч там і не було нічого особливо цінного, як я розумію, а персні знято з її пальців. Певно, вбивця забув про сережки та прийшов їх забрати вже після того, як тіло було знайдено. Холоднокровний суб'єкт. А може, навіть... — він обвів поглядом кімнату й повільно проказав: — Може, він навіть ховався тут, у кімнаті, весь цей час".

Але я відкинула це припущення. Я сама, сказала я йому, зазирала під ліжко. А директор відчиняв дверцята шафи. Більше тут не було де сховатися чоловікові. Щоправда, комод для капелюхів, у самій середині одежної шафи, був замкнений, та позаяк комод був низенький і поділений полицями, то ніхто причаїтися там не зміг би.

Інспектор повільно кивав головою, поки я пояснювала йому все це.

"Я схильний повірити вашому слову, пані, — сказав він. — У такому разі, як я вже сказав раніше, він, певно, повернувся. Дуже холоднокровний суб'єкт".

"Але ж директор замкнув двері й забрав ключ із собою!"

"Це нічого не означає. Грабіжник увійшов сюди через балкон і пожежну драбину. І дуже ймовірно, що ви застали його на гарячому. Він вислизнув із вікна, а коли ви пішли, повернувся й закінчив свою справу".

"А ви певні, що то був грабіжник?" — спитала я.

Він сухо мені відповів:

"Але схоже, що то був таки він, чи не так?"

Але щось у його тоні задовольнило мене. Я відчула, що він не дуже серйозно сприймає містера Сандерса в ролі невтішного вдівця.

Як бачите, я не приховую, що була тоді абсолютно опанована опінією, яку наші сусіди, французи, називають idée fixe.[7] Я знала, що цей чоловік, Сандерс, мав намір укоротити своїй дружині віку. І я, звісно, не могла повірити в можливість такого дивного й фантастичного збігу обставин. Моя думка про Сандерса була — і я в цьому анітрохи не сумнівалась — абсолютно правильною й правдивою. Той чоловік був негідником. Та хоч його лицемірні вияви горя не обдурили мене й на мить, але я не могла забути й про те, як бездоганно — так мені тоді здалося — зіграв він свій приголомшений подив. Він здався мені тоді абсолютно природним — якщо ви розумієте, про що я кажу. Я пам'ятаю, що після моєї розмови з інспектором мене охопило дивне почуття. Бо якщо Сандерс учинив цей жахливий злочин, то я не могла уявити собі жодної мислимої причини, навіщо йому було проникати у свою кімнату через пожежну драбину й виймати сережки з вух своєї дружини. Це був би вчинок дуже нерозважливий, а Сандерс був надзвичайно розважливим чоловіком — саме тому він і здавався мені таким небезпечним.

Міс Марпл обвела поглядом своїх слухачів.

— Ви, мабуть розумієте, до чого я веду? У нашому світі відбувається так багато несподіваного. Я була така переконана, і це, думаю, засліпило мене. Результат розслідування став для мене справжнім шоком. Бо було доведено, поза всяким можливим сумнівом, що містер Сандерс не міг скоїти цього злочину…

Здивоване зітхання вихопилося в місіс Бентрі. Міс Марпл обернулася до неї.

— Я знаю, моя люба, ви не цього чекали від мене, коли я почала розповідати свою історію. Це було також не те, чого чекала я сама. Але факти є фактами, і якщо вони доведуть, що ти помиляєшся, то мусиш із цим змиритися й розпочинати знову. Те, що містер Сандерс був убивцею у своєму серці, я знала, і ніщо не могло похитнути мене в цьому твердому переконанні.

А тепер, я думаю, ви також захочете довідатися, якими ж були реальні факти та реальні обставини, пов'язані з тією подією. Місіс Сандерс, як ви вже знаєте, провела другу половину дня, граючи в бридж зі своїми друзями, з родиною Мортимерів. Вона пішла від них приблизно о чверть на сьому. Від будинку її друзів до Гідро треба було йти близько чверті години — менше, якби хтось дуже поспішав. Отже, вона прийшла десь о пів на сьому. Ніхто не бачив, як вона заходила, бо вона, певно, ввійшла крізь бічні двері й поквапилася прямо до своєї кімнати. Там вона перевдяглася (жовто-брунатне пальто й спідниця, в яких вона ходила грати в бридж, висіли в стінній шафі) і явно готувалася знову вийти, коли їй було завдано удару. Цілком можливо, сказали вони, що вона навіть не бачила, хто її вдарив. Торбинка з піском, я знаю, — дуже ефективна зброя. Схоже було на те, що нападники ховалися в кімнаті, можливо, в одній із двох великих стінних шаф, у тій, якої вона не відчиняла.

А тепер щодо пересувань містера Сандерса. Він вийшов, як я вже казала, десь о пів на шосту або трохи пізніше. Він побував у кількох крамницях, а десь о шостій годині зайшов до найбільшого на цих

мінеральних водах готелю, де зустрів двох друзів — тих самих, із якими згодом повернувся до Гідро. Вони грали в більярд, і, я думаю, пропустили разом чимало віскі із содовою. Ці двоє чоловіків (їх звали Гічкок і Спендер) фактично не розлучалися з ним протягом усього часу, починаючи від шостої години. Вони прийшли разом із ним у Гідро, і він покинув їх лише для того, щоб підійти до мене та до міс Тролоп. Було десь, як я вже вам казала, за чверть до сьомої, — і в цей час його дружина, певно, вже була мертва.

Мушу вам сказати, що я розмовляла з цими його двома друзями. Мені вони не сподобалися. Їх не можна було назвати ані приємними, ані шляхетними чоловіками, але я не мала найменшого сумніву в тому, що вони говорили абсолютну правду, сказавши, що Сандерс весь той час перебував у їхньому товаристві.

Потім з'ясувалася ще одна істотна деталь. Під час партії в бридж місіс Сандерс нібито покликали до телефону. Якийсь містер Літлворт хотів поговорити з нею. Вона здавалася збудженою й чимось дуже задоволеною — і відразу припустилась однієї чи двох серйозних помилок у грі. Вона пішла набагато раніше, аніж сподівалися Мортимери.

Містера Сандерса запитали, чи відоме йому ім'я Літлворт як одного з друзів його дружини, але він заявив, що вперше чує таке ім'я. Але особливо дивною здалася мені поведінка його дружини — вона також нібито ніколи не чула імені Літлворт. А проте після тієї телефонної розмови вона повернулася до столу усміхнена й почервоніла, тож хоч би хто там їй телефонував, він не назвав свого справжнього імені, і це здавалося досить-таки підозрілим, чи не так?

Ось перед такою проблемою постало тоді розслідування. Що ж насправді було правдивим? Історія з грабіжником, яка здавалася все ж малоймовірною, чи альтернативна теорія, що місіс Сандерс наготувалася вийти і з кимось зустрітися? Чи цей хтось піднявся до її

кімнати пожежною драбиною? Чи виникла між ними сварка? Чи він підступно напав на неї?

Міс Марпл замовкла.

— І яка ж правильна відповідь? — запитав сер Генрі.

— Мені цікаво, чи хтось із вас її знайде?

— Я ніколи не вміла знаходити відповіді на важкі запитання, — сказала місіс Бентрі. — Мені шкода, що Сандерс мав таке переконливе алібі; але якщо воно задовольнило вас, то, значить, воно було добре.

Джейн Гел'єр підвела свою прегарну голову й поставила запитання.

— А чому, — запитала вона, — комод із капелюхами був замкнений?

— Яке розумне запитання ви поставили, моя люба, — сказала міс Марпл, сяючи. — Я сама його перед собою ставила. Хоч пояснення було досить простим. Там лежали гаптовані пантофлі та кілька кишенькових хустинок, які бідолашна жінка вишивала, щоб подарувати їх своєму чоловікові на Різдво. Тому вона й замкнула комод. Ключ знайшли в її сумочці.

— О, в такому разі це запитання не становить ніякого інтересу! — сказала Джейн.

— О, становить та ще й який! — сказала міс Марпл. — Це чи не єдина деталь, яка справді була цікавою, — деталь, яка зруйнувала всі плани вбивці.

Усі з подивом утупились у стару даму.

— Я сама не могла цього зрозуміти протягом двох днів, — сказала міс Марпл. — Я сушила собі голову й сушила — і раптом все стало зрозумілим. Я пішла до інспектора й попросила його зробити один експеримент, і він погодився.

— Який експеримент?

— Я попросила його приміряти той капелюшок на голову бідолашної дівчини — і, звичайно, нічого в нього не вийшло. Капелюшок не підходив їй за розміром. То був не її капелюшок.

Місіс Бентрі вирячила очі.

— Але ж він був у неї на голові, почнемо з цього!

— Не на голові…

Міс Марпл замовкла на мить, зачекавши, доки зміст її слів дійде до кожного, а тоді провадила:

— Ми не засумнівалися в тому, що там було тіло бідолашної Ґледіс; але ж ми не бачили її обличчя. Вона лежала долілиць, ви ж пам'ятаєте, і капелюшок усе приховував.

— Але ж вона була вбита?

— Так, згодом. Але в ту мить, коли ми телефонували до поліції, Ґледіс Сандерс була жива й здорова.

— Ви хочете сказати, що хтось прикидався нею? Але ж коли ви доторкнулися до неї…

— Це було мертве тіло, поза всяким сумнівом, — сказала міс Марпл дуже серйозним голосом.

— Але ж, хай йому біс, — пробурмотів полковник Бентрі, — мертві тіла не валяються на кожному кроці. Що ж вони зробили з тим першим трупом потім?

— Він відніс його назад, — сказала міс Марпл. — То була підла думка — але надзвичайно розумна. Наша розмова у вітальні наштовхнула його на неї. Тіло бідолашної Мері, покоївки, — чому б не використати його? Ви ж пам'ятаєте, кімната Сандерсів була поруч із помешканнями слуг. Кімната Мері була від них через двоє дверей. Люди з похоронного бюро мали прийти набагато пізніше — він розраховував на це. Він переніс тіло по балкону (о п'ятій було вже темно), одягнув його в одну із суконь своєї дружини та в її велике червоне пальто. А потім виявив, що комод із капелюшками замкнений! Йому залишалося тільки одне, і він скористався одним із капелюшків бідолашної дівчини. Ніхто цього не помітить. Він поклав панчоху з піском поруч із нею. Потім пішов улаштовувати своє алібі.

Він зателефонував дружині, назвавши себе містером Літлвортом. Я не знаю, що він їй сказав — вона була довірлива жінка, як я вже вам говорила. Але він умовив її покинути гру в бридж раніше й не заходити в готель Гідро через парадні двері, а чекати його біля пожежної драбини, де вони зустрінуться о сьомій. Він, мабуть, сказав їй, що має для неї якийсь сюрприз.

Він повертається до готелю Гідро зі своїми приятелями і влаштовує так, щоб міс Тролоп і я натрапили на вбиту разом із ним. Він навіть поривається перевернути тіло горілиць, і я зупиняю його! Потім директор телефонує в поліцію, а він, хитаючись, виходить із готелю.

Ніхто не вимагав від нього алібі на час після вбивства. Він зустрічає свою дружину, підіймається з нею пожежною драбиною, вони заходять

до їхньої кімнати. Можливо, він уже розповів їй якусь історію про тіло. Вона нахиляється над ним, а він хапає свою панчоху з піском і завдає удару… О, мої любі! Мене нудить, коли я думаю про це навіть тепер! Потім швидко знімає з неї пальто й спідницю, вішає їх у шафу і вдягає її в той одяг, який був на другому тілі.

Але капелюшок не налазить! Волосся Мері коротко підстрижене — а в Ґледіс Сандерс, як я вже казала, воно стягнуте у великий вузол на потилиці. Він змушений залишити капелюшок поруч із тілом у сподіванні, що ніхто не зверне на це уваги. Після цього він відносить тіло бідолашної Мері до її власної кімнати й кладе його туди, де воно лежало.

— Це здається неймовірним, — сказав доктор Ллойд. — Адже він ішов на великий ризик. Поліція могла з'явитися дуже скоро.

— Ви ж пам'ятаєте, що телефонна лінія вийшла з ладу, — сказала міс Марпл. — Це була його робота. Він не міг дозволити, щоб поліція прибула на місце злочину надто швидко. Коли ж вони нарешті прибули, то згаяли деякий час у кабінеті директора, перш ніж піднятися до спальні Сандерсів. Це було його найслабкішим пунктом — ану ж якби хтось помітив різницю між тілом, яке було мертвим дві години тому, і тим, яке менш як півгодини тому було ще живе. Але він покладався на той факт, що люди, які першими відкрили злочин, не володіють експертними знаннями.

Доктор Ллойд ствердно кивнув головою.

— Припускалося б, що вбивство скоєно за чверть до сьомої або десь так. Насправді воно було вчинене о сьомій або на кілька хвилин пізніше. Поліційний хірург не зміг би оглянути тіло раніше, як о пів на восьму. На той час він уже не міг би помітити різницю в часі.

— Я була тією людиною, яка повинна була б це помітити, — сказала міс Марпл. — Я мацала руку бідолашної дівчини, яка була холодна мов крига. А проте пізніше інспектор говорив про вбивство так, ніби воно було скоєне перед самим нашим прибуттям — і я не звернула на це уваги!

— Ви й так багато на що звернули увагу, міс Марпл, — сказав сер Генрі. — Ця історія відбулася ще до мого часу. Я навіть не пригадую, щоб чув про неї. Що сталося потім?

— Сандерса повісили, — сказала міс Марпл із виразом похмурої втіхи. — І я була дуже рада. Я ніколи не жалкувала про те, що допомогла віддати того чоловіка до рук правосуддя. Мене завжди страшенно дратували заклики сучасних гуманістів, що вимагають скасувати смертну кару.

Її суворе обличчя полагідніло.

— Але я завжди гірко докоряла собі за те, що не змогла врятувати життя тієї бідолашної дівчини. Але хто став би слухати стару жінку, якій раптом забандюрилося робити такі серйозні висновки? А проте — хто знає? Можливо, це й добре, що вона померла тоді, коли життя ще здавалося їй щасливим, а не стала жити далі нещасною та зневіреною у світі, який почав би здаватися їй дедалі жахливішим. Вона кохала того мерзотника й довіряла йому. Вона так ніколи й не викрила його.

— Отже, — промовила Джейн Гел'єр, — можна сказати, їй пощастило. Дуже навіть пощастило. Я хотіла б... — і вона замовкла.

Міс Марпл подивилася на вродливу й розпещену славою Джейн Гел'єр і з дещо сумною усмішкою кивнула.

— Я вас розумію, люба, — лагідно сказала вона. — Я розумію.

Розділ одинадцятий

ТРАВА СМЕРТІ

— А зараз ваша черга, місіс Б., — підбадьорливо сказав сер Генрі Клітерінґ.

Місіс Бентрі, жінка, чиїм гостем він був, подивилася на нього з холодним докором.

— Я вже вам казала, мені не до вподоби, коли мене називають місіс Б. Це принижує мою гідність.

— Тоді я називатиму вас Шехерезадою.

— А ще менше я хочу бути Ше… як там ви її називаєте! Я ніколи не можу розповісти до пуття жодної історії, запитайте Артура, якщо ви мені не вірите.

— Ти розповідаєш дуже добре, коли треба викласти факти, Доллі, — сказав полковник Бентрі. — Але сплітати їх докупи не вмієш.

— Так воно і є, — погодилася місіс Бентрі. Вона ляснула долонею по каталогу цибулин, який лежав на столі перед нею. — Я вислухала вас усіх, і не знаю, як у вас це виходить. "Він сказав, вона сказала, ви запитали себе, вони подумали, кожен зрозумів" — я просто не змогла б так усе викласти та й по всьому! А крім того, я не знаю нічого такого, про що можна було б розповісти історію.

— Ми не можемо в це повірити, місіс Бентрі, — сказав доктор Ллойд.

І він похитав своєю сивою головою, зображаючи насмішкувату недовіру.

Стара міс Марпл сказала своїм лагідним голосом:

— Я думаю, ви помиляєтеся, моя люба…

Місіс Бентрі й далі вперто хитала головою.

— Ви навіть не уявляєте собі, яке банальне в мене життя. Проблеми зі слугами, труднощі, пов'язані з пошуками доброї кухарки, ходіння по крамницях, до дантистів, поїздка в Ескот[8] (який Артур ненавидить), а потім сад…

— Авжеж, — сказав доктор Ллойд. — Сад. Ми всі знаємо, чому ви віддаєте своє серце, місіс Бентрі.

— Це, певне, чудово — мати свій власний сад, — прощебетала Джейн Гел'єр, вродлива молода актриса. — Якщо, звичайно, тобі не треба копати землю чи бруднити руки. Я завжди дуже любила квіти.

— Отже, сад, — сказав сер Генрі. — Чом би нам не взяти його як стартовий пункт? Ну ж бо, починайте, місіс Б. Розкажіть нам про отруєні цибулини, про смертельні нарциси, про траву смерті!

— Дуже дивно чути від вас ці слова, — сказала місіс Бентрі. — Вони нагадали мені про дещо. Артуре, ти пам'ятаєш, що сталося в Клодергем-Корті? Пригадай-но. Старий сер Емброз Берсі. Пам'ятаєш, яким люб'язним і чарівним старим чоловіком він нам здавався?

— Звичайно, пам'ятаю. То була дивна історія. Розповідай, Доллі.

— Розкажи краще ти, любий.

— Дурниці. Починай-но. Ти повинна сама веслувати у своєму каное. Я вже своє зробив.

Місіс Бентрі глибоко втягла в груди повітря. Вона заламала руки, і її обличчя набуло воістину страдницького виразу Вона заговорила швидко й без пауз.

— Тут немає, власне, про що розповідати. "Трава смерті" — ці слова нагадали мені про той випадок, хоч у своїх власних спогадах я називаю це "шавлія та цибуля".

— Шавлія та цибуля? — перепитав доктор Ллойд.

Місіс Бентрі кивнула головою.

— Сталося це так, — почала розповідати вона. — Ми тоді перебували, Артур і я, в сера Емброза Берсі в Клодергем-Корті, й одного дня через помилку (хоч дуже дурну, як я завжди думала) багато листя наперсника було зірвано разом із листям шавлії. На вечерю тоді подавали качку з шавлією, і всім стало дуже погано, а одна бідолашна дівчина — вихованка сера Емброза — померла після тієї вечері.

Вона замовкла.

— Ой лишенько! — сказала міс Марпл. — Як трагічно.

— А хіба ні?

— Ну, гаразд, — сказав сер Генрі. — А що далі?

— Далі нічого немає, — сказала місіс Бентрі. — Це все.

Почулося загальне зітхання. Хоч вони й були попереджені заздалегідь, проте ніхто не сподівався, що розповідь буде такою короткою.

— Але ж, моя люба леді, — запротестував сер Генрі, — це не може бути все. Те, про що ви розповіли, — трагічна подія, але її, в жодному розумінні, не можна назвати проблемою.

— Безперечно, це ще далеко не все, — сказала місіс Бентрі, — але якщо я стану розповідати вам далі, ви відразу зрозумієте, як усе закінчилося.

Вона з викликом подивилася на присутніх і промовила жалібним голосом:

— Я ж вам сказала, що не спроможна об'єднувати речі й викладати їх так, щоб вони утворювали історію.

— Он як! — вигукнув сер Генрі. Він випростався на своєму стільці й прилаштував на око монокль. — А знаєте, Шехерезадо, це вже стає цікавим. Ви кидаєте виклик нашій кмітливості. Я майже переконаний, що ви робите так умисне — щоб розпалити нашу цікавість. Тут напрошуються кілька раундів того, що можна було б назвати "Двадцять запитань", так мені здається. Міс Марпл, можливо, почнете ви?

— Я хотіла б щось довідатися про кухарку, — сказала міс Марпл. — Певно, то була дуже дурна або вкрай недосвідчена жінка?

— Вона й справді була дуже дурна, — сказала місіс Бентрі. — Потім вона дуже плакала й казала, що зірване листя принесли їй як шавлію, та звідки вона могла знати, що там щось не так?

— Вона явно не звикла думати сама за себе, — сказала міс Марпл. — Мабуть, то була вже літня жінка й дуже добра куховарка?

— О, куховарка з неї була просто чудова! — підтвердила місіс Бентрі.

— Ваша черга, міс Гел'єр, — сказав сер Генрі.

— О, ви хочете, щоб я поставила запитання? — Запала мовчанка, поки Джейн напружено міркувала. Нарешті вона сказала безпорадним госом: — Даруйте, але я не знаю про що запитувати.

Її прекрасні очі благально втупилися в сера Генрі.

— Чому б не список дійових осіб, міс Гел'єр? — з усмішкою запропонував він.

Джейн досі дивилася на нього розгубленим поглядом.

— Персонажі драми в порядку їхньої появи на сцені, — лагідно пояснив сер Генрі.

— О, так, — сказала Джейн. — Це цікава думка.

Місіс Бентрі стала перелічувати людей, швидко загинаючи пальці на своїх руках.

— Сер Емброз, Сильвія Кін (це дівчина, яка померла), її подруга, що там жила, Мод Вай, одна з тих темноволосих негарних дівчат, які, проте, вміють себе подати, — не знаю, як їм це вдається. Потім там був містер Керл, котрий приїхав обговорювати книжки з сером Емброзом, — ви знаєте, такі собі рідкісні книжки, дивні старі трактати, написані латиною, — замшілі пергаменти. Був там і Джері Лоример, можна сказати, один із найближчих сусідів. Його маєток, "Затишний притулок", був розташований поруч із маєтком сера Емброза. І була там місіс Карпентер, одна з тих кицьок середнього віку, які завжди вміють десь чудово прилаштуватися. Вона була для Сильвії такою собі dame de compagnie[9] або чимось подібним, гадаю.

— Тепер моя черга, — сказав сер Генрі, — і, сподіваюся, вона належить мені по праву, адже я сиджу поруч із міс Гел'єр. І я хочу знати

багато. Я хотів би, щоб ви намалювали мені, місіс Бентрі, короткі словесні портрети всіх раніше названих осіб.

— Ну… не знаю… — завагалася місіс Бентрі.

— Отже, сер Емброз, — провадив сер Генрі. — Починайте з нього. Яким він був?

— О, то був дуже статечний на вигляд старий чоловік, та не такий уже й старий: він мав не більш як шістдесят років, думаю. Але він був дуже хворобливий, мав слабке серце й не міг підійматися сходами, а тому мусив обладнати у своєму будинку ліфт, і через це здавався старшим, аніж насправді був. У нього були чудові манери — витончено-аристократичні, це слово описує їх найліпше. Ви ніколи не бачили його роздратованим або засмученим. У нього було прегарне біле волосся й чарівний голос.

— Дуже добре, — сказав сер Генрі. — Зараз я бачу сера Емброза. Тепер опишіть нам дівчину, Сильвію — як, ви сказали, було її прізвище?

— Сильвія Кін. Дівчина вродлива — справді дуже вродлива. Світловолоса, з гарною шкірою. Не вельми, мабуть, розумна. Правду кажучи, досить-таки дурна.

— О, не вигадуй, Доллі, — запротестував її чоловік.

— Артур, звичайно, так не думає, — сухо кинула місіс Бентрі. — Але вона була дурною: вона ніколи не сказала нічого такого, що варто було б почути.

— Одне з найграціозніших створінь із тих, які я будь-коли бачив, — сказав полковник Бентрі з теплотою в голосі. — Досить було глянути, як вона грає в теніс — чарівно, просто чарівно. І вона була надзвичайно

весела — неймовірно потішна крихітка. І дуже, дуже вродлива. Я певен, усі молоді хлопці так думали.

— Ось тут ти й помиляєшся, — сказала місіс Бентрі. — Юна врода — це вже не те, чим захоплюються сучасні молоді люди. Лише старі йолопи, такі, як ти, Артуре, сьогодні мають звичай сидіти й белькотіти про вродливих молодих дівчат.

— Бути молодою сьогодні тяжко, — сказала Джейн. — Ти повинна мати СП.

— А що таке СП? — запитала міс Марпл.

— Сексуальна принадливість.

— А, розумію, — сказала міс Марпл. — Це те, що в мої дні називали "напустити туману в очі".

— Непогано сказано, — мовив сер Генрі. — А тепер кілька слів про dame de compagnie, яку ви назвали, здається, кицькою, місіс Бентрі.

— Я не мала на увазі котів, щоб ви знали, — сказала місіс Бентрі. — Ідеться зовсім про інше. То була просто велика, пухнаста, біла, муркотлива особа. Завжди надзвичайно люб'язна. Такою вона була, Аделаїда Карпентер.

— А що ви мали на увазі, назвавши її жінкою середнього віку?

— Я хотіла сказати, що їй було десь близько сорока. Вона жила там завжди — відколи Сильвії виповнилось одинадцять років, я думаю. Надзвичайно тактовна особа. Одна з тих удів, які опиняються в скрутних обставинах, маючи багато аристократичних зв'язків і зовсім не маючи готівки. Мені вона не подобалась, але мені ніколи не подобалися люди з дуже білими довгими долонями. І я не люблю кицьок.

— Містер Керл?

— Чоловік літній, сутулий. Їх так багато скрізь і повсюди, що буває не так легко відрізнити одного від іншого. Він пожвавлювався лише тоді, коли говорив про свої заплісняві книжки, а більше — ніколи. Навряд чи сер Емброз знав його дуже добре.

— А сусід Джері?

— Надзвичайно чарівний хлопець. Він був заручений із Сильвією. Це зробило ту подію ще трагічнішою.

— Мене дивує… — почала міс Марпл і відразу замовкла.

— Що вас дивує?

— Та нічого, моя люба.

Сер Генрі подивився на стару даму з великою цікавістю. Потім сказав замислено:

— Отже, ті молоді люди були заручені. А давно вони були заручені?

— Десь рік. Сер Емброз був налаштований проти заручин на тій підставі, що Сильвія ще надто юна. Але після того як сплинув річний термін заручин, він поступився, і весілля мало відбутися дуже скоро.

— Он як! Чи мала юна леді якусь власність?

— Майже нічого — не більш як сотню чи дві прибутку на рік.

— У цій норі ви не зловите пацюка, Клітерінґу, — зауважив полковник Бентрі й засміявся.

— Тепер черга доктора ставити запитання, — сказав сер Генрі. — Я закінчив.

— Моя цікавість має суто професійний характер, — відповів доктор Ллойд. — Я хотів би знати, які медичні дані було виявлено під час розслідування, тобто чи звернула тоді на них увагу наша господиня й чи досі їх пам'ятає.

— Пам'ятаю дуже приблизно, — сказала місіс Бентрі. — Це було отруєння диґіталіном — правильно я кажу?

Доктор Ллойд кивнув головою.

— Активна складова наперсника — digitalis — впливає на серце. Це навіть дуже цінні ліки при деяких серцевих захворюваннях. А випадок, про який ви розповідаєте, здається мені дуже дивним. Я ніколи не подумав би, що споживання певної кількості доданого в якусь страву листя наперсника може призвести до фатального результату. Уявлення про небезпеку, яку становить поїдання отруйного листя та отруйних ягід, дуже перебільшені. І мало хто також усвідомлює, що лікувальні чи отруйні властивості алкалоїду значно посилюються, якщо його виділяють окремо, з необхідною ретельністю й належно до цього підготувавшись.

— Якось місіс Мак-Артур послала кілька спеціальних цибулин місіс Тумі, — сказала міс Марпл. — А кухарка місіс Тумі подумала, що то звичайна цибуля, й усі члени родини Тумі отруїлися й були дуже хворі.

— Але ж вони не померли від того отруєння, — сказав доктор Ллойд.

— Ні, не померли, — визнала міс Марпл.

— Одна з моїх знайомих дівчат померла від харчового отруєння, — сказала Джейн Гел'єр.

— Ми повинні продовжити своє розслідування цього злочину, — сказав сер Генрі.

— Злочину? — здивовано перепитала Джейн Гел'єр. — А я думала, то був нещасливий випадок.

— Якби це був нещасливий випадок, — лагідно заперечив сер Генрі, — то не думаю, що місіс Бентрі стала б розповідати нам цю історію. Ні, якщо моє відчуття мене не обдурює, то це був нещасливий випадок лише за своєю видимістю, а за ним ховається щось набагато зловісніше. Мені пригадується одна справа: кілька гостей, запрошених на домашню вечірку, розважали себе бесідою після вечері. Стіни були обвішані всіма видами старовинної зброї. З метою пожартувати один з учасників вечірки схопив стародавній кавалерійський пістоль і націлив його на іншого чоловіка, вдаючи, ніби стріляє в нього. Пістоль був заряджений і вистрелив, убивши того чоловіка. У тій справі ми повинні були з'ясувати, по-перше, хто таємно наготував і зарядив той пістоль, а по-друге, хто так спрямував розмову, що вона закінчилася тим жахливим пострілом із кавалерійського пістоля — бо чоловік, який із нього вистрелив, був абсолютно невинний!

Мені здається, дуже схожу проблему ми маємо й тут. Ті начинені диґіталіном листки були навмисне підмішані до шавлії, і той, хто це зробив, знав, яким буде результат. А що ми звільняємо від відповідальності кухарку, — а ми її звільняємо, чи не так? — то постає запитання: хто зірвав листя наперсника й доправив його до кухні?

— На це запитання відповісти легко, — сказала місіс Бентрі. — Принаймні на другу його частину Сама ж таки Сильвія принесла листя на кухню. До її щоденних обов'язків входило наглядати за збиранням трав для салату, пучків молодої моркви, тобто всього того, чого садівники ніколи не збирають як годиться. Вони не люблять давати вам щось молоде й ніжне — вони чекають, поки воно виросте в чудові екземпляри. Сильвія та місіс Карпентер мали звичай особисто здійснювати нагляд над такою роботою. Але кущі наперсника росли

разом із кущами шавлії в одному кутку саду, тому переплутати їхнє листя було цілком природно.

— Але чи справді Сильвія зривала його сама?

— Про це ніхто ніколи не довідався. Але припускають, що так.

— Припущення, — сказав сер Генрі, — бувають дуже небезпечними.

— Але я точно знаю, що місіс Карпентер його не зривала, — сказала місіс Бентрі. — Бо того ранку, коли це сталося, вона прогулювалася разом зі мною на терасі. Ми пішли туди відразу після сніданку. Погода для ранньої весни була незвично приємна й тепла. Сильвія пішла сама-одна в сад, але згодом я побачила, як вона прогулюється попідруч із Мод Вай.

— То вони були великими подругами? — запитала міс Марпл.

— Атож, — сказала місіс Бентрі.

Здавалося, вона хотіла сказати щось іще, але не сказала.

— А вона перебувала там довго? — запитала міс Марпл.

— Тижні зо два, — відповіла місіс Бентрі.

Нотка тривоги прозвучала в її голосі.

— Вам не подобалася міс Вай? — поцікавився сер Генрі.

— Навпаки, вона мені подобалась. Брехати не стану. Так, вона подобалася мені.

Нотка тривоги в її голосі набула страдницького звучання.

— Ви щось приховуєте від нас, місіс Бентрі, — сказав сер Генрі тоном звинувачення.

— У мене щойно виник один сумнів, — сказала міс Марпл, — але я не наважилась його висловити.

— Коли він у вас виник?

— Коли ви сказали, що молодята були заручені. Ви також сказали, що це зробило ту подію ще трагічнішою. Але якщо ви правильно мене зрозумієте, то ваш голос прозвучав не так, як годилось би, коли ви це сказали, — у ньому не відчувалося належної переконливості, ви мене зрозуміли?

— Яка ви жахлива особа, — сказала місіс Бентрі. — Таке враження, ніби ви завжди знаєте. Так, я думала про дещо. Але не знаю, слід мені про це казати чи не слід.

— Ви повинні про це сказати, — промовив сер Генрі. — Хоч би які сумніви вас терзали, ви не повинні нічого приховувати від нас.

— Я тоді подумала про такий епізод, — сказала місіс Бентрі. — Якось увечері — власне це був вечір напередодні трагедії — я вийшла на терасу, перед тим як мала відбутися вечеря. Вікно вітальні було відкрите. І випадок тоді захотів, щоб я побачила Джеррі Лоримера та Мод Вай. Він — уявляєте? — цілував її. Звичайно ж, я не знала, що то було — чи випадкова короткочасна пригода, чи, ви ж розумієте… Я знала, що сер Емброз ніколи не любив Лоримера, тож, можливо, він знав, чого вартий цей молодик. Але в одному я переконана: та дівчина, Мод Вай, справді його кохала. Ви б тільки побачили, як вона дивилася на нього, коли забувала про обережність! І я також думаю, що ці двоє більше підходили одне одному, аніж він та Сильвія.

— Я хочу швидко поставити вам одне запитання, перш ніж міс Марпл поставить своє, — сказав сер Генрі. — Мені хотілося б знати, чи після трагедії Джеррі Лоример одружився з Мод Вай?

— Так, — сказала місіс Бентрі. — Одружився. Через півроку по тому.

— Ой, Шехерезадо, Шехерезадо! — сказав сер Генрі. — Подумати тільки, як ви починали розповідати нам свою історію! Голі кістки — і скільки плоті тепер на них наросло!

— Не говоріть так бридко, — сказала місіс Бентрі. — І не вживайте слово "плоть". Це дурна звичка вегетаріанців. Вони кажуть: "Я ніколи не їм плоті" — і таким тоном, що у вас відразу зникає апетит. Містер Керл був вегетаріанцем. Він завжди їв на сніданок щось дуже схоже на висівки. Ці бородаті й сутулі літні чоловіки часто бувають дивакуватими. Їхній спідній одяг також буває надто химерним.

— Що ти базікаєш, Доллі, — утрутився до розмови її чоловік. — Що ти можеш знати про спідній одяг містера Керла?

— Нічого, — з гідністю відповіла йому місіс Бентрі. — Я лише висловила припущення.

— Тоді я трохи виправлю свою попередню репліку, — сказав сер Генрі. — Скажу натомість, що дійові особи вашої розповіді про той загадковий випадок стають вельми цікавими. Я починаю бачити їх усіх. А ви що скажете, міс Марпл?

— Людська природа є завжди цікава, сер Генрі. І просто дивовижно бачити, як певні типи завжди схильні діяти в один і той самий спосіб.

— Двоє жінок і чоловік, — сказав сер Генрі. — Стародавній і вічний людський трикутник. То невже вся суть нашої проблеми в цьому? Я схильний думати, що так.

Доктор Ллойд прочистив собі горло.

— Мені оце спало на думку, — сказав він досить невпевненим голосом. — Ви, здається сказали, місіс Бентрі, що й самі почували себе хворою?

— Ще б пак не хворою! Артурові теж було зле! І всім було зле!

— Отож і є, що всім, — зауважив доктор Ллойд. — Тепер ви розумієте, що я хочу сказати? В історії, яку нещодавно розповів нам сер Генрі, один чоловік застрелив іншого — йому не треба було вбивати всіх, котрі сиділи за столом.

— Я не розумію, — сказала Джейн. — Хто застрелив кого?

— Я хочу сказати, той, хто спланував ту подію, зробив це в досить-таки дивний спосіб, або сліпо вірячи в те, що випадковість буде поблажливою до нього, або виявляючи цілковиту байдужість до людського життя. Мені дуже важко повірити в те, що існує людина, здатна зумисне отруїти вісьмох людей для того, щоб усунути одного з них.

— Я розумію ваш сумнів, — сказав сер Генрі замислено. — Я визнаю, що й сам повинен був би відразу звернути на це увагу.

— А чи не міг він отруїти й себе самого? — запитала Джейн.

— Хтось, може, не прийшов на вечерю того дня? — спитала міс Марпл.

Місіс Бентрі похитала головою.

— Усі були на місці.

— Окрім містера Лоримера, я думаю, моя люба. Адже він не жив у вашому домі, чи не так?

— Ні, не жив; але він вечеряв із нами того дня.

— Он як! — сказала міс Марпл зміненим голосом. — Тоді це кардинально змінює всю ситуацію.

Вона спохмурніла, явно не вдоволена сама собою.

— Яка ж я була дурна, — прошепотіла вона. — Та ще й яка дурна.

— Щиро зізнаюся, ваше спостереження стурбувало мене, Ллойде, — сказав сер Генрі. — Справді-бо, як можна домогтися, щоб дівчина й тільки вона з'їла фатальну дозу.

— Ніяк, — відповів лікар. — Це наштовхує мене на думку, яку я хочу висловити. А що, як наміченою жертвою була зовсім не дівчина?

— Що ви сказали?

— В усіх випадках отруєння їжі результат часто буває непередбачуваним. Кілька людей їдять одну страву. Що відбувається? Одне або двоє відчувають легке нездужання, двоє інших переживають тяжкі симптоми захворювання, один — помирає. Це типовий розвиток подій — певності тут бути не може. Але існують випадки, коли втручається ще один фактор. Диґіталін — це засіб, який впливає безпосередньо на серце, — як я вам уже казав, його іноді прописують як ліки. Але в тому домі була одна особа, котра нарікала на хворе серце. Тож чи не була вона тією жертвою, що мала померти? Те, що не буде фатальним для решти, буде фатальним для неї — принаймні вбивця мав усі підстави так припускати. Те, що події набули іншого розвитку, лише доводить те, що я вже вам казав — непевність і непередбачуваність дії наркотичних речовин на людські створіння.

— Сер Емброз, — сказав сер Генрі. — То ви думаєте, це він був тією особою, котру призначили в жертви? Так, так, а смерть дівчини сталася внаслідок помилки.

— А кому дісталися б його гроші, якби він помер? — спитала Джейн.

— Вельми розумне запитання, міс Гел'єр. Одне з тих, які ми ставимо насамперед у тому відомстві, де я працював, — сказав сер Генрі.

— Сер Емброз мав сина, — повільно сказала місіс Бентрі. — Він посварився з ним багато років тому. Хлопець був навіжений і дикий, так мені розповідали. А проте не у владі сера Емброза було позбавити його спадщини — Клодергем-Корт мав статус невідчужуваної власності. Мартін Берсі успадкував і титул, і маєток. Проте сер Емброз мав багато іншої власності, яку він міг передати у спадок, кому хотів, і заповідав своїй вихованці Сильвії. Я знаю про це, бо сер Емброз помер менш як через рік після подій, що про них я вам розповідаю, і він не потурбувався скласти новий заповіт, коли Сильвія померла. Думаю, гроші дісталися короні, а може, його синові як найближчому родичу — я точно не пам'ятаю.

— Отже, усунути його було лише в інтересах відсутнього сина та дівчини, котра сама померла, — замислено проказав сер Генрі. — Це обіцяє нам не дуже багато.

— А іншій жінці нічого не мало дістатися? — спитала Джейн. — Тій, яку місіс Бентрі назвала кицькою.

— Її не було згадано в заповіті, — відповіла місіс Бентрі.

— Міс Марпл, ви не слухаєте, — сказав сер Генрі. — Ви перебуваєте десь дуже далеко.

— Я думала про старого містера Беджера, аптекаря, — промовила міс Марпл. — Він мав молоду економку, що за віком могла бути не тільки його дочкою, а й онукою. Він не казав про неї нікому ні слова, і йоґо рідня, чимало племінників та племінниць, покладали на нього великі надії. Та коли він помер, то, чи повірите, з'ясувалося, що він був таємно одружений з економкою вже два роки. Звісно, містер Беджер був аптекар і досить грубий простий старий чоловік, а сер Емброз Персі був витонченим джентльменом, так принаймні каже нам місіс Бентрі, але людська природа, за своєю суттю, всюди майже однакова.

Запала мовчанка. Сер Генрі дивився дуже пильно на міс Марпл, котра відповіла йому іронічним поглядом своїх лагідних синіх очей. Джейн Гел'єр порушила мовчанку.

— А та місіс Карпентер була гарна? — запитала вона.

— Атож, такою спокійною красою. Нічого надто яскравого.

— У неї був дуже симпатичний голос, — сказав полковник Бентрі.

— Я називаю це муркотінням, — сказала місіс Бентрі. — Муркотінням!

— Ти сама буваєш іноді схожа на кицьку, Доллі.

— Мені подобається бути кицькою у своєму домашньому колі, — сказала місіс Бентрі. — А взагалі я не люблю жінок, і ти це знаєш. Я люблю чоловіків і квіти.

— Чудовий смак, — сказав сер Генрі. — Про це особливо свідчить той факт, що ви ставите на перше місце чоловіків.

— Я зробила це з тактовності, — пояснила місіс Бентрі. — Ну, то що ви тепер скажете про мою маленьку проблему? Мені здається, я виклала все дуже ясно. Артуре, ти згоден, що я виклала все дуже ясно?

— Атож, моя люба. Починай опитування, але пам'ятай, що розпорядники "Жокей-клубу" не повинні впливати на хід перегонів.

— Ви перший, — сказала місіс Бентрі, показавши пальцем на сера Генрі.

— Я буду досить велемовним. Бо в мене немає жодної певності щодо цієї справи. Розгляньмо всіх, кого можна було б запідозрити. По-перше, сер Емброз. Звичайно ж, він не міг би обрати такий дивний метод самогубства, а з іншого боку — нічого не виграв би й від смерті своєї вихованки. Виключаємо сера Емброза. Містер Керл. Він не мав жодного мотиву, щоб бажати смерті дівчині. Якщо ж наміченою жертвою був сер Емброз, то він міг би, звичайно, поцупити якийсь рідкісний манускрипт чи два, відсутності яких ніхто б не помітив. Надто непереконливо й мало ймовірно. Тож я думаю, що попри підозру, яку місіс Бентрі висловила щодо його спіднього одягу, містера Керла треба виключити. Міс Вай. Мотиву для вбивства сера Емброза жодного. Мотив для того, щоб убити Сильвію, дуже сильний. Вона хотіла відбити в Сильвії її нареченого й хотіла цього дуже, якщо вірити розповіді місіс Бентрі. Вона була з Сильвією того ранку в саду, тож мала нагоду нарвати отруйного листя. Значить, ми не можемо виключити міс Вай із числа підозрюваних так легко. Молодий Лоример. Він мав мотив в обох випадках. Якби він позбувся своєї нареченої, він зміг би одружитися з іншою дівчиною. Проте навіщо йому було вбивати її — яка складність сьогодні в тому, щоб порвати заручини? Якби сер Емброз помер, він би одружився з багатою дівчиною, а не з бідною. Важливим був для нього цей мотив чи ні, залежить від його фінансового становища. Якби мені вдалося з'ясувати, що його маєток був закладений і що місіс Бентрі умисне приховала цей факт від нас, я готовий висунути проти нього звинувачення, а місіс Бентрі — звинуватити в нечесній грі. Далі — місіс Карпентер. Мушу зізнатися, мені вселяють недовіру її білі руки та її

бездоганне алібі на той час, коли збирали листя, — я завжди схильний не довіряти алібі. І я маю ще одну причину її підозрювати, однак залишу її поки що при собі. Проте якби від мене вимагали, щоб я назвав одного підозрюваного, то я назвав би міс Мод Вай, бо проти неї маємо більше доказів, аніж проти будь-кого іншого.

— Ви другий, — сказала місіс Бентрі, показуючи пальцем на доктора Ллойда.

— Я гадаю, ви помиляєтеся, Клітерінґу, у тому, що досі не відмовилися від теорії, згідно з якою було сплановане вбивство дівчини. Я переконаний у тому, що вбивця хотів усунути сера Емброза. Я не думаю, що молодий Лоример мав необхідні знання. Я схильний вважати, що винною була місіс Карпентер. Вона довгий час жила з цією родиною, знала все про стан здоров'я сера Емброза й могла легко влаштувати так, щоб ця дівчина, Сильвія (що, як ви самі сказали, була досить дурна), нарвала того листя, яке було їй потрібне. Мотиву, щоправда, я не бачу, не стану цього приховувати; але я наважуся припустити, що сер Емброз колись склав заповіта, в якому згадувалося її ім'я. Така версія мені здається найімовірнішою.

Місіс Бентрі показала пальцем на Джейн Гел'єр.

— Я не знаю, що сказати, — відповіла Джейн, — крім одного. Чому б дівчині не зробити цього самій? Зрештою, це вона принесла листя на кухню. Як ви сказали, сер Емброз був налаштований проти її одруження. Якби він помер, вона одержала б гроші й змогла б відразу вийти заміж. Вона знала не менше про стан здоров'я сера Емброза, аніж місіс Карпентер.

Палець місіс Бентрі описав коло в повітрі й зупинився на міс Марпл.

— А тепер ви, пані професорко, — сказала вона.

— Сер Генрі описав ситуацію дуже ясно — надзвичайно ясно, можна сказати, — почала міс Марпл. — І доктор Ллойд мав цілковиту рацію в тому, що він сказав. Разом вони прояснили всі обставини цієї справи — ліпше не треба. Тільки я не думаю, що доктор Ллойд повністю обміркував один з аспектів своєї версії. Адже, не будучи медичним консультантом сера Емброза, він не міг знати, яке саме захворювання серця турбує старого джентльмена, чи не так?

— Я не зовсім розумію, що ви маєте на увазі, міс Марпл, — сказав доктор Ллойд.

— Ви виходите з припущення, що сер Емброз мав таку хворобу серця, на яку диґіталін діє негативно, чи не так? Але немає жодних доказів стосовно того, що це було так. Могло бути якраз навпаки.

— Якраз навпаки?

— Атож, адже ви самі сказали, що його часто прописують як ліки проти захворювань серця.

— Не заперечую, я це сказав, але навіть тепер не второпаю, до чого ви ведете.

— Я веду до того, що в такому разі він міг цілком природно мати диґіталін у своєму розпорядженні разом з іншими ліками й не бути зобов'язаним комусь пояснювати, навіщо він йому. Цим я хочу (я завжди так погано висловлюю свої думки) сказати таке: припустімо, ви надумали отруїти когось смертельною дозою диґіталіну. То чи не буде найпростішим способом прикриття свого злочину влаштувати так, щоб усі отруїлися диґіталіном — у даному випадку листям, у якомуу присутній диґіталін? Для решти таке отруєння не буде фатальним, звичайно, але нікого не здивує факт однієї жертви, бо, як пояснив нам доктор Ллойд, такі випадки отруєння завжди можуть привести до несподіваних наслідків. Нікому не спаде на думку запитати, а чи

насправді дівчина не одержала фатальної дози диґіталіну через укол або щось подібне. Він міг долити відповідну мікстуру в її коктейль, каву або навіть дати їй випити її як тонік.

— Ви хочете сказати, що сер Емброз отруїв свою вихованку, чарівну дівчину, котру він дуже любив?

— Саме так, — сказала міс Марпл. — Адже те саме сталося й у випадку містера Беджера та його економки. Тільки не переконуйте мене в тому, що абсурдно думати, ніби шістдесятирічний чоловік може закохатися в дівчину, якій двадцять років. Таке трапляється щодня, а у випадку такого старого деспота, як сер Емброз, подібне почуття може зовсім вибити його з рівноваги. Такі спалахи пристрасті нерідко закінчуються божевіллям. Він не міг змиритися з думкою про те, що вона вийде заміж, — і робив усе можливе, щоб цьому завадити, однак не зміг. Його божевільні ревнощі стали такими великими, що він визнав за ліпше вбити її, аніж віддати молодому Лоримерові. Певно, він задумав це досить давно й тому звелів посіяти наперсник між кущами шавлії. Певно, він сам нарвав листя, коли настав його час, і попросив її віднести його на кухню. Жахливо навіть думати про таке холоднокровне вбивство, але як на мене, то ми повинні поставитися до такого вчинку з усією милосердною поблажливістю. Джентльмени в такому віці іноді поводяться дуже дивно там, де замішані молоді дівчата. Наш останній органіст… але тут я мушу стриматися, щоб не поширювати цієї скандальної історії.

— Місіс Бентрі, — запитав сер Генрі, — усе було справді так?

Місіс Бентрі кивнула головою.

— Атож. Мені б таке й на думку ніколи не спало: я завжди думала про ту подію як про нещасливий випадок. Але після смерті сера Емброза я одержала листа. Він розпорядився, щоб його надіслали мені. Й у тому

листі він розповів мені правду. Я не знаю, навіщо він це зробив, але ми завжди дуже добре ладнали одне з одним.

Коли запала короткочасна тиша, вона відчула в ній невисловлену критику й поквапно пояснила:

— Ви, можливо, думаєте, що я зрадила висловлену мені довіру, але це не так. Я змінила всі прізвища. Насправді його звали не сер Емброз Берсі. Ви ж бачили, як по-дурному витріщився на мене Артур, коли я назвала це прізвище? Спочатку він не зрозумів, про кого йдеться. Я змінила все. Я зробила те саме, що пишуть у журналах та на початку книжок: "Усі дійові особи, про яких ідеться в наступній розповіді, вигадані". Ви ніколи не будете знати, хто вони насправді такі.

Розділ дванадцятий

ПРИГОДА В БУНГАЛО

— Мені спала на думку одна історія, — сказала Джейн Гел'єр.

Її вродливе обличчя було осяяне довірливою усмішкою дитини, котра чекає, що її похвалять. То була усмішка, яка щовечора приводила в захват лондонську публіку та збагатила не одного фотографа.

— Це сталося... — сказала вона, ретельно добираючи кожне слово, — ...з моєю подругою.

Кожен видав якийсь заохотливий, однак ледь лицемірний звук. Полковник Бентрі, місіс Бентрі, сер Генрі Клітерінґ, доктор Ллойд і стара міс Марпл були одностайно переконані в тому, що "подругою" Джейн була сама ж таки Джейн. Вона була цілком нездатна запам'ятати щось таке чи зацікавитися чимось таким, що стосувалося б когось іншого.

— Моя подруга, — провадила Джейн, — (я не стану називати її імені) була акторкою, дуже відомою акторкою.

Ніхто не висловив подиву. Сер Генрі Клітерінґ подумав: "Цікаво, через скільки речень вона забуде про те, що розповідає по вигадану особу, і скаже я замість вона?"

— Моя подруга гастролювала в провінції — це було рік чи два тому. Мабуть, я ліпше не називатиму того місця. Це було містечко на березі Темзи, неподалік від Лондона. Я умовно назву його...

Вона зробила паузу й наморщила лоба в напружених роздумах. Вигадати одну звичайну назву було, мабуть, непосильним завданням для її інтелекту. Сер Генрі поквапився на допомогу.

— А що, як ми назвемо його Рівербері? — запропонував він дуже серйозним голосом.

— О так, це буде чудовою назвою. Рівербері. Я запам'ятаю її. Отже, як я вже казала, моя подруга була в Рівербері зі своєю компанією, і сталася дуже дивна річ.

Вона знову наморщила лоба.

— Це надзвичайно важко, — сказала вона жалібним голосом, — сказати саме те, що ти хочеш сказати. Усе змішується у твоїй голові, і ти говориш те, чого не слід говорити.

— У вас чудово виходить, — підбадьорливо сказав доктор Ллойд. — Розповідайте далі.

— Отже, сталася дивна річ. Мою подругу попросили прийти в поліцію. І вона пішла. Як з'ясувалося, один із будинків біля річки було пограбовано, і вони заарештували одного молодика, котрий розповів

дуже дивну історію. І тоді вони послали свого працівника до неї. Вона ніколи не була раніше в поліції, але вони були з нею дуже чемні — навдивовижу чемні.

— А інакше й бути не могло, — зазначив сер Генрі.

— Сержант — я думаю, то був сержант, а може, інспектор, — підсунув їй стільця й пояснив, у чому річ, і я відразу зрозуміла, що то була якась помилка...

"Ага, — подумав сер Генрі. — Я відразу зрозуміла. От ми й прийшли. Так я й думав".

— Моя подруга сказала їм про це, — провадила Джейн, безтурботно не помітивши, що вже виказала себе. — Вона пояснила, що в неї була репетиція з її дублером у готелі й що вона ніколи не чула про цього містера Фолкнера. І тоді сержант їй сказав: "Міс Гел..."

Вона замовкла на півслові й густо почервоніла.

— Міс Гелмен, — підказав сер Генрі, підморгнувши їй.

— Так, так, це буде дуже добре. Дякую вам. Отож він сказав: "Я розумію вас, міс Гелмен, я сам відчув, це якась помилка, адже ви зупинилися в "Бридж-готелі", нам це відомо", — і він запитав, чи не стану я заперечувати, якщо вони влаштують очну ставку — чи це справді називається очною ставкою? Я вже не пам'ятаю.

— Це не має значення, — заспокоїв її сер Генрі.

— Влаштують мені очну ставку з тим молодиком. Я сказала йому: "Звичайно ж, ні" — і вони привели його та сказали: "Це міс Гел'єр". О Боже! — вигукнула Джейн і завмерла з розкритим ротом.

— Не хвилюйтеся, моя люба, — втішила її міс Марпл. — Ми й так усі здогадалися, що це було з вами. І ви не назвали нам ані міста, ані чогось такого, що справді має вагу.

— Ви ж розумієте, — сказала Джейн. — Я хотіла розповідати так, ніби це сталося з кимось іншим. Але це важко, ой, як важко! Тобто ти весь час забуваєш, що ти вже не ти.

Усі запевнили її, що це справді важко, і, втішена й заспокоєна, вона продовжила свою дещо плутану розповідь.

— То був чоловік, досить приємний на вигляд — і навіть дуже приємний на вигляд. Молодий, із рудуватим волоссям. Він аж рота роззявив від подиву, коли побачив мене. А сержант запитав: "Це та леді?" А він сказав: "Ні, звичайно, це не вона. Яким же я був йолопом!" А я всміхнулася йому та сказала, що це не так важливо.

— Я можу уявити собі цю сцену, — сказав сер Генрі.

Джейн Гел'єр зсунула брови.

— Дайте-но подумати, як же мені ліпше розповідати далі…

— Ви можете розповісти нам, про що, власне, йдеться, люба, — сказала міс Марпл із такою лагідною поблажливістю, що ніхто не зміг би запідозрити її в іронії. — Тобто розкажіть, у чому була помилка того молодика, і про те, як пограбували той дім.

— О, справді, — сказала Джейн. — Річ у тому, що цей молодик — його звали Леслі Фолкнер — написав п'єсу. Власне, він написав кілька п'єс, хоча жодної з них не взяли для постановки в театрі. І він послав цю останню п'єсу мені, щоб я її прочитала. Я нічого про це не знала, бо, звичайно ж, мені посилають сотні п'єс, і дуже мало тих, які я читаю сама, — лише ті, що про них уже щось знаю. Але той містер Фолкнер

таки послав мені ту п'єсу й, здається, він одержав від мене листа, але з'ясувалося, що насправді той лист був не від мене, — не знаю, чи ви мене розумієте...

Вона стривожено замовкла, і всі запевнили Джейн, що вони її розуміють.

— Там було написано, що я прочитала п'єсу, і вона мені дуже сподобалась, і чи не хотів би він прийти й обговорити її зі мною. І там було названо адресу: Бунгало, Рівербері. Містер Фолкнер був страшенно задоволений і прийшов туди, куди йому сказали прийти, — до бунгало. Покоївка відчинила йому двері, і він запитав міс Гел'єр, а вона сказала йому, що міс Гел'єр удома й чекає на нього, та провела його до вітальні, і там вийшла до нього жінка. І він подумав, що то я, не відчувши найменшого сумніву, і це мене дивує, адже він бачив мене на сцені, і мої фотографії дуже добре відомі, хіба не так?

— По всій Англії, з краю в край, — швидко сказала місіс Бентрі. — Але існує велика різниця між фотографією та її оригіналом, мою люба Джейн. Й існує також велика різниця між людиною у світлі рампи й поза сценою. І не кожна акторка так добре вміє зберігати свою ідентичність, як ви, моя люба, пам'ятайте про це.

— Може, й так, — сказала Джейн, трохи заспокоєна. — У всякому разі, він описав ту жінку як високу й світловолосу, з великими синіми очима й дуже симпатичну, тож я маю всі підстави припустити, що схожість там була. Звичайно ж, жодної підозри в нього не виникло. Вона сіла й почала розмову про його п'єсу та сказала, що дуже хоче зіграти в ній. Поки вони розмовляли, принесли коктейлі, і містер Фолкнер сприйняв це як належне й випив один із них. Останнє, що збереглося в його пам'яті, — це те, як він пив той коктейль. Коли він прокинувся — чи очуняв, чи як ви це називаєте, — то лежав на дорозі, але під самим живоплотом, тож не було небезпеки, що хтось його переїде. Голова йому паморочилась, і він весь тремтів, тож усе, що він зміг, — це зіп'ястись на ноги й пошкандибати по дорозі, не знаючи, куди він іде.

Він сказав, що якби його глузд зберігся при ньому, він повернувся б до бунгало та спробував з'ясувати, що з ним сталося. Але він почував себе тупим і приголомшеним та йшов, не усвідомлюючи, що він робить. Він саме почав потроху приходити до тями, коли поліція заарештувала його.

— А чому поліція заарештувала його? — запитав доктор Ллойд.

— А хіба я вам не сказала? — мовила Джейн, широко розплющивши свої очі. — Яка ж я дурна. За крадіжку зі зламом.

— Ви згадували про крадіжку зі зламом, але не сказали, що саме сталося, де та як, — утрутилася до розмови місіс Бентрі.

— Ну, те бунгало, до якого він ходив, звичайно ж, мені не належало. Воно належало чоловікові на ім'я…

І знову Джейн зсунула брови та наморщила лоба.

— Ви хочете, щоб я знову став хрещеним батьком? — спитав сер Генрі. — Безкоштовне роздавання псевдонімів. Опишіть мені домовласника, а я його наділю прізвищем та ім'ям.

— То був один із найбагатших людей у місті, лицар.

— Сер Герман Коен, — запропонував сер Генрі.

— Це ім'я підходить чудово. Він придбав те бунгало для однієї дами; вона була дружиною актора й сама також актрисою.

— Ми назвемо актора Клод Лізон, — сказав сер Генрі, — а даму ми будемо знати за її сценічним ім'ям, скажімо, міс Мері Кер.

— Я думаю, ви дивовижно розумна людина, — сказала Джейн. — Збагнути не можу, як вам щастить так легко розв'язувати такі важкі проблеми. Отже, то був такий собі котедж для уїк-ендів для сера Германа — адже ви назвали його Германом — та для тієї дами. І, звичайно ж, його дружина нічого про це не знала.

— Як це часто буває в житті, — прокоментував сер Генрі.

— І він подарував тій актрисі чимало коштовних прикрас, серед них і кілька променистих смарагдів.

— Он як! — сказав доктор Ллойд. — Здається, ми підходимо до суті.

— Ці коштовності зберігалися в бунгало, замкнені лише в скриньці для прикрас. Поліція назвала це виявом неприпустимої безтурботності — хто завгодно міг їх украсти.

— От бачиш, Доллі, — промовив полковник Бентрі. — А що я тобі завжди кажу?

— Мій досвід мені підказує, — заперечила місіс Бентрі, — що саме ті люди, які відзначаються неймовірною обережністю, і втрачають найчастіше свої речі. Я навіть не замикаю свої коштовності в скриньці, вони лежать у незамкненій шухляді, між моїми панчохами. Я певна, що якби та дама — як же її звуть? — якби Мері Кер робила так само, її прикрас ніколи б не було вкрадено.

— Було б, — заперечила Джейн, — бо всі шухляди були висунуті, а речі, що в них зберігалися, розкидані по кімнаті.

— У такому разі вони шукали не коштовності, — сказала місіс Бентрі. — Вони шукали якісь секретні папери. Таке завжди трапляється в романах.

— Про секретні папери я нічого не знаю, — сказала Джейн із сумнівом у голосі. — Ніколи про них не чула.

— Не розпорошуйте свою увагу, міс Гел'єр, — сказав полковник Бентрі. — Базікання Доллі не слід сприймати серйозно.

— Про грабунок зі зламом, — нагадав їй сер Генрі.

— Ага. Отже, до поліції зателефонувала особа, котра назвала себе міс Мері Кер. Вона сказала, що бунгало було пограбоване й описала прикмети молодика з рудим чубом, що приходив туди вранці. Покоївка помітила в ньому щось незвичайне та не впустила його, але згодом вони побачили, як він вистрибнув із будинку через вікно. Вона описала прикмети того чоловіка з такою точністю, що поліція заарештувала його вже за годину, і тоді він розповів їм свою історію й показав листа від мене. І, як я вже вам розповіла, вони привели до відділка мене, і коли він мене побачив, то сказав те, про що я вам уже розповіла, — що це не я взагалі!

— Дуже дивна історія, — сказав доктор Ллойд. — Чи був містер Фолкнер знайомий із тією міс Кер?

— Ні, не був — принаймні він так сказав. Але я ще не розповіла вам про найцікавіше. Поліція, звичайно, прийшла в бунгало, і вони знайшли там усе в тому стані, про який я вам розповідала: шухляди повисовувано, коштовності вкрадено, але дім був порожній. Мері Кер прийшла лише через кілька годин, і коли вона прийшла, то сказала, що вона нікому й нікуди не телефонувала й уперше чує про це. Здається, того ранку вона отримала телеграму від імпресаріо, котрий пропонував їй дуже вигідну роль і призначив зустріч, отож, природно, вона відразу поїхала до міста, щоб зустрітися з ним. Коли вона приїхала туди, то з'ясувалося, що все це було містифікацією. Ніхто не посилав їй ніякої телеграми.

— Стандартна хитрість, щоб примусити її покинути дім, — прокоментував сер Генрі. — А куди поділися слуги?

— Те саме сталось і з ними. Власне, там була тільки одна покоївка, і їй подзвонили по телефону — то була нібито Мері Кер, яка сказала, що забула вдома дуже важливу річ. Вона звеліла покоївці, щоб та принесла їй сумочку, що лежала в одній із шухляд у її спальні. Покоївці було наказано встигнути на перший поїзд. Дівчина так і зробила і, звичайно ж, замкнула дім; та коли вона прибула до клубу міс Кер, де мала зустрітися зі своєю господинею, то чекала її там довго й марно.

— Гм… — промовив сер Генрі. — Я починаю розуміти. Будинок залишився порожній, а проникнути в нього через одне з вікон, гадаю, не було надто важко. Але я не можу зрозуміти, до чого тут історія, що сталася з містером Фолкнером? І хто зателефонував у поліцію, якщо це не була міс Кер?

— Про це ніхто й ніколи не довідався.

— Дивно, — сказав сер Генрі. — Чи цей молодик справді виявився тією самою особою, за яку він себе видавав?

— О, так, із цього боку все було гаразд. Він навіть показав листа, якого нібито надіслала йому я. Почерк був зовсім не схожий на мій — але звідки йому було знати, який у мене почерк?

— Що ж, спробуймо тепер описати ситуацію, — сказав сер Генрі. — Поправте мене, якщо я помилюся. Леді та її покоївку виманюють із дому. Молодика заманюють туди за допомогою фальшивого листа, якому надає переконливості той факт, що ви справді гастролюєте в Рівербері на тому тижні. Молодикові підсовують міцне снодійне й телефонують у поліцію, щоб спрямувати всі підозри проти нього. Грабунок зі зламом відбувається насправді. Я припускаю, що коштовності було вкрадено?

— О так.

— Їх було коли-небудь знайдено?

— Ні, ніколи. Я думаю, що, звісно ж, сер Герман доклав усіх зусиль, щоб зам'яти цю справу, а такі можливості в нього були. Проте повного успіху він не досяг, і якщо я не помиляюся, то його дружина після цих подій подала на розлучення. Проте я не знаю, чим там усе закінчилося.

— А що сталося з містером Леслі Фолкнером?

— Його відпустили врешті. У поліції сказали, що не змогли зібрати достатніх доказів для його звинувачення. Чи не здається вам, що вся ця справа була досить дивною?

— Безперечно дивною. Найперше запитання — чиїй історії вірити? Коли ви розповідали про все це, міс Гел'єр, то я помітив, що ви схильні вірити містерові Фолкнеру. Чи маєте ви якісь поважні причини для такої віри, окрім вашого інстинктивного почуття?

— Ні, не маю, — неохоче зізналася Джейн. — Мабуть, не маю. Але він був такий чемний, так щиро просив у мене вибачення за те, що прийняв за мене якусь іншу жінку, і в мене тоді не виникло найменших сумнівів у тому, що він каже правду.

— Я розумію вас, — сказав сер Генрі, усміхаючись. — Але ви повинні визнати, що він дуже легко міг вигадати всю цю історію. Він міг сам написати того листа, якого нібито одержав від вас. Він міг також сам прийняти снодійне, після того як успішно здійснив пограбування. Але мушу зізнатися, я не бачу, який сенс мали б такі його дії. Набагато простіше було проникнути в будинок, забрати там те, що він хотів забрати, і спокійно зникнути — хіба що його помітив хтось із сусідів і він знав, що за ним спостерігали. У такому разі він міг похапцем вигадати

цей план, щоб відвернути від себе підозру й пояснити свою присутність у тому місці.

— Він був добре забезпечений? — запитала міс Марпл.

— Не думаю, — відповіла Джейн. — Ні, схоже, він терпів великі нестатки.

— Уся ця історія здається дуже дивною, — сказав доктор Ллойд. — Я мушу зізнатися, якщо ми повіримо цьому молодикові, то справа стає набагато заплутанішою. Навіщо було невідомій жінці, що вдавала із себе міс Гел'єр, затягувати того незнайомого чоловіка в цю справу? Навіщо їй було ставити таку досконало обмірковану комедію?

.— Скажіть-но мені, Джейн, — запитала місіс Бентрі. — Чи молодий Фолкнер зустрічався віч-на-віч із Мері Кер на будь-якому етапі розслідування?

— Я не знаю, — повільно проказала Джейн, зсунувши брови та щосили намагаючись пригадати.

— Бо якщо він із нею не зустрічався, то проблему розв'язано! — сказала місіс Бентрі. — Я певна, що маю рацію. Чи є щось легше, ніж удати, що тебе викликають телефоном до міста? Ви телефонуєте своїй покоївці з Педдінґтона чи будь-якої станції, на яку ви прибули, й, коли вона виїздить до міста, повертаєтеся додому. Молодий чоловік приходить на призначену зустріч, ви підкидаєте снодійне в його коктейль і створюєте сцену пограбування, намагаючись надати їй якнайбільшої переконливості. Ви телефонуєте до поліції, даєте їй детальний опис вашого цапа-відбувайла та знову їдете до міста. А потім прибуваєте додому пізнішим поїздом і розігруєте здивовану невинність.

— Але навіщо їй було красти свої власні коштовності, Доллі?

— Вони завжди так роблять, — сказала місіс Бентрі. — А крім того, я можу назвати сотні конкретних причин. Можливо, їй терміново були потрібні гроші, а старий сер Герман не хотів давати їй готівку: тож вона прикидається, ніби коштовності вкрадено, а потім таємно їх продає. А може, її хтось шантажував, погрожуючи розповісти про все її чоловікові чи дружині сера Германа. А може, вона навіть уже продала коштовності, а сер Герман став вимагати, щоб вона йому їх показала, і їй треба було знайти якийсь вихід. У книжках про це пишуть часто. Або їй захотілося вставити камінці в нову оправу й замінити їх у колишній штучними копіями, а він на це не погоджувався. Або — ось цікава думка, і про це мало пишуть у книжках — вона вдає, ніби коштовності в неї вкрадено, впадає в істерику — і він дарує їй новий комплект. Тож тепер вона має два комплекти замість одного. Жінки такого типу, я переконана, бувають по-диявольському винахідливі.

— Ви дуже розумна, Доллі, — сказала Джейн захоплено. — Мені б таке й на думку ніколи не спало.

— Може, ти й справді розумна, але вона не каже, що все було саме так, — утрутився до розмови полковник Бентрі. — Щодо мене, то я схильний підозрювати міського джентльмена. Він знав, яку йому треба надіслати телеграму, щоб прибрати свою коханку з дороги, а решту він міг легко зробити з допомогою своєї нової подруги. Схоже, нікому навіть на думку не спало поцікавитися його алібі.

— А що думаєте ви, міс Марпл? — запитала Джейн, обернувшись до старої леді, котра сиділа мовчки з похмурим і дещо спантеличеним виразом обличчя.

— Моя люба, я справді не знаю, що тут можна сказати. Сер Генрі сміятиметься з мене, але я не пригадую жодного аналогічного випадку в житті нашого села, який би допоміг мені розв'язати цю проблему. Адже тут постають відразу кілька запитань, що вимагають відповіді. Наприклад, а яку роль у тих подіях могла зіграти покоївка? У домі з таким сумнівним призначенням, що його ви нам описали, служниця

буде, безперечно, обізнана в усьому стані речей, і по-справжньому порядна дівчина в такому місці не працюватиме — її мати нізащо їй цього не дозволила б. Тому, гадаю, ми можемо припустити, що покоївка не була особою, котрій можна було б особливо довіряти. Вона могла брати участь у змові зі злодіями. Вона могла залишити будинок для них відчиненим і справді поїхати до Лондона, удавши, ніби повірила телефонному виклику, і в такий спосіб відвернути підозру від себе. Мушу зізнатися, що таке розв'язання проблеми видається мені найімовірнішим. А проте якщо йшлося про звичайних злодіїв, то такий розвиток подій справляє дуже дивне враження. Він припускає, що покоївка знала значно більше, аніж зазвичай знають покоївки.

Міс Марпл зробила паузу, а тоді продовжила таким протяглим голосом, немовби говорила вві сні:

— Я не можу позбутися відчуття, що до цієї історії приплуталося щось дуже особисте. Якась ненависть чи роздратування. Невдоволення молодої акторки, до якої ставилися не так, як би їй хотілося? Умисна спроба поставити когось у скрутне становище? Ось на що це схоже. А проте навіть таке пояснення не здається мені достатньо переконливим…

— Ой, докторе, ви ж досі не сказали нічого, — спохопилася Джейн. — Я зовсім про вас забула.

— Про мене завжди забувають, — сумно промовив сивий лікар. — Мабуть, я малоприкметна особистість.

— О ні! — заперечила Джейн. — Скажіть нам, що ви про це думаєте.

— Я, власне, готовий погодитись з усіма версіями, а проте не згоден із жодною з них окремо. Щодо мене, то я маю вельми надуману й, мабуть, цілком хибну теорію, що до цих подій причетна дружина. Тобто я маю на увазі дружину Германа. У мене немає жодних фактів, які

підтверджували б цю версію, але ви були б здивовані, коли б знали, які неймовірні задуми та плани можуть виникнути в голові жінки, котра почуває себе скривдженою.

— О, докторе Ллойд! — збуджено вигукнула міс Марпл. — Як це розумно з вашого боку! А я ж навіть не подумала про бідолашну місіс Пебмарш.

Джейн витріщилася на неї.

— Місіс Пебмарш? Хто така місіс Пебмарш?

— Та, власне… — завагалася міс Марпл. — Я не певна, що її справді можна сюди приплутати. Вона праля. Це вона вкрала опалову брошку, що була приколота до блузки, й перенесла її в дім іншої жінки.

Джейн здавалася більш спантеличеною, аніж будь-коли.

— І ця історія з украденою брошкою робить для вас усе досконало очевидним, міс Марпл? — спитав сер Генрі, як завжди, підморгнувши їй.

Але, на його превеликий подив, міс Марпл похитала головою.

— Ні. Боюся, що ні. Мушу зізнатися, я цілком розгублена. Але я дуже добре усвідомлюю, що жінки повинні єднатися між собою: коли виникає вкрай несприятлива ситуація, ти можеш покластися лише на людину, що належить до твоєї статі. Думаю, що в цьому слід шукати мораль тієї історії, що її розповіла нам міс Гел'єр.

— Мушу зізнатися, що це конкретне етичне значення запропонованої нам таємниці прослизнуло повз мою увагу, — сказав сер Генрі дуже серйозним голосом. — Можливо, ваш висновок проясниться для мене тоді, коли міс Гел'єр відкриє нам розгадку.

— Я? — перепитала Джейн голосом, у якому пролунала цілковита розгубленість.

— А хто ж іще? Я, власне, хотів сказати, що, коли висловити це дитячою мовою, "ми припиняємо гру". Ви й тільки ви, міс Гел'єр, мали високу честь запропонувати нашій увазі таку незбагненну таємницю, що навіть міс Марпл була змушена визнати свою поразку.

— То ви справді припиняєте гру? — запитала Джейн.

— Атож. — Після хвилинної мовчанки, протягом якої він чекав, чи не візьме слово хтось інший, сер Генрі знову взяв на себе обов'язки головного розпорядника. — Це означає, що ми врочисто відмовляємось від тих ескізних версій, що їх ми сором'язливо пропонували. Чоловіки — по одній, міс Марпл — дві, а місіс Б. — цілу дюжину.

— Я не пропонувала дюжини, — сказала місіс Бентрі. — То були лише варіації на головну тему, і скільки разів вам повторювати, що я терпіти не можу, коли мене називають місіс Б.?

— Отже, ви припиняєте гру, — сказала Джейн замислено. — Це дуже цікаво.

Вона відхилилася назад на своєму стільці й неуважно стала полірувати свої нігті.

— Ну, гаразд, — сказала місіс Бентрі. — Ми чекаємо, Джейн. Тож яка розгадка цієї таємниці?

— Розгадка?

— Атож. Що там насправді сталося?

Джейн витріщилася на неї.

— Я не маю найменшого уявлення.

— Що?

— Я завжди сушила собі над цим голову. Я думала, ви всі тут такі розумні і хтось із вас мені все розтлумачить.

Кожен намагався приховати своє роздратування. Дуже добре, звичайно, що Джейн була такою вродливою, але цієї миті кожен відчув, що дурість може заходити дуже далеко. Навіть небесна краса не здатна її вибачити.

— Ви хочете сказати, що правду так і не було відкрито? — запитав сер Генрі.

— Атож. Саме тому я й сподівалася, що ви зможете відкрити її мені.

У голосі Джейн звучала образа. Було очевидно, що вона почуває себе скривдженою.

— Знаєте… я… я… — промурмотів полковник Бентрі, не знаходячи слів.

— Ви просто нестерпна дівчина, Джейн, — сказала його дружина. — Проте я переконана й завжди буду переконана, що мала рацію. Якби ви ще назвали нам справжні імена тих людей, я була б цілком переконана.

— Не думаю, що я могла б це зробити, — сказала Джейн, чітко вимовляючи кожне слово.

— Ні, моя люба, — сказала міс Марпл. — Міс Гел'єр не могла б цього зробити.

— Звісно, вона могла б, — заперечила місіс Бентрі. — Не будьте такою пихатою, Джейн. Нам, старшим людям, необхідно бодай трохи попліткувати. Принаймні скажіть нам, хто був тим магнатом.

Але Джейн тільки похитала головою, а міс Марпл, у свій старомодний спосіб, і далі підтримувала дівчину.

— Та історія, певно, завдала їй великої прикрості, — сказала вона.

— Ні, — не стала брехати Джейн. — Я думаю… я думаю, що дуже втішалася нею.

— Можливо, це й правда, — сказала міс Марпл. — То була цікава перерва в одноманітності днів. У якій п'єсі ви тоді грали?

— "Сміт".

— Он як! Це одна з п'єс Сомерсета Моема, чи не так? Усі його п'єси дуже розумні. Я бачила їх на сцені майже всі.

— Ви знову репетируєте її для осінніх гастролей, чи не так? — запитала місіс Бентрі.

Джейн кивнула.

— Гаразд, — сказала міс Марпл, підводячись на ноги. — Мені час додому. Уже так пізно! Ми мали дуже цікавий вечір. Цікавий і незвичайний. Я думаю, історія міс Гел'єр заслуговує на головний приз. Ви згодні зі мною?

— Пробачте, що я вас розгнівала, — сказала Джейн. — Бо я й справді не знаю, як там усе закінчилося. Мабуть, мені треба було сказати про це на самому початку.

У її голосі прозвучав смуток. Доктор Ллойд галантно скористався з нагоди.

— Моя люба юна леді, ви зовсім не повинні були цього робити. Ви поставили перед нами дуже цікаву проблему, на якій ми мали можливість вигострити свій розум. Мені тільки шкода, що жодному з нас не пощастило знайти для неї переконливого розв'язання.

— Говоріть сам за себе, — сказала місі Бентрі. — Я розв'язала її. Я переконана в тому, що мала слушність.

— А знаєте, я теж вірю, що ви її розв'язали, — погодилася Джейн. — Те, що ви сказали, було таким імовірним.

— Яку з її сімох версій ви маєте на увазі? — іронічно поцікавився сер Генрі.

Доктор Ллойд галантно допоміг міс Марпл узути калоші. "На всяк випадок", — як пояснила стара леді. Доктор зголосився провести стару даму до її старомодного котеджу. Загорнувшись у кілька вовняних шалей, міс Марпл іще раз побажала всім доброї ночі. Наостанок вона підійшла до Джейн Гел'єр і, нахилившись, прошепотіла щось актрисі на вухо. Здивоване "Ой!" вихопилося в Джейн — і так голосно, що примусило решту повернути до неї голови.

Усміхаючись і киваючи головою, міс Марпл рушила до виходу. Джейн Гел'єр дивилася їй навздогін приголомшеним поглядом.

— Ви вже лягаєте спати, Джейн? — запитала місіс Бентрі. — Що з вами діється? Ви дивитеся такими очима, ніби щойно побачили привида.

Глибоко зітхнувши, Джейн нарешті прийшла до тями, обдарувала двох чоловіків прегарною усмішкою, яка могла спантеличити кого завгодно, і рушила за своєю господинею до сходів. Місіс Бентрі піднялася з дівчиною до її кімнати.

— Ваш вогонь майже згас, — сказала місіс Бентрі, марно спробувавши розворушити його. — Вони не змогли розпалити його як треба. До чого ж тупими стали ці покоївки. А проте, я думаю, уже досить пізно. Ой леле, та вже повернуло на другу ночі!

— Ви думаєте, є багато людей, схожих на неї? — запитала Джейн Гел'єр.

Вона сіла на краєчок ліжка й вочевидь поринула в задуму.

— Схожих на мою покоївку?

— Ні. Схожих на ту дивовижну стару жінку — як пак її звуть? Марпл?

— О, я не знаю. Я гадаю, що в наших селах таких багато.

— Ох, люба Доллі, — сказала Джейн. — Я не знаю, що мені робити.

І вона глибоко зітхнула.

— А.в чому річ?

— Я дуже стривожена.

— Чим стривожена?

— Доллі, — сказала Джейн Гел'єр, і її голос пролунав із дивною врочистістю, — ви знаєте, що та дивовижна стара жінка прошепотіла мені перед тим, як вийти за двері сьогодні ввечері?

— Ні, не знаю. А що вона прошепотіла?

— Вона сказала: "Я не зробила б так, якби була на вашому місці, люба. Ніколи не давайте жодній жінці такої влади над собою, навіть тоді, коли ви вважаєте її своїм другом". Ви знаєте, Доллі, це жахлива правда.

— Ця сентенція? Так, можливо. Але я не бачу, до чого її можна прикласти.

— Мабуть, ніколи не можна по-справжньому довіряти жінці. А я опинилась у її владі. Я ніколи про це не думала.

— Про яку жінку ви говорите?

— Про Нету Ґрін, мого дублера.

— Що може знати міс Марпл про вашого дублера?

— Мабуть, вона здогадалась… але я не розумію як.

— Джейн, ви не скажете мені чітко та ясно, про що ви тепер говорите?

— Про ту історію. Яку я вам розповіла. О, Доллі, ви знаєте ту жінку — це вона забрала від мене Клода.

Місіс Доллі кивнула головою, швидко пригадавши перший із невдалих шлюбів Джейн — із Клодом Ейвербері, актором.

— Він одружився з нею; і я змогла сказати йому, що з того буде. Клод нічого не знає, але вона закрутила роман із сером Джозефом Самоном: вона проводить уїк-енди з ним у бунгало, про яке я вам розповідала. Я хотіла вивести її на чисту воду, я хотіла, щоб усі знали, яка вона жінка. А якби сталося пограбування, то все випливло б назовні.

— Джейн! — видихнула місіс Бентрі. — То це ви влаштували всю ту історію, про яку нам розповіли?

Джейн кивнула головою.

— Саме тому я й обрала "Сміта". У цій виставі я ношу вбрання покоївки, якщо ви пам'ятаєте. Тож я звикла до нього й маю в ньому цілком природний вигляд. І коли мене привели до поліційного відділка, то мені було дуже легко сказати, що я репетирувала свою роль зі своїм дублером у готелі. Насправді ж, звичайно, ми обидві були в бунгало. Мені треба було лише відчинити двері й принести коктейлі, а Нета намагалася бути мною. Він, звичайно ж, більше ніколи не мав із нею зустрітися, тож ми не боялися, що він потім упізнає її. А я вмію показати себе зовсім іншою, коли на мені вбрання покоївки; а крім того, чоловіки не звикли дивитися на покоївок як на людей. Ми планували витягти його потім на дорогу, прихопити з собою скриньку з коштовностями, зателефонувати до поліції й повернутися до готелю. Мені не хотілося примушувати бідолашного молодика страждати, але сер Генрі не вважав, що з ним сталося щось жахливе, хіба не так? А про неї після цього напишуть у газетах, і все стане відомо — і Клод побачить, чого вона насправді варта.

Місіс Бентрі опустилася на стілець і застогнала.

— Ох, яка ж я дурна! Розвісила вуха й довірливо слухаю, як Джейн Гел'єр, безсоромна брехуха, розповідає нам про те, що сама ж таки накоїла!

— Я добра актриса, — сказала Джейн самовдоволено. — Я завжди нею була, хоч би що там казали люди. Я ж не виказала себе жодним словом, чи не так?

— Міс Марпл мала цілковиту слушність, — прошепотіла місіс Бентрі. — Особистий інтерес. Атож, суто особистий інтерес. Джейн, моя добра дитино, невже ви не розумієте, що крадіжка — це крадіжка й вас могли посадити до в'язниці?

— Але ж ніхто з вас не здогадався, — сказала Джейн. — Крім міс Марпл. — Стривожений вираз знову повернувся на її обличчя. — Доллі, ви справді думаєте, що таких, як вона, багато?

— Правду кажучи, я так не думаю, — заспокоїла її місіс Бентрі.

Джейн зітхнула знову.

— А все ж таки ліпше було б не ризикувати. І звісно, я тепер буду у владі Нети — це очевидна правда. Вона може завдати мені великих прикрощів або шантажувати мене, або щось таке. Вона допомогла мені обміркувати всі деталі й пообіцяла завжди бути відданою мені, та коли маєш справу з жінками, то ніколи не знаєш. Ні, я думаю, міс Марпл мала слушність. Мені не варто йти на такий ризик.

— Але ж, моя люба, ви на нього пішли.

— Ой ні. — І Джейн широко розплющила свої сині очі. — Хіба ви не зрозуміли? Нічого з цього ще не трапилось! Я, як то кажуть, репетирувала виставу для провінціалів.

— Я не розумію вашого театрального жаргону, — із гідністю сказала місіс Бентрі. — Ви хочете сказати, що це майбутній проект, а не вже здійснений задум?

— Я мала намір здійснити його цієї осені, у вересні. А тепер не знаю, що й робити.

— А Джейн Марпл усе розгадала — справді розгадала істину й нічого нам не сказала, — обурилася місіс Бентрі.

— Я думаю, саме тому вона й сказала про те, що ми, жінки, повинні єднатися між собою. Вона не хотіла виказати мене перед чоловіками. Це було дуже порядно з її боку. Я нічого не маю проти, що ви все знаєте, Доллі.

— Але викиньте цю думку з голови, Джейн. Я вас благаю.

— Мабуть, доведеться, — прошепотіла міс Гел'єр. — Адже можуть знайтися й інші міс Марпл.

Розділ тринадцятий

УТОПЛЕНА

I

Сер Генрі Клітерінґ, відставний комісар Скотленд-Ярду, гостював у своїх друзів Бентрі в їхньому домі неподалік від невеличкого села Сент-Мері-Мід.

Одного суботнього ранку, ідучи на сніданок, призначений заради гостя на досить пізній час — чверть на одинадцяту, — сер Генрі майже зіткнувся з господинею дому, місіс Бентрі, у дверях кімнати, де подавали сніданок. Вона вибігла звідти, вочевидь перебуваючи в стані великого збудження. Настрій у неї був явно кепський.

Полковник Бентрі сидів за столом із більш червоним, аніж зазвичай, обличчям.

— Доброго ранку, Клітерінґу, — сказав він. — Сідайте снідати.

Сер Генрі приєднався до нього. Коли він сів перед тарілкою з нирками та беконом, господар дому зазначив:

— Доллі дещо рознервувалася сьогодні вранці.

— Е... е... мені теж так здалося, — промовив гість стриманим голосом.

Він був трохи здивований. Господиня дому мала лагідну вдачу, що рідко піддавалася змінам настрою чи збудженню. Наскільки було відомо серові Генрі, майже всі її інтереси були зосереджені на одному — садівництві.

— Атож, — сказав полковник Бентрі. — Новини, що їх ми одержали цього ранку, засмутили її. Ідеться про дівчину з нашого села — дочку Емота, — Емота, що тримає шинок "Синій вепр".

— Так, так, знаю.

— Ну от, — продовжив полковник Бентрі з виглядом людини, котра віддається напруженим роздумам. — Дівчина потрапила в халепу. Звичайна історія. У нас виникла на цю тему суперечка з Доллі. Я вчинив дурницю. Жінки ніколи не розуміють аргументів здорового глузду. Доллі була цілком на боці дівчини — ви знаєте жіночу логіку: чоловіки — брутальні тварюки і таке інше. Але не все так просто, а надто в наші дні. Дівчата знають, на що вони йдуть. Хлопець, котрий зваблює дівчину, не обов'язково негідник. П'ятдесят на п'ятдесят, що це не так. Той Сендфорд мені навіть подобається. Який там із нього Дон Жуан — просто молодий бевзь, і не більше!

— То це він винний у тому, що дівчина вскочила в халепу?

— Схоже, що так. Звичайно, особисто я нічого не знаю, — обережно провадив полковник. — То все плітки й базікання. Ви ж знаєте, які в нас тут звичаї! Тож можна сказати, що я нічого не знаю. І я не такий, як Доллі, щоб відразу робити висновки й розкидатися звинуваченнями направо й наліво. Нехай йому чорт, людина повинна нести відповідальність за те, що вона каже. Тим більше, що буде розслідування й усе таке.

— Розслідування?

Полковник Бентрі поглянув на нього з подивом.

— Атож, розслідування. Хіба я вам не сказав? Дівчина втопилася. Тому стільки метушні й галасу.

— Прикра історія, — сказав сер Генрі.

— Ще б пак не прикра. Про це не хочеться навіть думати. Бідолашна дівчина — така мила й така гарна. Її батько — дуже жорсткий чоловік, якщо вірити розповідям. Мабуть, дівчина відчувала, що не зможе витримати всієї тієї музики.

Він помовчав.

— Саме тому Доллі так засмутилася.

— А де вона втопилася?

— У річці. Нижче млина, де дуже швидка течія. Там є стежка й місточок. Думають, вона стрибнула у воду з місточка. Ох, не хочеться про це й думати.

І полковник Бентрі зашарудів газетою, щоб розгорнути її й відвернути свою увагу від болісної реальності, занурившись у повідомлення про найновіші беззаконня уряду.

Сер Генрі не надто глибоко зацікавився сільською трагедією. Після сніданку він умостився на зручному стільці, який поставив посеред моріжка, насунув капелюха собі на очі й став спостерігати життя під зручним для себе кутом зору.

Було десь о пів на дванадцяту, коли охайно вдягнена струнка покоївка швидко перетнула газон.

— Дозвольте потурбувати вас, сер. Прийшла міс Марпл і хоче вас бачити.

— Міс Марпл?

Сер Генрі випростався на своєму стільці й поправив капелюха. Почуте ім'я здивувало його... Він пам'ятав міс Марпл дуже добре — її спокійні й лагідні манери старої панни, її дивовижну проникливість. Він пам'ятав про дванадцять гіпотетичних і нерозв'язних справ — і пам'ятав, як у кожній із них ця типова "стара панна з села" непомильно знаходила правильну розгадку таємниці. Сер Генрі відчував дуже глибоку пошану до міс Марпл. Він намагався вгадати, що її привело до нього.

Міс Марпл сиділа у вітальні — дуже випростана, як завжди, поруч із нею стояв яскраво розфарбований кошик для покупок іноземного виробництва. Щоки в неї були трохи рожеві, і вона здавалася схвильованою.

— Сер Генрі, я дуже рада вас бачити. Це справжнє щастя, що я вас знайшла. Я зовсім недавно довідалася, що ви гостюєте тут... Сподіваюся, ви пробачите мені моє несподіване вторгнення...

— Ваш візит для мене — велика приємність, — сказав сер Генрі, взявши її за руку. — Боюся, місіс Бентрі немає вдома.

— Так, — сказала міс Марпл. — Я бачила, як вона розмовляє з Футітом, різником, коли я йшла сюди. Генрі Футіт потрапив учора під колеса — власне, не він, а його собака. Один із тих фокстер'єрів із гладенькою шкірою, досить повний і з поганим характером, собака того виду, яких, схоже, завжди тримають різники.

— Атож, — люб'язно погодився з нею сер Генрі.

— Я була рада прийти сюди, коли її не буде вдома, — провадила міс Марпл. — Бо саме вас я хотіла бачити. Через оте лихо.

— Що спіткало Генрі Футіта? — запитав сер Генрі, дещо спантеличений.

Міс Марпл кинула на нього докірливий погляд.

— Ні, ні, звичайно. Те, яке спіткало Розу Емот. Ви, певно, чули?

Сер Генрі кивнув головою.

— Бентрі мені сказав. Дуже сумно.

Він був трохи спантеличений. Він не міг зрозуміти, чому міс Марпл захотіла побачитися з ним через сумну пригоду, що сталася з Розою Емот.

Міс Марпл знову сіла. Сер Генрі також сів. Коли стара дама знову заговорила, тон її голосу змінився. Тепер він звучав поважно, з відтінком певної гідності.

— Ви, певно, пам'ятаєте, сер Генрі, що раз або двічі ми зустрічалися з вами й мали нагоду взяти участь у досить цікавій та приємній грі. Коли ми розповідали про різні загадкові події й шукали відповіді на ті запитання, що їх вони перед нами ставили. Ви тоді люб'язно сказали, що я… що я знаходила не такі вже й погані розв'язання для тих таємниць.

— Ви перемогли тоді нас усіх, — тепло сказав сер Генрі. — Ви виявили абсолютну геніальність у пошуках дороги до істини. І я також пам'ятаю, ви завжди пригадували якісь сільські події, що давали вам необхідний ключ.

Він говорив це з усмішкою, але міс Марпл не всміхалася. Вона залишалася дуже серйозною.

— Те, що ви тоді сказали, надало мені сміливості прийти до вас тепер. Я відчуваю, що, коли скажу дещо, ви принаймні не станете сміятися з мене.

До сера Генрі несподівано дійшло, що вона говорить дуже серйозно.

— Звичайно, я не стану сміятися, — лагідно сказав він.

— Сер Генрі, ця дівчина, Роза Емот, вона не втопилася — її було вбито… І я знаю, хто її вбив.

Десь протягом трьох секунд сер Генрі мовчав, опанований глибоким подивом. Голос міс Марпл був досконало спокійним і нітрохи не збудженим. Можна подумати, вона сказала якісь найбуденніші в цьому світі слова, настільки в її тоні були відсутні будь-які емоції.

— Ви зробили дуже серйозну заяву, міс Марпл, — сказав сер Генрі, коли нарешті зміг перевести подих.

Вона кілька разів лагідно кивнула головою.

— Я знаю… Знаю… І саме тому прийшла до вас.

— Але ж, моя люба леді, я зовсім не та людина, до якої треба приходити в таких випадках. Зараз я цілком приватна особа. Якщо ви маєте докази, які підтверджують щойно сказані вами слова, ви повинні піти в поліцію.

— Не думаю, що з цього буде якась користь, — сказала міс Марпл.

— Але чому ви так думаєте?

— Бо в мене немає жодних, як ви їх називаєте, доказів.

— Ви хочете сказати, це лише ваш здогад?

— Здогад, якщо хочете, але насправді не зовсім так. Я знаю. Я здатна здобути це знання, проте, якби я навела свої аргументи на його підтримку в розмові з інспектором Друйтом, він би лише посміявся з мене. І навряд чи я засудила б його за це. Дуже важко зрозуміти те знання, що його я схильна назвати спеціальним знанням.

— Наприклад? — запитав сер Генрі.

Міс Марпл ледь помітно всміхнулася.

— Ну, приміром, якби на підтвердження свого знання я навела вам той факт, що чоловік на прізвисько Горох, котрий кілька років тому продавав моїй племінниці овочі, вивантажив їй зі свого воза ріпу замість моркви…

Вона промовисто замовкла на півслові.

— Дуже добре прізвисько для торговця, — промурмотів сер Генрі. — Ви хочете сказати, що оцінюєте події, порівнюючи їх з аналогічними?

— Я знаю людську натуру, — сказала міс Марпл. — Неможливо не знати людської натури, проживши стільки років у селі. Питання лише в тому, вірите ви мені чи ні?

Вона подивилася йому просто у вічі. Рожевий рум'янець став яскравішим на її щоках. Їхні погляди зустрілись, і вона не відвела своїх очей.

Сер Генрі був чоловіком із дуже великим життєвим досвідом. Він звик ухвалювати свої рішення швидко, не ходячи коло та навколо. Хоч яким неймовірним і фантастичним здалося йому твердження міс Марпл, він відразу відчув, що приймає його.

— Я вірю вам, міс Марпл. Але не розумію, що я міг би зробити для вас у цій справі й чому ви до мене прийшли.

— Я думала про це й багато думала, — промовила міс Марпл. — Як я вже сказала, було б марно йти до поліції, не маючи на руках жодних фактів. Єдине, про що я вас хочу попросити, — це щоб ви зацікавились цією справою — я певна, для інспектора Друйта це буде велика честь. А якщо справа зайде далі, то не сумніваюся, що полковник Мелчет, головний констебль, буде як віск у ваших руках.

Вона подивилася на нього благальним поглядом.

— А які відомості ви мені дасте, щоб я міг на них опертися?

— Я подумала про те, — сказала міс Марпл, — щоб написати на клаптику паперу прізвище — прізвище конкретної особи — й дати його вам. І якщо потім, у процесі розслідування, ви доведете непричетність цієї особи до злочину, я готова буду визнати свою помилку.

Вона замовкла, а потім додала, затремтівши всім тілом:

— Було б просто жахливо — неймовірно жахливо! — якби зовсім невинну людину повісили.

— Звідки ви… — вигукнув сер Генрі, геть приголомшений.

Вона обернула до нього засмучене обличчя.

— Може, я й помиляюся щодо цього — хоча так не думаю. Інспектор Друйт, поза всяким сумнівом, чоловік розумний. Але пересічний розум іноді буває дуже небезпечним. Він часто примушує людину зупинятися на півдорозі.

Сер Генрі подивився на неї з цікавістю.

Міс Марпл трохи понишпорила у своєму ридикюлі, дістала звідти невеликого записника, вирвала звідти аркушик, ретельно написала на ньому якесь слово й, згорнувши аркуш удвоє, передала серові Генрі.

Він розгорнув аркуш і прочитав прізвище. Воно нічого йому не сказало, але брови в нього трохи піднялись угору. Він подивився на міс Марпл і поклав згорнутий аркушик у кишеню.

— Гаразд, гаразд, — сказав він. — Досить незвичайна справа. Я ніколи не робив раніше нічого подібного. Але тепер у мене є чим підтвердити своє судження — вашою думкою, міс Марпл.

II

Сер Генрі сидів у кабінеті з полковником Мелчетом, головним констеблем графства, й інспектором Друйтом.

Головний констебль був невеличкий на зріст і відзначався притаманною військовикам безцеремонністю суджень. Інспектор був високий, широкоплечий і наділений неймовірно тверезим поглядом на речі.

— Мені трохи ніяково, що я втручаюсь у вашу роботу, — сказав сер Генрі зі своєю приємною усмішкою. — Я не зміг би навіть вам пояснити, чому я це роблю. — "І таки не зміг би!" — подумав він.

— Дорогий друже, ми щиро вам вдячні. Ваша участь у розслідуванні — для нас велика приємність.

— І велика честь, сер Генрі, — докинув інспектор.

Головний констебль подумав: "Знудився до смерті, бідолаха, гостюючи в тих Бентрі. Старий, що не стуляє рота, обкладаючи лайкою уряд, і стара, котра вічно белькоче про свої цибулини".

Інспектор подумав: "Дуже шкода, що тут не йдеться про справжню головоломку. Кажуть, один із найліпших детективів Англії. Жаль, що ми тут плаваємо так мілко".

А вголос головний констебль сказав:

— Боюся, ця справа надто брудна й очевидна. Спочатку ми думали, дівчина наклала на себе руки. У неї були проблеми з родиною, ви ж розумієте які. Але наш лікар, доктор Гейдок, чоловік дуже сумлінний. Він виявив синці на кожній її руці, біля самого плеча. Синці, які виступили на її шкірі до смерті. Саме там, де хтось міг схопити, аби штовхнути у воду.

— Для цього треба було докласти велику силу?

— Не думаю. Навряд чи там була боротьба — певно, вбивця захопив дівчину зненацька. На місточку зі слизьких дощок. Не було нічого легшого, як штовхнути її у воду, — з одного боку там немає перил.

— А вам точно відомо, що трагедія сталася саме там?

— Так. Ми допитали хлопця — його звуть Джиммі Браун і йому дванадцять років. Він був у лісі, на протилежному березі. Він почув зойк, що пролунав на місточку, і сплеск води. Це сталось уже в сутінках — і щось побачити було важко. Проте незабаром хлопець помітив, як по воді пливе щось біле, і тоді він побіг по допомогу. Вони витягли її на берег, але було вже надто пізно, щоб повернути її до життя.

Сер Генрі кивнув головою.

— А хлопець нікого не бачив на місточку?

— Ні. Але, як я вам уже сказав, були сутінки, а над тим місцем завжди висить туман. Я ще збираюся допитати хлопця, чи не бачив він там когось відразу після вбивства або перед ним. Бо він, природно, подумав, що дівчина сама стрибнула у воду. Зрештою, спочатку всі так думали.

— Але ми маємо ще записку, — сказав інспектор Друйт.

Він обернувся до сера Генрі.

— Записку знайшли в кишені мертвої дівчини, сер. Вона була написана олівцем, яким зазвичай художники малюють ескізи, і хоч папір перетворився на кашу, проте ми спромоглися прочитати, що там було написано.

— І що ж там було?

— Записка була від молодого Сендфорда. "Гаразд, — було там написано, — я чекатиму тебе біля місточка о пів на дев'яту. Р. С." І саме десь о пів на дев'яту чи на кілька хвилин пізніше Джиммі Браун почув крик, а потім і сплеск.

— Я не знаю, чи доводилося вам бачити цього Сендфорда, — провадив полковник Мелчет. — Він з'явився тут десь місяць тому. Один із сучасних молодих архітекторів, котрі проектують химерні будинки. Він узявся проектувати дім для Олінгтона. Одному Богові відомо, на що він має бути схожий. Щось, напхом напхане всіляким модерним мотлохом, я думаю. Скляний обідній стіл і хірургічні стільці, виготовлені зі сталі та решіток. Це, власне, не стосується нашої справи, але показує, що він за суб'єкт, той Сендфорд. Можна сказати, більшовик — людина без моралі.

— Звабление дівчат, — лагідно сказав сер Генрі, — злочин, що має глибоке коріння в історії, але коріння вбивства сягає значно глибше.

Полковник Мелчет здивовано витріщився на нього.

— О, так, — сказав він. — Звичайно, звичайно.

— Зрозумійте, сер Генрі, — сказав Друйт, — справа це брудна, проте цілком очевидна. З вини того молодого Сенфорда дівчина опиняється в халепі. А йому вже скоро повертатися до Лондона. Там він має дівчину — вродливу молоду леді, — з якою заручений. Але якби до неї раптом дійшли чутки про його сільську пригоду, то, природно, вона б йому цього не подарувала. Він зустрічається з Розою біля місточка; вечір туманний, нікого близько немає; він хапає її за плечі й штовхає у воду. Типовий юний мерзотник, і він заслуговує отримати те, що скоро отримає. Така моя думка.

Сер Генрі сидів мовчки хвилину чи дві. Він відчував, як його омиває потужний підземний потік місцевих забобонів. Новомодний архітектор

вочевидь не міг здобути популярності в консервативному селі Сент-Мері-Мід.

— То немає жодних підстав сумніватися, що саме цей чоловік, Сенфорд, був батьком ненародженої дитини? — запитав він.

— Він батько, а хто ж іще? — сказав Друйт. — Роза Емот у всьому зізналася батькові. Вона сподівалася, що він з нею одружиться. Одружиться! Такі, як він, не одружуються!

"Святий Боже, — подумав сер Генрі. — Схоже, я потрапив у мелодраму середньо-вікторіанської доби. Довірлива дівчина, негідник із Лондона, суворий батько, зрада — немає лише вірного сільського коханого. Думаю, уже час запитати про нього".

І вголос він сказав:

— А чи не мала дівчина хлопця з тих, які живуть тут, у селі?

— Ви маєте на увазі Джо Елліса? — запитав інспектор. — Хороший він хлопець — Джо. Заробляє собі на життя теслярським ремеслом. Ех, якби вона залишилася з Джо…

Полковник Мелчет схвально кивнув головою.

— Кожен має шукати собі пару серед людей свого класу, — різко кинув він.

— А як Джо Елліс сприйняв цю подію? — запитав сер Генрі.

— Ніхто не знає, як він її сприйняв, — сказав інспектор. — Він дуже сумирний хлопець, той Джо. І дуже замкнений у собі. Усе, що робила Роза, було, на його погляд, правильним. Вона водила його на повідку.

Він сподівався, що рано чи пізно вона до нього повернеться — таким був його напрям думок, я вважаю.

— Я хотів би побачитися з ним, — сказав сер Генрі.

— О, ми його неодмінно навідаємо, — відповів полковник Мелчет. — Ми не знехтуємо жодної ниточки. Думаю, ми спочатку зустрінемося з Емотом, потім — зі Сенфордом, а наостанок навідаємося до Елліса. Це вас улаштовує, Клітерінґу?

Сер Генрі відповів, що цілком улаштовує.

Вони знайшли Тома Емота в "Синьому вепрі". Це був високий дебелий чоловік середнього віку з неспокійними очима та грубою щелепою.

— Радий бачити вас, джентльмени, — доброго ранку, полковнику. Заходьте сюди, і тут ми зможемо поговорити приватно. Вам щось запропонувати, джентльмени? Нічого не треба? Як бажаєте. Ви прийшли в справі моєї бідолашної дочки. Вона була добра дівчина, моя Роза. Вона завжди була доброю дівчиною, доки цей паскудний мерзотник, — перепрошую, але інакше його назвати не можу, — доки цей мерзотник не з'явився в нас у селі. Пообіцяв, що одружиться з нею, авжеж пообіцяв. Але я примушу його відповідати перед законом. Довів її до такого стану, авжеж довів. Свиня й підлий паскудник. Зганьбив усіх нас. Моя бідолашна дівчинка!

— Ваша дочка сказала вам, що містер Сендфорд відповідальний за її стан? Ви можете це підтвердити? — запитав Мелчет із суворими нотками в голосі.

— Сказала. У цій самій кімнаті сказала.

— А що сказали їй ви? — запитав сер Генрі.

— Що я їй сказав? — перепитав Емот таким тоном, ніби це запитання захопило його зненацька.

— Атож. Ви, наприклад, не погрожували вигнати її з дому?

— Я був трохи роздратований — це ж цілком природно. Я гадаю, ви погодитеся, що це цілком природно. Але, звичайно ж, я її з дому не виганяв. Я ніколи такого не зробив би. — Він став у позу справедливого обурення. — Ні. Але що зробить закон, хотів би я вас запитати? Що зробить йому закон? Він не повинен був її кривдити. А якщо він її скривдив, то мусить заплатити за це.

І він ударив кулаком по столу.

— Коли ви востаннє бачили свою дочку? — спитав Мелчет.

— Учора, коли ми пили чай.

— Якою була її поведінка тоді?

— Такою, як завжди. Я нічого такого не помітив. Якби я знав...

— Але ж ви не знали, — сухо кинув інспектор.

Вони попрощалися й пішли.

— Емот справляє не дуже приємне враження, — замислено промовив сер Генрі.

— Такий собі дрібний мерзотник, — сказав Мелчет. — Він пустив би кров Сенфордові, якби знайшов можливість.

Після Емота вони пішли до архітектора. Рекс Сендфорд був зовсім не схожий на той портрет, який сер Генрі підсвідомо намалював у своїй уяві. Високий молодик, дуже світловолосий і дуже тендітний. Очі — сині й замріяні, волосся — скуйовджене й занадто довге. Голос трохи схожий на жіночий.

Полковник Мелчет відрекомендував себе та своїх супутників. Потім відразу перейшов до мети їхнього візиту й попросив архітектора зробити офіційну заяву, в якій він детально описав би, де він був і що робив учора ввечері.

— Ви повинні розуміти, — сказав він тоном застереження, — що я не маю права вимагати від вас офіційної заяви і що будь-яка ваша заява може бути використана як свідчення проти вас. Я хочу, щоб ви цілком усвідомили, в якому становищі перебуваєте.

— Я... я вас не зрозумів, — сказав Сендфорд.

— Ви розумієте, що дівчина Роза Емот була втоплена вчора ввечері?

— Я знаю. О, як це прикро та сумно! Уночі я не міг заснути бодай на хвилину. Сьогодні вдень я не міг працювати. Я почуваю себе відповідальним — жахливо відповідальним.

І він устромив пальці собі у волосся, скуйовдивши його ще більше.

— Я не хотів, щоб вона постраждала, — сказав він жалібним голосом. — Я ніколи не думав, що таке може статися. Мені й на думку не могло спасти, що вона так це сприйме.

Він сів за стіл і занурив обличчя в долоні.

— Чи повинен я зрозуміти вас так, містере Стенфорд, що ви відмовляєтесь офіційно заявити, де були вчора о пів на дев'яту вечора?

— Ні, ні. Безперечно, ні. Я пішов із дому. Пішов прогулятися.

— Ви пішли на побачення з міс Емот?

— Ні. Я був сам-один. Я пішов у ліс. І зайшов дуже далеко.

— Тоді що ви скажете нам про цю записку, сер, яку було знайдено в кишені мертвої дівчини?

Інспектор Друйт зачитав її вголос, без жодних емоцій.

— Отже, сер, — сказав він, коли закінчив читати, — ви заперечуєте, що ви це написали?

— Ні, ні. Ви маєте слушність. Я це написав. Роза просила мене, щоб я зустрівся з нею. Вона наполягала. Я не знав, що робити. Тож я написав цю записку.

— О, це вже ліпше, — сказав інспектор.

— Але я туди не пішов! — Голос Сенфорда прозвучав гучно й збуджено. — Не пішов! У мене було таке почуття, що ліпше туди не йти. Наступного дня я вже мав повернутися до міста. Я відчував, що ліпше не треба… що ліпше не треба нам зустрічатися. Я мав намір написати їй із Лондона… і… і досягти якоїсь домовленості.

— Чи відомо вам, сер, що дівчина була вагітна і що вона назвала вас батьком своєї дитини?

Сенфорд застогнав, але нічого не відповів.

— Вона правду сказала, сер?

Сенфорд занурив обличчя в долоні ще глибше.

— Думаю, що так, — сказав він здушеним голосом.

— Зрозуміло! — Інспектор Друйт не міг приховати свого задоволення. — А тепер повернімося до вашої "прогулянки". Хто-небудь вас бачив учора ввечері?

— Я не знаю. Думаю, що ні. Наскільки пригадую, мені ніхто не зустрівся.

— Дуже шкода.

— Що ви маєте на увазі? — Сенфорд витріщився на інспектора знетямленим поглядом. — Яка різниця, ходив я на прогулянку чи не ходив? Яка в цьому була різниця для Рози, якщо вона надумала втопитися?

— А вся річ у тому, — сказав інспектор, — що вона не втопилася. Її умисне вкинули у воду, містере Сенфорд.

— Її умисне… — Йому знадобилася хвилина чи дві, аби усвідомити весь жах того, що сталося. — О Господи! Тоді…

І він упав на стілець.

Полковник Мелчет ступив до виходу.

— Я хочу, щоб ви зрозуміли, Сенфорде, — сказав він. — За жодних обставин ви не повинні залишати цей дім.

Троє чоловіків вийшли разом. Інспектор і головний констебль обмінялися поглядами.

— Я думаю, цього досить, — підсумував інспектор.

— Так. Виписуйте ордер і заарештуйте його.

— Пробачте мені, — промовив сер Генрі. — Але я забув свої рукавички.

Він швидко повернувся в дім. Сенфорд сидів у тій самій позі, в якій вони його покинули, тупо дивлячись перед собою.

— Я повернувся, — сказав сер Генрі, — аби сказати вам, що особисто хочу вам допомогти і зроблю для цього все від мене залежне. Я не можу відкрити вам, чому я зацікавився вами, але я хотів би вас попросити, якщо ви не проти, розповісти мені якомога коротше, що відбулося між вами та тією дівчиною, Розою.

— Вона була дуже гарна, — сказав Сенфорд. — Дуже гарна та дуже зваблива. І… вона вчепилася в мене мертвою хваткою. Богом присягаюся, це правда. Вона не відходила від мене. А я почував себе самотнім, і ніхто особливо мене тут не любив, а… а вона, як я вже сказав, була навдивовижу гарна та, здавалося, дуже добре знала, чого хоче і як їй цього домогтися… — Його голос став майже нечутним. Він підняв погляд. — А потім сталося це. Вона хотіла, щоб я одружився з нею. Я не знав, що робити. Я заручений із дівчиною в Лондоні. Якщо вона коли-небудь почує про це — а вона, безперечно, почує, — тоді всьому кінець. Вона не зрозуміє. Та й як вона могла б це зрозуміти? Я, звичайно, негідник. Як я вже сказав, я не знав, що мені робити. Я уникав зустрічатися з Розою. Я вирішив повернутися до міста, побачитися зі своїм адвокатом і досягти якоїсь домовленості з нею, сплативши їй певну суму грошей. Господи, який я був дурень! А тепер мені все ясно: проти мене висувають звинувачення. Але вони помиляються. Вона сама це зробила.

— Вона коли-небудь погрожувала, що накладе на себе руки?

Сенфорд похитав головою.

— Ніколи. Я не сказав би, що від неї можна було такого чекати.

— А що ви скажете про чоловіка, якого звуть Джо Елліс?

— Хлопець-тесля? Добрий представник старого селянського племені. Тупий хлопчина, але божевільно закоханий у Розу.

— Він міг ревнувати? — запитав сер Генрі.

— Мабуть, що трохи ревнував, але його реакції надто вповільнені. Він схильний страждати мовчки.

— Гаразд, — сказав сер Генрі. — Мені час іти.

Він приєднався до інших.

— Ви знаєте, Мелчете, — зазначив він, — я відчуваю, що ми повинні також подивитися на того другого хлопця, Елліса, перш ніж робити категоричні висновки. Мені було б шкода вас, якби ви здійснили арешт, який потім виявиться помилкою. Зрештою, ревнощі — дуже переконливий мотив для вбивства та вельми поширений до того ж.

— Ви маєте слушність, — відповів інспектор. — Але Джо не такий хлопець. Він не скривдить і мухи. Ніхто ніколи не бачив, щоб він бодай розсердився. Проте, я згоден, ми все ж таки повинні його запитати, де він був учора ввечері. Зараз він має бути вдома. Він наймає помешкання в місіс Бартлет — дуже пристойної особи — удови, яка заробляє собі на життя пранням.

Маленький будиночок, до якого вони підійшли, був бездоганно чистий і прибраний. Висока й товста жінка середнього віку відчинила їм двері. Вона мала приємне обличчя й сині очі.

— Доброго ранку, місіс Бартлет, — сказав інспектор. — Джо Елліс удома?

— Повернувся не більш як десять хвилин тому, — відповіла місіс Бартлет. — Заходьте, прошу вас, панове.

Витерши руки фартухом, вона провела їх до невеличкої передньої вітальні, де були опудала птахів, порцелянові собаки, диван та кілька явно не потрібних тут меблів.

Вона поквапно знайшла, де їм сісти, щось прибрала, аби звільнити трохи більше місця, і вийшла, гукаючи:

— Джо, тут прийшли троє джентльменів, щоб побачитися з тобою!

Голос із задньої кухні відповів:

— Я вийду, коли почищу одяг і вмиюся.

Місіс Бартлет посміхнулася.

— Заходьте, місіс Бартлет, — запросив полковник Мелчет. — Сідайте.

— Ой ні, сер, я навіть подумати про таке не можу.

Місіс Бартлет була шокована такою пропозицією.

— Вам до вподоби ваш пожилець, Джо Елліс? — запитав Мелчет удавано безтурботним тоном.

— Кращого пожильця й бути не може, сер. Дуже спокійний і врівноважений молодий хлопець. Ніколи не випив і краплі спиртного. Дуже пишається своєю роботою. І завжди ставиться добре до мене й допомагає по дому. Він зробив мені ці полиці й новий буфет для кухні. І все, що часом треба зробити в домі, Джо зробить і не проситиме за це навіть подяки. О, дуже рідко трапляються такі молоді хлопці, як Джо, сер.

— Якась дівчина колись знайде своє щастя в ньому, — недбало зауважив Мелчет. — Йому дуже подобалася та бідолашна дівчина, Роза Емот, чи не так?

Місіс Бартлет зітхнула:

— Мені було дуже прикро на це дивитися. Він обожнював навіть землю, по якій вона ходила, а вона була до нього байдужісінька.

— А де Джо проводить свої вечори, місіс Бартлет?

— Тут, сер, зазвичай. Іноді він робить вечорами якусь додаткову роботу, а іноді намагається вивчати бухгалтерію заочно.

— Розумію. А де він був учора ввечері?

— Тут, сер.

— Ви певні, місіс Бартлет? — гостро запитав сер Генрі.

Вона обернулася до нього.

— Абсолютно певна, сер.

— Він не виходив із дому, скажімо, десь о пів на дев'яту?

— О ні, — засміялася місіс Бартлет. — Він ставив для мене буфет на кухні протягом майже всього вечора, і я допомагала йому.

Сер Генрі подивився на її усміхнене обличчя, на якому був вираз цілковитої певності, і пережив перше гостре відчуття сумніву.

Через хвилину Елліс увійшов до кімнати.

Це був високий широкоплечий молодик, дуже вродливий як на селянина. Він мав сором'язливі сині очі, і стримана усмішка грала на його вустах. Такий собі приязний молодий велетень.

Мелчет почав розмову. Місіс Бартлет вийшла на кухню.

— Ми розслідуємо смерть Рози Емот. Ви знали її, Еллісе.

— Так. — Він завагався, а тоді пробурмотів: — Сподівався одружитися з нею одного дня. Бідолашна дівчина.

— Ви чули про те, в якому стані вона була?

— Так. — Іскра гніву зблиснула в його очах. — Це він довів її до такого. Але, може, воно й на краще. Вона не була б щасливою, якби одружилася з ним. Я сподівався, вона прийде до мене, коли це сталося. Я б доглянув її.

— Попри те, що…

— То була не її провина. Він заморочив їй голову своїми чудовими обіцянками та всім іншим. О, вона розповідала мені про все. Даремно вона втопилася. Він був не вартий такої жертви.

— Де ви були, Еллісе, учора ввечері, о восьмій тридцять?

Чи це було тільки фантазією сера Генрі, чи справді відчулася якась напруженість у готовій — занадто готовій — відповіді.

— Я був тут. Ставив буфет на кухні для місіс Б. Ви її запитайте. Вона вам скаже.

"Він був надто швидкий зі своєю відповіддю, — подумав сер Генрі. — Вона вискочила з нього такою готовою, що, схоже, він підготував її заздалегідь".

Потім став переконувати себе, що це витвір його уяви. Вона працювала в нього на повну потужність — він навіть уявив собі зблиск страху в цих синіх очах.

Вони поставили ще кілька запитань і, одержавши на них відповіді, пішли. Сер Генрі знайшов якийсь привід, щоб зайти на кухню. Місіс Бартлет клопоталася біля печі. Вона підвела погляд і подарувала йому приязну усмішку. Новий буфет стояв під стіною. Роботу з ним ще не було закінчено. Там досі лежали деякі інструменти й стружки дерева.

— Це тут Елліс працював учора ввечері? — запитав сер Генрі.

— Так, сер, і чудова робота, ви згодні? Він дуже майстерний тесля, цей Джо.

У її очах не було ані страху, ані збентеження.

А як же Елліс? Чи йому здалося? Ні, там таки було щось.

"Я повинен узятися за нього як слід", — подумав сер Генрі.

Виходячи з кухні, він наштовхнувся на дитячий візок.

— Сподіваюся, ми не розбудили дитину? — сказав він.

Місіс Бартлет голосно засміялася.

— Ой ні, сер. У мене немає дітей — на жаль. Це візок для білизни, сер.

— А! Розумію…

Він помовчав, а тоді сказав, під впливом раптового імпульсу:

— Місіс Бартлет. Ви знали Розу Емот. Скажіть мені, що ви справді думаєте про неї.

Вона подивилася на нього з цікавістю.

— Я думаю, сер, вона була вередлива й легковажна. Але вона померла — а про мертвих не годиться говорити погано.

— Але я маю причину — і то дуже поважну причину, — щоб запитати вас про це.

У його голосі пролунали дуже переконливі нотки.

Вона, схоже, замислилася, втупивши в нього пильний погляд. Зрештою, наважилася.

— Роза належала до поганої породи, сер, — сказала вона цілком спокійним голосом. — Я цього не сказала б Джо. Вона геть заморочила йому голову. Такі дівчата це вміють — на жаль. Ви знаєте, як воно буває, сер..

Атож, сер Генрі знав. Усі Джо Елліси світу були дуже вразливими. Вони довіряли сліпо. Але саме з цієї причини вони зазнавали особливо сильного потрясіння, коли відкривали свою помилку.

Сер Генрі залишив цей дім, розгублений і спантеличений. Перед ним була глуха стіна. Джо Елліс працював удома весь учорашній вечір. Місіс Бартлет була з ним і не втрачала його з виду. Чи можна було якось таке оминути? Проти цього не можна було висунути жодного вагомого аргументу, крім хіба що підозрілої готовності, з якою відповів на поставлене йому запитання Джо Елліс, так ніби він мав уже заготовану відповідь.

— Отже, — сказав Мелчет, — це остаточно прояснює справу, чи не так?

— Авжеж прояснює, сер, — погодився інспектор. — Сендфорд у наших руках. Йому зовсім немає на що опертися. Справа очевидна як білий день. Я думаю, дівчина та її батько певною мірою… можна сказати, практично шантажували його. Для нього йшлося навіть не про гроші — він боявся, що його дівчина довідається про все. Він був у розпачі та діяв відповідно. А ви що скажете, сер? — додав він, поштиво звернувшись до сера Генрі.

— Схоже на правду, — змушений був визнати сер Генрі. — І все ж таки мені важко повірити, що Сендфорд здатний на будь-які насильницькі дії.

Та, кажучи це, він знав, що його заперечення фактично не має ніякої юридичної сили. Навіть найневинніша тварина, якщо загнати її в глухий кут, здатна на дивовижні дії.

— Я хотів би побачитися з хлопцем, — несподівано сказав він. — Тим, який почув крик.

Джиммі Браун виявився дуже розумним підлітком, досить маленьким для свого віку, з кмітливим чи радше хитрим виразом обличчя. Він радо погодився на те, щоб його допитали, і був досить розчарований, коли його урвали на найцікавішому місці його драматичної розповіді про те, що він чув учора ввечері.

— Ти був по той бік місточка, я так розумію, — сказав сер Генрі. — За річкою, на протилежному від села березі. Ти когось бачив на тому березі, коли переходив через місток?

— Там хтось пішов, нагору в ліс. Я думаю, то був містер Сенфорд, джентльмен-архітектор, котрий будує той дивний дім.

Троє чоловіків обмінялися поглядами.

— Це було за десять хвилин чи десь так, перед тим як ти почув крик?

Хлопець ствердно кивнув головою.

— Чи ти бачив іще кого-небудь на тому березі річки, де стоїть село?

— Там по стежці йшов чоловік. Ішов повільно й насвистував. Вельми схоже, то був Джо Елліс.

— Ти не міг бачити, хто то був, — гостро відповів інспектор. — Адже вже посутеніло, а над річкою висів туман.

— Я впізнав його по тому, як він насвистував, — сказав хлопець. — Джо Елліс завжди насвистує одну й ту саму мелодію, "Я хочу бути щасливим" — це єдина пісня, яку він знає.

Він промовив це з тією зневагою, з якою прихильники модерну ставляться до всіх, хто віддає перевагу старій моді.

— Кожен міг насвистувати ту мелодію, — сказав Мелчет. — Він ішов до мосту?

— Ні. Він ішов у протилежний бік, до села.

— Я не думаю, що ми повинні звертати увагу на того невідомого чоловіка, — сказав Мелчет. — Ти почув крик і сплеск, а через кілька хвилин побачив, як попливло тіло вниз за течією, і побіг по допомогу, знову перетнувши місточок і побігши до села. Ти не бачив нікого біля містка, коли біг кликати людей на допомогу?

— Здається, там були двоє чоловіків із візком — на стежці, що веде до річки; але вони були досить далеко від мене, і я не роздивився, в який бік вони прямували, до річки чи від річки; а хата містера Джайлса була найближче, і я побіг туди.

— Ти все зробив правильно, хлопче, — сказав Мелчет. — Ти діяв дуже розважливо й не втратив присутності духу. Ти скаут, чи не так?

— Так, сер.

— Дуже добре. Справді дуже добре.

Сер Генрі мовчав — він думав. Він дістав із кишені аркушик паперу, розгорнув його й похитав головою. Те, що там було написано, здавалося неймовірним… а проте…

Він вирішив навідатися до міс Марпл.

Вона прийняла його у своїй гарненькій, надто густо заставленій меблями старомодній вітальні.

— Я прийшов, щоб повідомити вас про хід розслідування, — сказав сер Генрі. — Боюся, що, з нашого погляду, події розвиваються не зовсім так, як хотілося б. Вони мають намір заарештувати Сенфорда. І, зі свого боку, мушу зізнатися, у них є на це всі підстави.

— Отже, ви не знайшли нічого — як би мені висловитися точніше — на підтримку моєї версії? — Вираз її обличчя був стривожений і спантеличений. — Може, я й помилилася — геть помилилася. Ви маєте такий великий досвід — ви, безперечно, щось би помітили, якби я мала слушність.

— З одного боку, мені дуже важко повірити в їхню версію. А з іншого — перед нами незламне алібі. Джо Елліс ставив буфет на кухні протягом усього вечора, а місіс Бартлет дивилася, як він це робив.

Міс Марпл нахилилася вперед, хапнувши ротом повітря.

— Але так не могло бути, — сказала вона. — Це сталося в п'ятницю, чи не так?

— У п'ятницю?

— Атож, у п'ятницю ввечері. Щоп'ятниці ввечері місіс Бартлет розвозить різним людям білизну, яку вона випрала.

Сер Генрі відхилився назад на своєму стільці. Він пригадав розповідь Джиммі про чоловіка, який ішов і насвистував — атож, тепер усе сходилося.

Він підвівся й із теплим почуттям потиснув руку міс Марпл.

— Тепер я, здається, бачу, що мені треба робити, — сказав він. — Принаймні я спробую…

За п'ять хвилин він уже повернувся в дім місіс Бартлет і стояв віч-на-віч із Джо Еллісом у невеличкій вітальні, між порцеляновими собаками.

— Ви збрехали нам, Еллісе, про те, де ви були вчора ввечері, — різко сказав він. — Ви не ставили комод на кухні від восьмої години до пів на дев'яту. Вас бачили на стежці, яка веде до річки, за кілька хвилин до того, як було втоплено Розу Емот.

Хлопець судомно втягнув у груди повітря.

— Її не було втоплено — не було. Я нічого їй не робив. Вона сама кинулась у воду. Вона була в розпачі. Я не пошкодив би навіть волосинки на її голові — я не зміг би.

— Тоді навіщо ви збрехали про те, де були? — гостро запитав сер Генрі.

Очі в Елліса неспокійно забігали.

— Я був наляканий. Місіс Б. побачила мене там, і, коли потім ми почули про те, що сталося, вона сказала, це може закінчитися погано для мене. Я вирішив сказати, що цілий вечір працював тут, а вона погодилась підтвердити мої слова. Вона рідкісна жінка — просто чудова. Вона завжди дуже добре ставилася до мене.

Не сказавши більше ні слова, сер Генрі залишив кімнату й вийшов на кухню. Місіс Бартлет мила посуд біля зливальниці.

— Місіс Бартлет, — сказав він, — я знаю все. Я думаю, вам ліпше буде в усьому зізнатися — якщо ви не хочете, аби Джо Елліса повісили через те, чого він не робив… Атож, я бачу, ви цього не хочете. Я сам розповім вам, що сталося. Вас не було вдома, бо ви розвозили випрану білизну замовникам. Ви зустрілися з Розою Емот. Ви думали, що вона дала Джо відставку й тепер піде за цим чужинцем. Але вона потрапила в халепу, і Джо сказав, що готовий її врятувати, що він із нею одружиться, якщо буде треба та якщо вона погодиться побратися з ним. Він жив у вашому домі чотири роки. Ви закохалися в нього. Ви хотіли мати його для себе. Ви ненавиділи цю дівчину: для вас було нестерпним думати про те, що ця нікчемна хвойда може забрати від вас вашого чоловіка. Ви сильна жінка, місіс Бартлет. Ви схопили дівчину за плечі й штовхнули її в річку. За кілька хвилин по тому ви зустріли Джо Елліса. Хлопець Джиммі побачив вас разом здалеку, але в темряві й тумані дитячий візок здався йому звичайним візком, що його котили перед собою двоє чоловіків. Ви переконали Джо в тому, що його можуть запідозрити й вигадали для нього історію, яка мала нібито забезпечити його алібі, але насправді вона забезпечувала алібі для вас. А тепер скажіть мені, так усе було чи ні?

Він затримав подих. Він усе поставив на цей хід.

Вона стояла перед ним, обтираючи руки фартухом і повільно обмірковуючи свою відповідь.

— Усе було саме так, сер, — сказала вона нарешті своїм тихим і глухим голосом, і сер Генрі несподівано відчув, яка грізна небезпека може ховатися за таким голосом. — Я не знаю, що на мене найшло. Безсоромна — ось хто вона була. Це почуття охопило мене цілком несподівано — я не дозволю їй забрати від мене Джо. Моє життя було не вельми щасливим, сер. Мій чоловік був безталанним невдахою — каліка, — та й характер у нього був кепський. Я опікувалася ним і доглядала

його як годиться. А потім до мене прийшов жити Джо. А я не така вже стара жінка, сер, хоч волосся в мене й сиве. Мені лише сорок років, сер. А таких, як Джо, й одного на тисячу не знайдеш. Я все зробила б для нього — усе що завгодно. Він був наче мала дитина, сер, такий лагідний та довірливий. Він був моїм, сер, мені було приємно піклуватися про нього й доглядати його. А ця… ця… — вона ковтнула, щоб притлумити в собі емоції. Навіть цієї миті вона залишалася сильною жінкою. Вона випросталася й подивилася на сера Генрі з цікавістю. — Я готова йти за вами, сер. Ніколи не думала, що хтось зможе викрити мене. Не знаю, як вам це вдалося, сер — бігме, не знаю.

Сер Генрі скрушно похитав головою.

— Не я вас викрив, — сказав він, і подумав про аркушик паперу, який досі лежав у нього в кишені, аркушик, що на ньому дуже акуратним старомодним почерком були виведені такі слова:

"Місіс Бартлет, у якої Джо Елліс наймає помешкання, за адресою Міл-Котедж, 2".

Міс Марпл знову безпомильно вгадала істину.

Примітки

1

Солодка британська страва; бісквіт із варенням, просочений вином, залитий заварним кремом і збитими вершками, з мигдалем, фруктами тощо. (Тут і далі — примітки перекладача.)

2

1 акр дорівнює приблизно 0,4 га.

3

Англійські слова whether (валах — кастрований баран) і weather (погода) вимовляються однаково.

4

Чорна рука (нім.).

5

Злочинне італійське товариство, яке існувало в Неаполі в XIX ст.

6

Ідеться про Першу світову війну.

7

Нав'язлива думка, ідея фікс (фр.).

8

Містечко, де відбуваються відомі на всю Англію кінні перегони.

9

Компаньйонкою (фр.).